

VERGİYE UYUM SAĞLAMA KONUSUNDA
YAPILAN TEŞVİKLERİN VERGİ ALGISI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
DENEYSEL BİR ARAŞTIRMA
Yıldray GÜLTEN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ
Ekim, 2014
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**VERGİYE UYUM SAĞLAMA KONUSUNDA YAPILAN
TEŞVİKLERİN VERGİ ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
DENEYSEL BİR ARAŞTIRMA**

Hazırlayan
Yıldıray GÜLTEN

Danışman
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

AFYONKARAHİSAR 2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "*Vergiye Uyum Sağlama Konusunda Yapılan Teşviklerin Vergi Algısı Üzerindeki Etkisi: Deneysel Bir Araştırma*" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/10/2014

Yıldıray GÜLTEN

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. İhsan Cemil DEMİR

: Dr. Hamza ERDOĞDU

İmza

Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Yıldırım GÜLTEN'in "Vergiye Uyum Sağlama Konusunda Yapılan Teşviklerin Vergi Algısı Üzerindeki Etkisi: Deneysel Bir Araştırma" başlıklı tezi, 10.10.2014 günü saat 09:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

VERGİYE UYUM SAĞLAMA KONUSUNDA YAPILAN TEŞVİKLERİN VERGİ ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DENEYSEL BİR ARAŞTIRMA

Yıldıray GÜLTEN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

Ekim 2014

Danışman: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Vergi, devletin yapmış olduğu harcamaları ve borçları finanse etmek için alınmaktadır. Durum böyle olmakla birlikte, bireyler vergi sonucunda bir gelir kaybına uğrarlar. Devlet vergi toplarken birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Bireyler gelirlerinin azalmasını istememektedir. Bunun için vergiye karşı bir tepki gösterirler. Bu tepkiler olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir. Bazı mükellefler vergisel yükümlülüklerin gönüllü olarak eksiksiz ve zamanında yerine getirmektedir. Bazıları ise bu süreçte gönülsüz davranabilmektedir. Vergi ödememenin yollarını aramaktadır. Bu süreç kanuni yollarda olabileceği gibi kanun dışı yollarda da olabilmektedir.

Çalışmanın amacı, vergiye uyum konusunda teşvik edilmiş bireyler ile edilmemiş bireyler arasında, vergi algılama düzeylerinde bir farklılık olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaçla, deneysel bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, bilgisayar destekli istatistiksel programlar yardımıyla analiz edilmiştir. Bunun sonucunda, vergiye uyum konusunda teşvik edilmiş bireyler ile edilmemiş bireyler arasında vergi algılama düzeylerinde bir farklılık tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi uyumu, vergi algısı, vergi psikolojisi, vergi sosyolojisi, deneysel yöntemler, deneysel iktisat.

ABSTRACT

THE EFFECT OF ENCOUREGEMENT ON TAX PERCEPTION ABOUT TAX COMPLIANCE: AN EXPERIMENTAL SURVEY

Yıldıray GÜLTEN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE**

October 2014

Advisor: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Tax is levied for financing the spendings of government and its debts. However as the situation in this way, individuals loses income as a result of taxation. Naturally individuals do not want to lose money so that they react to the taxes which are bearing on them. These reactions could be negative as well as positive. Some tax-payers voluntarily fulfills the tax liability in a complete manner and on-time. In contrast some of the others can be reluctant and they generally look for ways to evade taxes. This process can be through either formal or informal ways.

The purpose of the study is to investigate the tax perception level difference on tax harmonization among encouraged individuals and non encouraged individuals. With this aim, empirical study has been carried out. Findings of the research are being analyzed by the computer supported statistical programmes. As a result it is found that there is a perception difference on tax harmonization among encouraged individuals and non encouraged individuals.

Key Words: Tax compliance, tax perception, tax psychology, tax sociology, experimental methods, experimental economics.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜKELLEF DAVRANIŞLARININ SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK ANALİZİ

1. VERGİLEME PSİKOLOJİSİ VE VERGİLEMENİN SINIRI.....	3
1.1. VERGİLEMENİN SINIRI	3
1.1.1. Vergilemenin Mali Sınırı.....	4
1.1.2. Vergilemenin Hukuki Sınırı.....	4
1.1.3. Vergilemenin İktisadi Sınırı.....	5
1.1.4. Vergilemenin Siyasi Sınırı.....	5
1.1.5. Vergilemenin Sosyo–Kültürel Sınırı	6
1.1.6. Vergilemenin Psikolojik Sınırı	6
1.2. VERGİ PSİKOLOJİSİ	7
1.3. MALİ PSİKOLOJİ.....	8
1.4. MALİ SOSYOLOJİ	9
2. VERGİ UYUMU	10
2.1. VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUM	10
2.2. VERGİ UYUMSUZLUĞU VE TÜRLERİ.....	11
2.3. VERGİYE KARŞI TEPKİLER	12
2.3.1. Vergi Kaçırma	12
2.3.2. Verginin Reddi ve Vergi İsyanı.....	13
2.3.3. Vergiden Kaçınma.....	13
2.3.4. Verginin Yansıtılması.....	13
2.3.5. Gelir ve İkame Etkisi.....	14

3. DENEYSEL İKTİSAT VE MÜKELLEF DAVRANIŞLARI.....	14
3.1. DENEYSEL İKTİSAT KAVRAMI.....	14
3.2. DENEYSEL ÇALIŞMALARIN GETİRDİKLERİ.....	18
3.3. DENEYSEL ÇALIŞMALARIN TÜRLERİ.....	19
3.4. DENEYSEL ÇALIŞMALARIN AMAÇLARI	21
3.5. VERGİ ALANINDA DENEYSEL ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİYE UYUMU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. SOSYAL VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLER	30
1.1. CİNSİYET	31
1.2. YAŞ	32
1.3. EĞİTİM DÜZEYİ.....	33
1.4. MEDENİ DURUM	33
1.5. SOSYAL NORMLAR	34
1.6. YAŞANILAN SOSYAL ÇEVRE.....	35
2. KİŞİSEL FAKTÖRLER.....	36
2.1. VERGİ AHLAKI	36
2.2. VERGİ ZİHNİYETİ.....	37
2.3. VERGİ YÜKÜ.....	37
2.4. VERGİ ÖDEME GÜCÜ	38
3. VERGİ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ FAKTÖRLER	39
3.1. VERGİ ORANLARI	39
3.2. VERGİ DENETİMİ OLASILIĞI	41
3.3. VERGİ CEZALARININ CAYDIRICILIĞI.....	42
3.4. VERGİ SİSTEMİNİN YAPISI.....	44
3.5. VERGİ İDARESİ – MÜKELLEF İLİŞKİSİ.....	45
3.6. MALİ AFLARIN SIKLIĞI	46
4. SİYASAL FAKTÖRLER.....	48
4.1. YÖNETİME DUYULAN GÜVEN VE BAĞLILIK.....	48
4.2. MÜKELLEFLERİN SİYASİ TERCİHİ	49
4.3. SİYASİ YÖNETİM YAPISI	50
5. PSİKOLOJİK FAKTÖRLER	50
5.1. VERGİ BİLİNCİ.....	51

5.2. VERGİNİN BİR VATANDAŞLIK GÖREVİ OLDUĞU YAKLAŞIMI....	52
5.3. KAMU KAYNAKLARININ ETKİN KULLANIMI	52
5.4. DİĞER MÜKELLEFLERİN DAVRANIŞ ŞEKLİ	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERGİ UYUMU VE VERGİ ALGISI ÜZERİNE DENEYSSEL ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	55
1.1. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİ	55
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	56
1.3. GÜVENİRLİK ANALİZİ	57
2. KATILIMCILARIN FREKANS DAĞILIMI.....	57
3. VERGİYİ TANIMLAYICI FAKTÖRLER	60
3.1. VERGİYİ TANIMLAYICI İFADELERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	60
3.2. SORUMLU MÜKELLEFLERİ TANIMLAYAN İFADELERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	64
3.3. VERGİ KAÇIRMAYI TANIMLAYICI İFADELERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	66
4. GRUPLAR ARASI FARKLILIKLARI BELİRLEMeye YÖNELİK ANALİZLERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	70
4.1. KİŞİSEL FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	72
4.1.1. Vergi Ahlakı Faktörünün Değerlendirmesi.....	72
4.1.2. Vergi Yüğü Faktörünün Değerlendirmesi.....	73
4.1.3. Vergi Ödeme Gücü İlkesinin Değerlendirmesi.....	77
4.2. VERGİ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ...80	
4.2.1. Vergi Oranları Faktörünün Değerlendirmesi	80
4.2.2. Vergi Denetim Olasılığı Faktörünün Değerlendirmesi	85
4.2.3. Vergi Cezalarının Caydırıcılığı Faktörünün Değerlendirmesi	87
4.2.4. Vergi Sisteminin Yapısı Faktörünün Değerlendirmesi	89
4.2.5. Mali Af Faktörünün Değerlendirmesi	90
4.3. SİYASAL FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	91
4.3.1. Yönetime Duyulan Güven Faktörünün Değerlendirmesi	91
4.4. PSİKOLOJİK FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ	93
4.4.1. Vergi Bilinci Faktörünün Değerlendirmesi	93

4.4.2. Kamu Kaynaklarının Etkin Kullanımı Faktörünün	
Değerlendirmesi.....	96
4.4.3. Diğer Mükelleflerin Davranış Şekli Faktörünün	
Değerlendirmesi.....	99
4.5. DİĞER FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ	102
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	115

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Cronbach’s Alfa Katsayısı	57
Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları.....	57
Tablo 3. Katılımcıların Öğretim Türü Dağılımı	58
Tablo 4. Katılımcıların İkamet Yeri Dağılımı	58
Tablo 5. Katılımcıların Not Ortalaması Dağılımları	58
Tablo 6. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Dağılımı	59
Tablo 7. Katılımcıların Babasının Meslek Dağılımı	59
Tablo 8. Katılımcıların Annesinin Meslek Dağılımı.....	59
Tablo 9. “Vergi ödemek vatandaşlık görevidir” ifadesinin değerlendirmesi	60
Tablo 10. “Vergiler, yapılan kamu harcamalarının karşılığıdır” ifadesinin değerlendirmesi.....	61
Tablo 11. “Vergiler, devletin vatandaşa kestiği cezadır” ifadesinin değerlendirmesi.....	62
Tablo 12. “Vergiler, devlete yapılan gereksiz bir ödemedir” ifadesinin değerlendirmesi.....	63
Tablo 13. “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey namuslu- dürüst bir vatandaşdır” ifadesinin değerlendirmesi	64
Tablo 14. “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey sorumlu bir vatandaşdır” ifadesinin değerlendirmesi	65
Tablo 15. “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey korkak bir mükelleftir” ifadesinin değerlendirmesi	66
Tablo 16. “Vergi kaçırmak göz ardı edilebilecek bir suçtur” ifadesinin değerlendirmesi.....	67
Tablo 17. “Vergi kaçırmak bir tür hırsızlıktır” ifadesinin değerlendirmesi	68
Tablo 18. “Vergi kaçırmak kurnazlıktır” ifadesinin değerlendirmesi.....	68
Tablo 19. “Vergi kaçırmak sıradan bir olaydır” ifadesinin değerlendirmesi	69
Tablo 20. “Vergi kaçırma, ahlaki olarak yanlış bir davranıştır” ifadesinin değerlendirmesi.....	72
Tablo 21. Deney Grubunun Baba Mesleğine Göre Vergi Ahlakı.....	73
Tablo 22. Deney Grubu Baba Mesleği – Vergi Ahlakı Ki-Kare Test Sonuçları	73

Tablo 23. “Ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır” ifadesinin değerlendirmesi.....	74
Tablo 24. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Yükü Algılaması	75
Tablo 25. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Yükü Ki-Kare Test Sonuçları	75
Tablo 26. Deney Grubunun Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Vergi Yükü	75
Tablo 27. Deney Grubu Ailelerin Gelir Düzeyi – Vergi Yükü Ki-Kare Test Sonuçları.....	76
Tablo 28. Kontrol Grubunun Anne Mesleğine Göre Vergi Yükü	76
Tablo 29. Kontrol Grubu Anne Mesleği – Vergi Yükü Ki-Kare Test Sonuçları.....	76
Tablo 30. “Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir” ifadesinin değerlendirmesi.....	77
Tablo 31. Deney Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ödeme Gücü	78
Tablo 32. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları	78
Tablo 33. Kontrol Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ödeme Gücü	78
Tablo 34. Kontrol Grubu Cinsiyet – Vergi Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları....	78
Tablo 35. Kontrol Grubunun Baba Mesleğine Göre Ödeme Gücü Faktörü.....	79
Tablo 36. Kontrol Grubu Baba Mesleği – Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları.....	79
Tablo 37. Kontrol Grubunun Anne Mesleğine Göre Ödeme Gücü Faktörü	79
Tablo 38. Kontrol Grubu Anne Mesleği – Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları	80
Tablo 39. “Ülkemizde vergi oranları yüksektir” ifadesinin değerlendirmesi.....	80
Tablo 40. Deney Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Oranı Faktörü.....	81
Tablo 41. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Oranı Ki-Kare Test Sonuçları	81
Tablo 42. Kontrol Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ödeme Gücü	81
Tablo 43. Kontrol Grubu Cinsiyet –Vergi Oranı Ki-Kare Test Sonuçları	82
Tablo 44. Deney Grubunun Ailelerin Gelir Düzeyine Göre Vergi Oranı Faktörü	82
Tablo 45. Deney Grubu Ailelerin Gelir Düzeyi – Vergi Oranı Ki-Kare Test Sonuçları.....	82
Tablo 46. “Vergi oranlarındaki artışlar, vergi kaçırmaı teşvik etmektedir” ifadesinin değerlendirmesi.....	83
Tablo 47. “Vergilerin yüksek olması, piyasaya yeni giren bir firmanın vergi kaçırmasına neden olmaktadır” ifadesinin değerlendirmesi	84

Tablo 48. “Vergilerde yapılacak bir indirim vergi ödemeyi teşvik edecektir” ifadesinin değerlendirilmesi	85
Tablo 49. “Denetimlerin artması firmaların daha fazla fiş/ fatura vermesini sağlar” ifadesinin değerlendirilmesi	86
Tablo 50. “Vergi kaçıranlara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir” ifadesinin değerlendirilmesi.....	87
Tablo 51. Deney Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ceza Faktörü.....	88
Tablo 52. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Ceza Ki-Kare Test Sonuçları	88
Tablo 53. Kontrol Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ceza Faktörü.....	88
Tablo 54. Kontrol Grubu Cinsiyet – Vergi Ceza Ki-Kare Test Sonuçları	88
Tablo 55. “Ülkemizde adaletli bir vergileme sistemi bulunmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi.....	89
Tablo 56. “Sık sık çıkarılan vergi afları, mükelleflerin vergi idaresine duyulan güvenini azaltmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi	90
Tablo 57. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Afları Faktörü	91
Tablo 58. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Afları Ki-Kare Test Sonuçları.....	91
Tablo 59. “Devlet yetkililerine duyulan güvenin artması, vergi ödeme isteğini arttırmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi.....	92
Tablo 60. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Devlet Yetkililerine Güven Faktörü	93
Tablo 61. Deney Grubu Cinsiyet – Devlet Yetkililerine Güven Ki-Kare Test Sonuçları.....	93
Tablo 62. “Toplanan vergilerin doğru yerlere harcanyor olduğunu bilmemiz vergi bilincini arttırmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi.....	94
Tablo 63. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Bilinci Faktörü	95
Tablo 64. Deney Grubu Cinsiyet – Devlet Yetkililerine Güven Ki-Kare Test Sonuçları.....	95
Tablo 65. Kontrol Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Bilinci Faktörü	95
Tablo 66. Kontrol Grubu Cinsiyet – Devlet Yetkililerine Güven Ki-Kare Test Sonuçları.....	95
Tablo 67. “Toplanan vergilerin kamu harcamaları (yol, savunma vb) için kullanıldığını biliyorum” ifadesinin değerlendirilmesi.....	96

Tablo 68. “Toplanmış olan vergiler, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak harcanmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi.....	97
Tablo 69. “Vergilerin israf edilmesi vergi kaçırmayı teşvik etmektedir” ifadesinin değerlendirilmesi.....	98
Tablo 70. “Kamu hizmetlerinden yeterince faydalandığımı düşünüyorum” ifadesinin değerlendirilmesi.....	99
Tablo 71. “Çevremizdeki vergi kaçırın kimselerin varlığı, diğer vatandaşlarında vergi kaçırmasını haklı duruma getirmektedir” ifadesinin değerlendirilmesi.....	100
Tablo 72. “Çevremizdeki kişilerin vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi, diğer kişilerin vergiye karşı tutumlarını olumlu etkilemektedir” ifadesinin değerlendirilmesi.....	101
Tablo 73. “Tanıdığım bir kimse vergi kaçırırsa onu uyarırım” ifadesinin değerlendirilmesi.....	102
Tablo 74. “Fiş almazsam kaçır olur? ifadesi alışverişlerde indirim için önemli bir pazarlık aracı olmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi	103
Tablo 75. “Fiş vermeyen birisini görünce kendimi haksızlığa uğramış hissedirim” ifadesinin değerlendirilmesi	103
Tablo 76. “Vergiler, firmaların rekabet gücünü azaltmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi.....	104
Tablo 77. “Fiş/ fatura alınmaması karşılığında indirim yapılmasını kabul ederim” ifadesinin değerlendirilmesi	105
Tablo 78. Mann-Whitney U Testi Sonuçları Özet Tablosu.....	107
Tablo 79. Mann-Whitney U Testi Sonuçları Özet Tablosu devamı	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Vergiye Uyumu Etkileyen Faktörler.....	30
Şekil 2. Vergi Oranı ve Vergi Geliri Arasındaki İlişki (Laffer Eğrisi).....	40

GİRİŞ

Günümüz modern devlet anlayışında devlete önemli görevler düşmektedir. Bu görevleri eksiksiz olarak yerine getirebilmesi için gelire ihtiyacı vardır. Devlet çeşitli yollardan gelir elde etmektedir. Bu gelir kaynaklarının tamamı, devlet için büyük önem arz etmektedir. Bu gelirlerin en önemlisi vergilerdir. Vergilerin toplam gelir içindeki payı göz önüne alındığı zaman, vergi ve vergi ile ilgili konuların göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Bireyler, ödeme güçlerine göre vergilendirilmektedir. Bireylerin vergilendirilmesinin bir sınırı bulunmaktadır. Vergilemenin mali, hukuki, iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel ve psikolojik sınırı bulunmaktadır. Bu sınırın aşılması bazı sakıncaları beraberinde getirmektedir. Aşırı bir vergileme, her zaman vergi gelirlerinin artmasına neden olmaz. Ayrıca vergilemenin sınırının aşılması vergiye karşı olumsuz bir tavrın oluşmasına neden olmaktadır.

Vergiler karşılıksız olarak alınmaktadır. Yani vergisini ödeyen bir mükellef, bunun karşılığında devletten özel bir hizmet isteyemez. Vergiler yoluyla kişinin gelirinde bir azalma meydana gelir. Geliri azalan kişi bu durumdan memnun olmayabilir. Ancak, mükellefler ödedikleri verginin dolaylı da olsa bir karşılığını görmek isterler. Mükellef ödediği verginin gereksiz alanlara harcandığını veya israf edildiğini hissettiği anda vergiye karşı olumsuz bir düşünceye sahip olabilirler.

Mükelleflerin vergiye karşı alacakları tavrı çeşitli olmaktadır. Burada kanuni yollara gidilebileceği gibi kanun dışına da çıkılabilmektedir. Mükellefler gelir ve ikame etkisi, vergiden kaçınma ve vergiyi yansıtırma gibi kanuni yollara başvuracağı gibi; vergi kaçırma, vergi reddi ve isyanı gibi kanun dışı yollara da başvurabilmektedir. Bu konular çalışmanın birinci kısmında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Vergi, devletin egemenlik gücüne dayanarak, kamu hizmetlerinin karşılığı niteliğinde, karşılıksız olarak cebir gücüne dayalı alınan ekonomik değerlerdir. Mükellefler elde ettikleri gelir veya sahip oldukları mülk üzerinden vergiye tâbi

olurlar. Mükelleflerin bir kısmı vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmektedir. Bir kısmının ise vergilerini ödemekle ilgili sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar bireyin kendisinden kaynaklanacağı gibi başka nedenlerden de kaynaklanabilir.

Bu konuda mükellefin algı düzeyi önem kazanmaktadır. Çünkü ekonomik faaliyetleri sadece doğru-yanlış olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bireylerin algılarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin sınıflandırması çeşitli şekilde yapılmaktadır. Bu çalışmada 5 ana başlıkta sınıflanmıştır. Bunlar, sosyal ve demografik faktörler, kişisel faktörler, vergi yönetimi ile ilgili faktörler, siyasal faktörler ve psikolojik faktörlerdir. Bu başlıklar çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde incelenecektir.

Deneysel çalışmaların iktisat biliminde kullanılmaya başlaması ile birlikte iktisat bilimine yeni bir boyut kazandırılmıştır. İktisadi çalışmalarda, laboratuvar ortamında gerçek hayata uygun tasarımlar yardımıyla, yapılan deneylerin kullanılmaya başlamasıyla, ekonomik teorilerin geçerliliği sorgulanmaya başlamıştır.

Laboratuvar ortamında yeni teorilerin oluşmasına da imkân sağlanmıştır. Yapay ortamda, gerçeğine yakın bir ekonomik sistem oluşturularak var olan bir teoriyi geliştirme veya yeni bir teori oluşturma imkânı vardır. Deneyler yalnızca laboratuvar ortamında olmamaktadır. Saha çalışmaları da yapılmaktadır. Bu saha deneylerinde deneklere müdahale etme imkânı yoktur veya yok denecek kadar azdır.

Çalışmanın üçüncü kısmında ise tezin konusunu oluşturan, vergiye uyumun vergi algısı üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla deneysel bir çalışma yapılmıştır. Katılımcıların, çeşitli yollarla vergiye uyum göstermeleri sağlanmıştır. Vergiye bir ay boyunca uyum gösteren katılımcıların, vergi algılama düzeylerinde bir farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar destekli istatistik programları ile analiz edilmiştir. Bulgular ilgili literatür yardımıyla yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜKELLEF DAVRANIŞLARININ SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK ANALİZİ

1. VERGİLEME PSİKOLOJİSİ VE VERGİLEMENİN SINIRI

Mali psikoloji ve sosyoloji ile ilgilenen bilim adamları çoğunlukla, sosyal ve ahlaki normların vergi mükellefleri üzerindeki etkileri üzerinde çalışmaktadırlar. Bu ahlaki normlar kişilerin vergi ödeme ve kaçırma kararını, aile ve sosyal çevremizdeki kimselerin davranışlarını etkiler (Lewis,1989).

Devlet, egemenlik gücünden kaynaklanan yetkisini kullanırken, herhangi bir sınırın göz ardı edilmemesi söz konusu değildir. Vergilemenin mali, hukuki, iktisadi, siyasi, sosyo – kültürel ve psikolojik sınırı bulunmaktadır. Vergileme işlemi yapılırken bu sınırların aşılması gerekmektedir. Bu sınırların ihlal edilmesi vergiye karşı tepkilerin oluşmasına neden olabilmektedir.

Vergilemede etkinliği sağlayabilmek için vergilemenin sınırlarının iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Yüksek oranlı bir vergileme, verimliliği azaltmakta ve vergiye karşı olumsuz bir tutuma ve vergi kaçırma eğilimine neden olmaktadır. Goode (1980: 250) bu gibi nedenlerden dolayı vergileme yapılırken sınırın aşılması gerektiğini savunmaktadır.

1.1.VERGİLEMENİN SINIRI

Vergileme sürecinde özenli davranılması gerekmektedir. Vergilemenin sınırlarına dikkat edilmesi gerekmektedir. Vergilemenin sınırının aşılması mükellefler üzerinde olumsuz etki etmektedir. Vergi oranlarının sürekli arttırılması vergilerin sürekli artmasına neden olmaz. Burada mükellef vergiden kaçınmaya veya vergi kaçırmaya başvurabilir. Bu nedenle vergi gelirleri vergi oranları ile birlikte artmayabilir.

Vergilemenin çeşitli sınırları bulunmaktadır. Bunlar, vergilemenin mali sınırı, hukuki sınırı, iktisadi sınırı, siyasi sınırı, sosyo-kültürel sınırı ve psikolojik sınırdır. Aşağıda bunlar ayrıntıları ile birlikte açıklanacaktır.

1.1.1. Vergilemenin Mali Sınırı

T.C. Anayasa'sı 73. maddesinde vergi ödevi "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır." şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre, verginin mali güce göre ve genellik ilkesine uygun olarak alınması öngörülmüştür.

Vergilemenin mali sınırı, bir verginin oranının arttırılmasına rağmen, belli bir noktadan sonra vergi hasılatında herhangi bir artışın olmaması olarak tanımlanmaktadır (Nadaroğlu, 1992: 299). Bu tanım iktisat literatüründe "Laffer Eğrisi" olarak adlandırılmaktadır.

Vergi oranlarının ve yükümlü mükellef sayısının arttırılması, vergi hasılatını aynı oranda arttırmayacaktır. Vergi oranlarının arttırılması mükelleflerde bir tepkiye neden olacaktır. Aynı şekilde yeni mükelleflerin tespit edilmesinde yasal işlemler ve giderler artacağından dolayı, vergi hasılatı aynı oranda artmayacaktır. Bu durum vergilemenin mali sınırını oluşturmaktadır.

1.1.2. Vergilemenin Hukuki Sınırı

T.C. Anayasası'nın dayandığı en önemli ilkelerden biri olan "hukuk devleti ilkesi", herkesin başta Anayasa olmak üzere, kanunlara ve yürürlükte olan diğer hukuk kurallarına uyulmasını zorunlu kılar. Vergilerin kanuniliği ilkesi gereği, vergilerle ilgili tüm düzenlemelerin kanun ile yapılmasını zorunlu tutmaktadır. Buna göre kanunlar, anayasal kurallar çerçevesinde, yasama organı tarafından kabul edilen genel, soyut ve kişisel olmayan hukuk kurallarını içeren işlemlerdir.

Vergilemenin hukuki bir sınırının olması, mükellef açısından önemli bir yere sahiptir. Mükelleflerin, hukuki olarak sınırını ve haklarının yasal bir güvencede olduğunu bilmesi, vergiye uyumun arttırılması bakımından önemlidir. Hukuk devleti ilkesi gereğince, vergileme hukuki sınırlar içerinde yapılmaktadır. Anayasanın 73. maddesine göre, herkes kamu gelirlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergilendirilir ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeye göre, vergilemeye anayasal bir sınır getirilmektedir. Herkesin mali gücüne göre katılacağı belirtilmekle birlikte, bu

katılımın miktarı belirtilmemiştir. Vatandaşların vergi ödeme yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeler ilgili kanunlar ve içtihatlar yoluyla yapılmaktadır.

1.1.3. Vergilemenin İktisadi Sınırı

Vergilemede hukuki olarak bir sınırlama olmasa bile, vergilendirme yetkisinin mutlaka bir sınırı olacaktır. Vergilemenin iktisadi bakımdan sınırı milli gelir seviyesidir. Ancak bu sınır teorik olarak geçerlidir. Çünkü uzun vadede, vergi sisteminin verimliliğini azaltmaksızın vergilemenin uygulanabileceği ekonomik sınır, bu seviyeden oldukça aşağı seviyede olacaktır (Schmölders, 1976: 102).

Vergilemenin iktisadi sınırı ile ilgili rakamlar ortaya koymuştur. Vergilemenin iktisadi sınırı ile ilgili olarak ilk görüşler fizyokratlar tarafından ortaya konmuştur. Fizyokratlar, mükelleflerin gelirinin en çok %20'sinin vergilendirilmesini önermişlerdir. Liberal iktisatçılardan Paul-Leroy Bealieu, iktisadi sınırın %12-15 arasında olması gerektiğini beyan etmiştir. Çağdaş iktisatçılar bu oranın, bireylerin kişisel geliri ile değil, milli gelire göre belirlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. A.B.D.'li çağdaş iktisatçı Colin Clark vergilemenin sınırının milli gelirin %25'i olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır (Nadaroğlu, 1992: 286).

Ancak, bu sınır tam olarak belirlemek çok zordur. Bu sınır ülkelerin gelişmişlik düzeyi, kişi başına düşen gelir, bürokratların hedef ve programlarına, toplumun sosyal ve psikolojik yapısına, siyasi yapıya ve birçok etmene bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Çiçek, 2006: 34).

1.1.4. Vergilemenin Siyasi Sınırı

Kamu harcamalarını finanse edebilmek için ne kadar ve ne oranda vergi toplanacağı, verginin konularının ne olacağı, vergileme zamanının ne olacağı, kimden ne kadar vergi alınacağı, hangi konu ve mükelleflerin vergileme dışı bırakılacağı birer siyasi karar alma sorunudur (Berksoy ve Demir, 2004: 513).

Temel iktisat öğretilerinde, üreticiler kârlarını, tüketici ise faydasını maksimize etmeye çalışır. Siyasi partiler davranış ve tutumlarında oylarını maksimize etmeye çalışırlar. Siyasi partilerin en temel amacı seçim kazanmaktır. Vergilemenin siyasi sınırını siyasi partilerin oy kaybetme endişesi belirlemektedir (User, 1992: 8).

1.1.5. Vergilemenin Sosyo–Kültürel Sınırı

Vergilemenin sosyo-kültürel sınırı, toplumların ekonomik kalkınmışlık düzeylerine göre farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca toplumların sosyal yapısından kaynaklanan farklılıklar, bu sınırın oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Ekonomik kalkınmasını tamamlamış gelişmiş toplumlarda kişilerin milli gelirden aldıkları pay, gelişmemiş toplumlara göre daha yüksektir. Bu nedenle, aynı oranda alınan vergiler, gelişmiş toplumlarda daha az tepki ile karşılanacaktır. Gelişmiş ülkelerde vergilemenin sınırı daha yüksek olacaktır.

Ülkelerin vergi kelimesine yükledikleri anlam, vergiye karşı tepkiyi belirlemede etkilidir. Örneğin, Latin ülkelerinde vergi kelimesine resmi bir anlam yüklenmiştir. Bu durum vergiyi rahatsız edici bir yük olarak algılanmasına neden olmuştur. Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerin sahip oldukları devlet bilinci, vergiyi bir ödev, aidat ve yardım olarak algılamalarına sebep olmuştur. Bu ülkelerde vergi, vazgeçilmez bir sorumluluk ifade etmektedir. Vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlarda, vergiye karşı tepkiler daha düşük düzeyde olmaktadır. Bundan dolayı, bu ülkelerde vergilemenin sınırı oldukça yüksektir.

1.1.6. Vergilemenin Psikolojik Sınırı

Vergilemenin ölçüsü, vergi mükelleflerin davranışlarında vergilemenin mali verimliliğini azaltacak veya istenmeyen etkiler meydana getirecek şekilde değişikliklere sebep olduğu noktada vergilemenin psikolojik sınırını belirlemektedir (Turhan, 1998: 198).

Vergilemenin psikolojik sınırı iktisadi, mali ve siyasi sınırdan daha geniş bir anlama sahiptir. Psikolojik sınır, mükelleflerin tahammül edebilecekleri en üst seviyeyi ifade etmektedir. Bu sınır, vergi sisteminin yapısına ve kişisel özelliklere göre değişiklik göstermektedir. Yine aynı şekilde, vergilerin ödeme şekli bu sınırı belirlemektedir. Verginin toplam fiyat içerisinde olduğu durumlarda vergiye tahammül daha fazla olmaktadır (Ünsal, 1987: 36).

1.2.VERGİ PSİKOLOJİSİ

İktisat biliminin psikolojik temelleri eskiye dayanmaktadır. Kamu maliyesi, psikolojik analizler yapabilmek için çok uygun bir alandır. Vergi psikolojisi, toplumdaki kişi ve grupların vergileri algılamalarını ve vergiye karşı tutum ve davranışlarını inceleyen kamu maliyesinin alt disiplindir (Laufenburger, 1967: 239). Vergi psikolojisi, kendi başına bir bilim dalı değildir. Kullandığı yöntemler bakımından sosyal psikoloji bilimi ile ilgili, araştırdığı konular itibariyle mali ve psikoloji bilimleri ile ilgili bir çalışma alanıdır.

Mükelleflerin vergiye karşı göstermiş olduğu davranış ve tepkileri iki şekilde incelemek mümkündür. Birincisinde mükellefler, rasyonel davranış sergileyen, gelirlerini maksimize etmeye çalışan ve vergiler hakkında her türlü bilgiye sahip birer *homo economicus* olarak kabul edilir. İkincisinde ise mükellefler, herhangi bir kalıba konulmayan; çevresinden, yaşadığı toplumdaki ve diğer birçok değişkenden etkilenen bir birey olarak kabul edilir. Bu sebepten dolayı bireyler, vergiye karşı tutum ve davranışlarında birçok etmenden etkilenir. Vergi psikolojisi ise bireyi etkileyen değişkenleri ve bu değişkenlerin birey üzerinde etkilerini incelemektedir.

Vergiler, karşılıksız ve zorunlu bir ödeme olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle, diğer kamu gelirlerine göre farklılık göstermektedir. Çoban'a (2004: 28) göre vergilerin bu özelliklere sahip olması, mükellefler üzerindeki objektif vergi yükünün yanı sıra, sübjektif vergi yükünde hissedilmesine neden olmaktadır. Kişinin gelir seviyesi, eğitim durumu, devlete ve kamu hizmetlerine bakış açısına göre değişebilen vergi yükü, bireylerin vergiye karşı olan tutum ve davranışlarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Vergi psikolojisi, mükelleflerin vergi karşısında verecekleri tepkilerde psikolojik etkenler üzerinde durmaktadır. Psikolojik etkenler belirlenmeye çalışılırken, psikolojik yöntemler kullanılır. Vergilerin mükellefler tarafından nasıl algılandığı ve bunun sonucunda davranışlarının oluşmasında hangi faktörlerin etkili olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç vergi psikolojisinin temel çalışma alanını oluşturmaktadır (Etzioni, 1986).

1.3.MALİ PSİKOLOJİ

Mali psikoloji, mükelleflerin mali araçlar ve olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını ve bu olayların mükellefler üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinen bir disiplin olarak tanımlanmaktadır (Çiçek, 2006: 38). Bu disiplinin araştırma alanını, vergileme ve vergilerin yapısıyla birlikte, bütçe politikası, harcama değişkenleri ve borçlanmanın bireyler üzerindeki etkileri oluşturur. Ayrıca, bu etkilerin mükelleflerin tutum ve davranışlarını nasıl etkilediği mali psikolojinin çalışma alanına girer.

Şenyüz'e (1995:2-5) göre, mali psikoloji, maliye biliminin temellerini güçlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir alandır. Mali araçların yalnızca hukuki, ekonomik ve siyasi yönlerinin incelenmesi yetersiz kalmaktaydı. Bununla birlikte psikolojik açıdan da incelenmesi gerekiyordu. Dolayısıyla mali araçların tüm yönleriyle incelenmesi, mali sorunların daha doğru ve kolay çözümlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Mali psikoloji genel olarak tüm mali araçların etkilerinin araştırılmasını konu edinmekle birlikte, asıl çalışma alanları şunlardır:

- Halkın vergi zihniyetinin araştırılması,
- Kamuoyunun para değeri hakkındaki fikirleri,
- Devlet borçlanmalarının psikolojik temelleridir.

İktisat psikolojisinin çalışma alanı, psikoloji biliminin yöntemleri kullanılarak belirlenmeye çalışılır. Bu alanın belirlenmesi için üç temel alan incelenir (Önder, 1993: 183). Bunlar tüketici davranışları, üretici davranışları ve toplum-devlet ilişkileri alanlarıdır. Toplum-devlet ilişkileri bağlamında, enflasyon, kamu kararları ve vergiler iktisat psikolojisinin inceleme alanına girmektedir.

Bütün psikoloji bilim dallarında olduğu gibi mali psikoloji, pragmatik bir disiplindir. Diğer pragmatik psikoloji bilim dalları gibi mali psikolojide de davranışların tam anlamıyla gözlenebilmesi uzun yıllar süren çalışmaların sonucunda olabilmektedir. Bu çalışmaların sonucunda elde edilen bilgi birikimini sistemli bir biçimde toplamak, düzenlemek ve değerlendirmek mali psikolojinin çalışma alanını teşkil eder (Schmölders, 1968: 12).

1.4.MALİ SOSYOLOJİ

Mali sosyoloji, maliye biliminin bireylerin yanı sıra toplumu ve toplumu etkileyen olayların dikkate alınarak, daha nitelikli bir vergilemenin yapılabileceği amacıyla ortaya çıkmıştır. Mali olayların ve olayların, toplumsal sınıflar, gruplar ve örgütlerin üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinen mali sosyoloji, sosyoloji biliminin bir alt disiplindir.

Çiçek'e (2006: 36) göre mali olayları, harcamaları ve gelirlerin özellikle vergileri ve bunlarda meydana gelen dalgalanmaları anlayabilmek için sosyolojik yönden incelenmeleri gerekmektedir. Vergiler sosyolojik olgulardır ve devletin ve toplumun gelişmesi bakımından incelenmesi gereken bir konudur.

Mali olayların bireyler üzerindeki etkileri son derece önemlidir. Özellikle vergiler, toplumun geniş kesimlerinden toplanmaktadır. Bu nedenle, vergilerin bireysel etkilerinin yanında, sosyolojik etkilerinin de incelenmesi gerekmektedir (Dülgeroğlu, 1975: 224).

Vergiler, sosyal adaletin sağlanmasında maliye politikasının bir aracı olarak kullanılmaktadır. Mali sosyoloji, toplumun gelişmesi ve bireylerin ve toplumların kamu gelirlerinin oluşmasındaki etkisini göstermede önemli bir yere sahiptir. Vergi yerine iç veya dış borçlanmaya gidilip gidilmeyeceği, dolaylı ve dolaysız vergilerin oranlarının ne düzeyde olacağı, toplumun hangi kesimlerinin vergi yüküne maruz kalacağı, hangi kesiminin vergiden muaf tutulacağı, harcamaların azaltılması veya arttırılması gibi konular mali sosyolojinin temel konularını oluşturmaktadır (Goldscheild, 1981: 370).

Vergiler, mükellefler tarafından bireysel olarak ödenmektedir. Bu ödemeler kamu gelirlerini oluşturacak ve bu gelir tüm toplum tarafından kullanılacaktır. Saruç ve Sağbaş'a (2004: 64) göre, bu sebepten dolayı vergileme işlemi ve sonrasında meydana gelen etkilerin psikolojik etkilerinin yanında sosyolojik etkilerinin de incelenmesi gerekmektedir.

2. VERGİ UYUMU

Vergi uyumu, Allingham ve Sandmo tarafından mükelleflerin vergi ile ilgili yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi olarak tanımlanmaktadır. Vergi uyumu ile ilgili yapılan çalışmalarda, mükelleflerin vergi ödeme veya kaçırma üzerine kararlarını içeren, bireylerin kârını maksimize etmek için rasyonel davranışlarını ekonomik olarak analiz etmektedir.

Roth vd.'ne (1989: 20) göre, vergi uyumunun dört unsuru bulunmaktadır. Bunlar, vergiye tabi olan gelirin doğru olarak beyan edilmesi, harcamalar, istisna ve muafiyetler gibi düşülmesi gereken unsurların doğru olarak hesaplanması, vergi beyannamesinin zamanında doldurulmuş olması ve ödenecek verginin doğru olarak hesaplanmasıdır.

2.1.VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUM

Vergi uyumu, mükelleflerin üzerine düşen vergileri kanunlara uygun olarak zamanında ödemesini ifade etmektedir. Vergi sisteminin başarılı olup olmadığının bir göstergesidir. Mükelleflerin gelirlerini eksiksiz ve doğru olarak beyan etmesi ve bu beyan ettiği gelire göre vergisini ödemesi vergi uyumunun yüksek olduğunun göstergesidir (Stadler ve Castrillo, 2004: 349).

Vergiye gönüllü uyum, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini 'içsel motivasyon' ile hiçbir zorlama olmaksızın yerine getirmesi olarak tanımlanmaktadır. Vergiye uyum ise tanım olarak daha kapsayıcıdır. Vergiye uyum hem gönüllü hem de zorunlu olabilmektedir. Mükellefler içsel motivasyonlar yardımıyla dışarıdan herhangi bir baskı olmaksızın vergiye gönüllü uyum gösterebilirler.

Vergi mükellefleri, vergi kaçırma eylemini yaparken, yakalanma olasılığı ile yakalandıkları zaman karşılaşacakları ceza arasında denge kurarak, gelirlerini maksimize etmeye çalışır. Vihanta'ya (2003:112) göre yakalanma olasılığı ve ceza oranlarının varlığı vergiye uyumu arttırmakla birlikte kişisel birçok etmen vergiye uyumu arttırmada etkili olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, utanç duygusu da vergiye uyumu arttırmada içsel bir motivasyondur. Vergi kaçırın kimselerin bu

davranışından dolayı utanç duygusu hissetmeleri vergiye uyumu arttırıcı etki yapabilmektedir.

Vatandaşların bir kısmı vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak algılamaktadır. Vergi ödemenin toplum yararına olacağını ve ödenen vergilerin ileride topluma hizmet olarak yansıtacağını bilir. Tuay ve Güvenç'e (2007: 15) göre, bu durumda bireyler vergiye karşı olumlu tutum ve davranış içerisinde olacaklar ve vergilerini zamanında ve eksiksiz ödeyeceklerdir. Ayrıca, mükellefler vergiyi vatandaşa kesilen bir ceza olarak algıladığı zaman, vergiye uyum azalmakta ve bununla birlikte kayıt dışı ekonominin boyutları azalmaktadır.

2.2.VERGİ UYUMSUZLUĞU VE TÜRLERİ

Vergi uyumsuzluğu, ödenmesi gereken verginin olduğundan düşük veya yüksek ödenmesini ifade eder. Vergi uyumsuzluğu Roth vd. (1989: 3) tarafından vergisel yükümlülüklerin cezai yaptırımlara neden olacak şekilde, bilerek düşük gösterilebileceği gibi; yanlış anlama, yanlış yönlendirme dalgınlık veya benzeri nedenlerden dolayı ödenecek verginin az gösterilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca Roth vd. (1989:3) mükellefin ödeyecek olduğu vergi miktarını yasal yollardan azaltmasını vergi uyumsuzluğu olarak tanımlamamaktadır.

Vergi uyumsuzluğuna ilişkin kavramalar incelendiği zaman, "kayıt dışı ekonomi"nin vergi uyumsuzluğu kapsamına girdiği görülmektedir. Tunçer'e (2002: 109) göre vergisel işlemlerde kayıt dışı ekonomi, mükellefiyetin gizlenmesi veya vergiye tabi gelirin hiç beyan edilmemesi veya olduğundan az beyan edilmesini ifade etmektedir.

Vergi uyumsuzluğu iki şekilde olmaktadır. Bunlardan birincisi, iradi uyumsuzluktur. İradi uyumsuzlukta mükellefler üzerine düşen yükümlülükleri kasıtlı olarak yerine getirmemekte veya eksik yerine getirmektedirler. İkincisi ise gayri iradi uyumsuzluktur. Gayri iradi vergi uyumsuzluğu, mükelleflerin yükümlülüklerini yanlış anlama, bilgi eksikliği ve dalgınlık gibi nedenlerden dolayı eksik yerine getirmesi olarak tanımlanmaktadır.

2.3.VERGİYE KARŞI TEPKİLER

Vergilemenin sınırlarının çok iyi belirlenmesi gerekmektedir. Aksi halde vergiye karşı uyumsuzluk meydana gelmektedir. Vergiye karşı bu tepkiler aktif ve pasif olarak olmaktadır. Aktif tepkiler vergi kaçırma ve vergi reddidir. Aktif tepkilerde yasal sınırlar aşılmakta ve kanunsuz yollara başvurulmaktadır. Pasif tepkiler ise daha çok yasal sınırlar içerisinde olmaktadır. Pasif tepkiler vergiden kaçınma, verginin yansıtılması, tüketimi kısma ve boş zamanı tercih etmedir.

2.3.1. Vergi Kaçırma

Vergi kaçırma, verginin konusu olan bir gelir veya faaliyetin vergi dışı bırakılmak amacıyla, vergi idaresinin bilgisinin dışına bırakılması sonucu verginin bir kısmının veya tamamının ödenmemesi olarak ifade edilir (Karakoç, 1995: 99).

Vergiye karşı verilen tepkilerin en yaygın olanı ve en önemlisi vergi kaçırmadır. Allingham ve Sandmo'nun (1972) vergi kaçakçılığını açıklayan ekonomik modeline göre, mükellefler vergi kaçırmadan önce fayda maliyet analizi yaparlar. Vergi kaçırma sonucunda elde edecekleri fayda, maliyetinden fazla ise vergi kaçırma yoluna başvuracaklardır.

Mükellefler vergi kaçırma kanun dışı yollarla vergisini az öderler veya hiç ödemezler. Tanzi ve Shome'ye (1993: 2) göre bir iktisadi faaliyetin veya vergi doğuran bir olayı vergi idaresinin bilgisi dışına çıkarılması vergi kaçakçılığına neden olmaktadır. Bununla birlikte, gelirini az veya hiç beyan etmemesi, servetin veya harcamaların kayıt altına alınmaması, indirilecek giderlerin vergi kaybına yol açacak şekilde değiştirilmesi vergi kaçakçılığının temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Vergi kaçırma kavramı, kanunlara uygun olmayan davranışları kapsamaktadır. Buna göre, kanuna aykırı bilerek yapılan davranışların yanı sıra bilmeden yapılan hatalarda vergi kaçakçılığı içerisinde değerlendirilir. Yani bilerek ve isteyerek vergi kaybına neden olunabileceği gibi vergi mevzuatını bilmeme, mevzuatın yanlış yorumlanması, beyannamede bilmeden yapılan hatalar ve mükellefin ihmalden dolayı vergi matrahının düşük gösterilmesi gibi nedenler de vergi kaçakçılığına neden olmaktadır (Bayraklı vd, 2004: 206).

2.3.2. Verginin Reddi ve Vergi İsyanı

Verginin reddi, organize olmuş toplu bir tepkidir. Mükellefler veya vatandaşlar tepkilerini toplu olarak gösterirler. Mükelleflerin çeşitli siyasi nedenlerden dolayı, vergi ödemeye karşı yasa dışı ve toplu olarak tepki gösterirler. Vergi reddi, vergiye karşı gösterilen diğer tepkilerden farklıdır. Vergi reddi ve isyanının temel sebebi, vergilendirme yetkisinin kötüye kullanılması, temsilsiz ve sınırsız vergilemeye başvurulmasıdır (Aktan vd, 2002: 145).

2.3.3. Vergiden Kaçınma

Mükellefler, vergiyi doğuran olaya sebebiyet vermeden vergi yükünden kurtulabilirler. Vergiyi doğuran olay kanun ile belirlendiği için mükellefler vergiye neden olan fiilden kaçmak isteyebilir. Mercan (2006: 13), mükelleflerin vergi ödemeden, herhangi bir gelir kaybına uğramadan vergi kapsamı dışındaki alanlardan gelir elde etmelerini vergiden kaçınma olarak tanımlamaktadır. Mükellefler, muhasebeciler veya mali danışmanlar yardımıyla, vergi mevzuatındaki boşluklardan faydalanarak vergiden kaçınabilir. Vergiden kaçınma suç teşkil etmemekte ve kanuna aykırı bir durum bulunmamaktadır.

Vergiden kaçınma, kanuni olarak suç unsuru içermemektedir. Çünkü vergiden kaçınmada suç unsuru oluşturacak bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle kanunlarda vergiden kaçınmayı cezalandıracak herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Burada mükellef kanuni yollardan vergi kapsamı dışına çıkmaktadır.

2.3.4. Verginin Yansıtılması

Musgrave (2004: 30), verginin yansımaları, verginin tamamının veya bir kısmının ilk defa ödenmesinde veya vergiye konu olan mal ve hizmetin birbirini takip eden alım satım aşamalarının her birinde en son ödeyen kişi üzerinde kalması şeklinde tanımlamaktadır.

Mükelleflerin, vergisel yükümlülüklerini azaltmayı planladığı vergi yansımaları, yasal olarak herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Vergiye karşı pasif bir tepki olan vergi yansımaları, vergi gelirlerinde herhangi bir azalmaya neden olmaz.

Burada vergi yükü fiyat mekanizması yardımıyla üçüncü bir kişi üzerine aktarılmaktadır.

Bir verginin yansması, verginin mükellefi ile o vergiyi ödeyen kişinin aynı kişi olmamasını ifade eder. Bu durum vergilemenin adalet ve etkinlik ilkeleri ile ilgilidir. Bir iktisadi faaliyet gelirin konulan bir vergi, bir kişinin veya grubun mal/hizmet veya üretim faktörü alım yoluyla, ilişkili olduğu diğer kişi ya da gruplara yansıtıyorsa, bu ilkelerin amaçlarına ulaşması engellenmiş olur. Verginin yansması ileri ve geriye yansımaya olmak üzere iki şekilde olmaktadır. İleri yansımada üreticiler, ödemesi gereken bir satış vergisini, malın fiyatını arttırmak suretiyle tüketiciye yansıtmak suretiyle vergiden kaçınırlar. Geriye yansımada ise mükellef, ödemesi gereken vergiyi veya sigorta primini çalışanların ücretlerinden keserek vergiden kaçınmaktadır (Kirmanoğlu, 2011: 275).

2.3.5. Gelir ve İkame Etkisi

Bireyler, vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünüyorsa daha fazla çalışma yoluna gideceklerdir. Gelirlerinde azalma olan bireyler ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha fazla çalışma ve para kazanma yoluna gidecektir. Bu durum gelir etkisi olarak ifade edilir.

Vergilerin etkisiyle gelirleri azalan bireyler, azalan gelirlerini telefı etmek yerine çalışmalarını azaltma yoluna da gidebilir. Bireyler çalışma ve boş durma arasında, gelir kaybı nedeniyle çalışma yerine boş durmayı ikame edebilir. Burada vergilendirme politikalarına önemli görevler düşmektedir. Gelir etkisinin oluşacağı veya ikame etkisinin oluşmayacağı bir vergileme politikası izlenmelidir.

3. DENEYSEL İKTİSAT VE MÜKELLEFLERİN DAVRANIŞLARI

3.1. DENEYSEL İKTİSAT KAVRAMI

Deneysel iktisat, iktisat tarihinin en çarpıcı devrimlerinden biri olmuştur. Laboratuvar çalışmalarının olmadığı ve/veya yararsız görüldüğü bir alandan, tamamen metodolojik bir çalışma alanına dönüşmüştür. Bu metodolojik çalışmalar, ekonomi alanında çalışanlar tarafından bir takım kaygılar üzerine geliştirilmiştir. İktisat literatüründe sosyal deneylerin birçok tanımı bulunmaktadır. Ferber ve Hirsch

(1982: 7) sosyal deneyleri, “*Kamu tarafından finanse edilen titiz bir istatistiksel tasarımı ve çalışmaların, bir veya birden çok kişinin veya toplum üzerindeki ekonomik ve sosyal etkilerini değerlendirmek amacıyla yapılması*” olarak tanımlamaktadır.

Croson ‘a (2005: 131) göre iktisadi deneyler, sonucunda ekonomik teoriler elde etmek amacıyla yapılmaktadır. Bu deneyler, bilimsel yöntemin diyalektiği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Önce tümden gelim yöntemiyle açıklanan ya da tahmin edilen bir teori inşa edilir. Sonra bu teorilerin öngörülerini, deneyler yardımıyla sınanır. Tasarlanan bu deneylerin iç geçerliliğinin yüksek olması gerekmektedir. Bu tam olarak, teorinin varsayımlarını yakalayan bir laboratuvar ortamının varlığını gerekli kılmaktadır. Deneyler kendi içerisinde geçerli değil ise ürettiği verilerin teorilerin tahminleri için de geçerli olmayacaktır.

DeneySEL yöntemler yaygın olarak tıbbi bilimler ve fizik, kimya gibi fen bilimlerinde kullanılmaktadır. Fen bilimlerinde kullanılan deneySEL yöntem, sosyal bilimlerdekinin aksine daha kesin ve doğru sonuçlar verebilmektedir. Çünkü bu gibi bilimlerde yapılan deneylerin sonuçları daha kesindir. Normal şartlar altında yapılacak deneyler aynı sonuçları vermektedir. Ancak, Guala’ya (2008: 4) göre sosyal bilimlerde araştırmanın konusu insan olduğu için genel bir yargıya varmak çok zordur. Kişinin yaşadığı aile ortamı, sosyal çevresi, ait olduğu toplum yapısı ve diğer çeşitli etmenler dolayısıyla bütün bireyler farklı karakteristik özelliklere sahiptir. Aynı aile ortamında yaşayan kimselerde bile farklı görüşlere sahip olabilmektedir. Bu nedenle, sosyal bilimlerde farklı bireylerle yapılacak benzer çalışmalar, neticesinde farklı bulguların elde edilmesi olasıdır.

Bilimsel araştırmaların kaynağı yaygın olarak Rönesans kabul edilmektedir. Bilim adamları varolan bilgiyi sorgulamaya ve gelişme sağlama amacıyla ilk çalışmalara bu dönemde başlamışlardır. Bu çalışmaların en önemlilerini ‘Galileo’ yaptığı kabul edilmektedir. 17. yy’da kantitatif deneyler alanına öncülük eden Galileo ‘Modern Bilimin Babası’ olarak kabul edilmektedir.

Galileo, uzun yıllardır hâkim olan Aristoteles düşünce akımından ve kilisenin düşünce yapısından şüphe duymuştur. Bunun sonucu olarak Ortaçağdaki düşünce

yapısını değiştirerek bilim anlayışında devrim yapmıştır. Skolastik dūřünce yapısına getirdiği eleştiriler ve yazdığı kitaplar nedeniyle ömür boyu ev hapsine mahkm edilmiştir. Uzay hakkında yapmış olduğu çalışmalar, o zamana kadar varolan dūřünce yapısını yıkmış ve yeni bir çığır açmıştır. Güneř merkezli bir evren kuramını benimsemiş ve bu nedenle Kilise tarafından yargılanmıştır. Bu durum bilimin gelişmesine bir engel değil, tam tersine gelişmesine neden olmuştur. Bu süreçten sonra kilise ve dogmatik dūřünce sürekli sorgulanmış ve bilimsel gelişmenin önündeki engeller kalkmıştır (Bulu: 2013).

Rönesans ile birlikte, laboratuvar deneyleri bilimsel yöntemin temel taşı haline gelmiştir. Galileo'nun ardından Sir Isaac Newton bilime önemli katkılarda bulunmuştur. Newton, fizik bilimine katkıları çok önemlidir. Bu alanda özellikle yerçekimi ve optik alanlarında önemli katkıları bulunmaktadır. Newton'un yaptığı bu çalışmalar, deneysel çalışmaların temelini oluşması nedeniyle bilim dünyasında önemli bir yere sahiptir. Yapılan deneysel çalışmalarda, karanlık bir odada kk bir delikten gelen güneş işiğini bir prizmadan geçirerek bir renk tayfı oluşturmuştur. Bu alışma ile gökkuşağının oluşumunu açıklamıştır.

Daha sonraları, 19.yy'da biyolojik ve tıbbi alanlarda sistematik deneyler yapılmaya başlanmıştır. 1882 yılında Pasteur koyunlar üzerinde deneylerde bulunmuştur. Dönemin tanınmış veterinerleri tarafından büyük bir itiraza maruz kalmıştır. Pasteur yapmış olduğu çalışmada şarbon aşısının erken bağışıklık üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmada 25'er tane iki grup hastalıklı koyun üzerinde deneylerde bulunmuştur. Bir gruba Pasteur'un geliştirdiği aşılar yapıldı, diğer guruba ise herhangi bir müdahale edilmedi. Birkaç gün sonra aşı yapılmayan koyunların tamamı ölmüştü. Aşı yapılan gruptaki koyunların tamamı canlı ve sağlıklı bir şekilde hayatta kalmıştı (Levitt ve List:2008, 6).

Fen bilimleri alanında meydana gelen bu gelişmelerden sonra 1900'lerin başlarında ekonomi alanında da deneysel çalışmalar başlamıştır. Kagel ve Roth (1995) deneysel iktisat alanındaki çalışmaların 3 aşamalı olarak geliştiğini ne sürmüştür. Bunlar; Bireysel Tercihler, Oyun Teorisi ve Endüstriyel Organizasyon'dur.

Birçok çalışma olmasına rağmen, sistematik olarak ilk çalışma Thurstone'nin (1932) yapmış olduğu çalışma olarak kabul edilmektedir. Thurstone bu çalışmasında Henry Shultz ile psiko-fizik çalışmalarından ilham almıştır. Bu çalışma iktisadi olarak eskiye dayanmakla birlikte, deneysel alanda yapılan ilk çalışmalardan kabul edilmektedir. Thurstone, bu çalışmasında deneklerin gerçek olmayan tercihleri yardımıyla 'kayıtsızlık eğrisi'ni tahmin etmeye çalışmıştır.

İleriki yıllarda Wallis ve Friedman (1942), Thurstone'nin çalışmasının hatalı olduğu ve bu farazi tercihlerin gerçeği yansıtmadığını ileri sürmüştür. Bu gerçek olmayan tercihlerle kayıtsızlık eğrilerinin elde edilemeyeceğini savunmuşlardır. 1951 yılında Rousseas ve Hart bu tercihleri günlük hayatta uygulamıştır. Rousseas ve Hart (1951) bu çalışmada, tercihleri kahvaltı menüsü üzerinden yaptırmıştır. Böylelikle hayali tercihleri gerçek tercihlere dönüştürmüştür. Gerçek paranın deneysel çalışmalarda kullanılması 1951 yılında olmuştur. Mosteller ve Nogee (1951) yaptıkları çalışmada, 'para' faktörünü kullanarak deneysel çalışmaya risk faktörünü katmıştır. Bu durum çalışmanın gerçekçiliğini arttırmıştır.

Deneysel çalışmaların gelişmesine önemli katkıları olan bir diğer gelişme *Oyun Teorisi**'dir. Flood (1952) bugün 'mahkumlar açmazı' (tutuklunun ikilemi) olarak bilinen deneysel çalışmayı yapmıştır. Flood (1952) bu çalışmasında, Von Neumann ve Morgenstern'in (1944) *Theory of Games and Economics Behavior* isimli kitabında yer alan deneysel çalışmalardan esinlenmiştir.

Deneysel iktisat çalışmalarına yön veren en önemli çalışmalardan biri, Chamberlin (1948) tarafından yapılmıştır. Chamberlin (1948) bu çalışmasında yapay bir piyasa organizasyonu oluşturmuştur. Bu çalışma piyasa mekanizmaları hakkında yapılan ilk deneysel çalışma olarak kabul edilmektedir. Öğrenciler üzerinde uygulanan deneyde, basit bir piyasada denge fiyatının nasıl oluştuğunu belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların bir kısmı *alıcı* bir kısmı da *satıcı* rolünde olmuştur. Öğrencilere bir miktar para verilerek, daha önden belirlenen alış ve satış fiyatları ile belli miktarlar üzerinden alım satım yapmaları sağlanmıştır. Böylelikle denge

*Oyun Teorisi, bireyin başarısını; stratejik durumlarda matematiksel olarak davranış biçimlerinde, diğer bireylerin tercihlerine bağlı olarak yaptığı tercihlere göre belirlenmesine dayalı, açıklamaya çalışan bir yöntemdir.

fiyatının oluşması sağlanmıştır. Bu deneyde oluşan cari fiyatların, tam rekabet dengesinden sapmaları belirlenmeye çalışılmıştır.

Deneysel iktisadın kurucusu olarak kabul edilen Vernon Smith, deneysel iktisat alanında yapmış olduğu ilk çalışmasında, Chamberlin'in (1948) çalışmasını ilerletmeye çalışmıştır. Bu çalışmada Smith (1962) gerçek hayata daha uygun bir piyasa ortamı oluşturmayı amaçlamıştır. Deneysel çalışmada katılımcılar rastgele alıcı ve satıcı olarak bölünmüştür. Bu çalışmada, üretici ve tüketici rantlarının ve denge fiyatının oluşumu gözlemlenmiştir. Deney sonucunda, deneyde kendiliğinden oluşan cari denge fiyatının, teorik denge fiyatına geldiği gözlemlenmiştir.

3.2.DENEYSEL ÇALIŞMALARIN GETİRDİKLERİ

Deneysel çalışmaların iktisat bilminde kullanılmaya başlanması ile birlikte, iktisadi düşünce büyük değişim geçirmiştir. Yirminci yüzyıla kadar yaygın olan düşünce yapısı dönüşüme uğramıştır. Plott (1991) bu dönüşümle birlikte gelen değişiklikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- **Soruların Nasıl Sorulacağını Öğrendik:** Deneysel yöntemlerin iktisat bilminde kullanılmadan önce temel olarak iktisadi olaylar doğal ortamları içerisinde incelenmekteydi. Doğal ortamlarında incelenen olaylar analiz yapılabilecek şekilde kurgulanmaktaydı. Burada sorulan ve sorulacak sorular, ölçüm yapabilme amacıyla ve devam eden süreçlerin istatistiksel özelliklerini yapma amacıyla sorulmaktaydı. Deneysel metodoloji, iktisat bilimine yeni bir bakış açısı getirerek, bir teorinin gerçek olup olmadığının ötesini incelemeye başlamıştır. Gözlemlenen olayların hangi model tarafından daha iyi bir biçimde tahmin edilebileceği imkânını vermiştir.
- **Birtakım Önemli Keşifler Yapıldı:** Deneysel çalışmaların başladığı ilk yıllarda önemli keşifler olmuştur. Arz-Talep Yasası üzerinde önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Örneğin, Arz-Talep Yasasının, açık ve rekabetçi bir piyasa ortamında daha çok işlerliğe sahip olduğu belirlenmiştir. Yine aynı şekilde Nash Dengesinde önemli yenilikler ortaya konmuş ve ekonomi üzerindeki etkilerinin belirlenmesi sağlanmıştır.

- **İktisat Teorisi Gelişti:** Deneysel yöntemlerin kullanılmaya başlaması ile birlikte yeni analiz yöntemleri ortaya çıkmıştır. Rasyonalite ve kamusal bilgi iktisadi modellerin bir parçası haline gelmiştir.
- **Laboratuvar Verileri Teorilerin Doğru Yolda İlerlediğini Ortaya Koydu:** Deneysel olarak çalışan bazı iktisat bilim adamları, 1970’li yıllarda yaptıkları çalışmalarda, modern teorik öngörülerini destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir. Arz- Talep Yasası ve Oyun Teorisi gibi teorilerin tespitleri ile deneysel çalışmaların uyduğu gözlemlenmiştir.
- **Paradokslar Ortaya Çıkmaya Başladı:** Yapılan deneysel çalışmaların sonucunda, daha önce elde edilen sonuçların geçerliliği ve doğruluğu sorgulanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda önemli paradokslar ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi Galip Laneti’dir (winner’s curse). Bu paradoksa göre, kişinin veya şirketin bir mal edinmek için girdiği bir ihalede, eksik bilgi nedeniyle değerinden fazla para ödemektedir.
- **Say Kanununun deneysel çalışmalar için de geçerli olduğu anlaşılmıştır:** Farklı amaçlar ve farklı nedenler için deneysel çalışmalarda bulunan bilim adamları çok sayıda eser ortaya koymuşlardır. Bu durum gün geçtikçe deneysel çalışmalar için daha fazla talep yaratmıştır.

3.3.DENEYSEL ÇALIŞMALARIN TÜRLERİ

Yapılacak deneysel çalışmada, kontrollü şartlar ortamında, bir takım olaylar veya bir dizi gözlem gerekmektedir. Bu ortamlar en genel olarak 2 yolla sağlanmaktadır. Biri, deneyci tarafından değiştirilebilen ve etki edilebilen “yapay deneyler”; diğeri ise deneyci tarafından etki edilmeyen ve değiştirilmeyen “doğal deneyler”dir.

Doğal deneylerde, deneycinin çevre koşullarını kontrol etmesi nispeten daha azdır. Ayrıca deneycinin, denekler üzerindeki etkisi kısıtlıdır. Bu tip deneyler “saha deneyleri” olarak adlandırılmaktadır. Roth’a (1988: 974) göre yapay deneyleri saha deneylerinden ayıran en önemli etmen, deneycinin denekler ve çevresel etmenler üzerindeki etkisinin çok fazla olmasıdır. Deneyci denekler üzerine her türlü

müdahalede bulunabilmektedir. Aynı zamanda diğer koşulları istediği şekilde değiştirebilme imkânına sahiptir. Bunun gibi deneyler “laboratuvar deneyleri” olarak adlandırılmaktadır.

Sahada yapılan deneyler yakın zamanda önemli ölçüde gelişme gösterdi. Saha deneylerinde, ekonomi için hem pozitif hem de normatif amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Bu deneyler veri toplama için daha kullanışlı ve kolay olmaktadır. Aynı zamanda daha dar alanlarda, ekonominin tümüne genellenebilir bir ortam elde etmek mümkündür.

Reiley ve List (2007: 2) saha deneylerinde ve laboratuvar deneylerinde kullanılan yer bakımından önemli farklılıklar bulunduğunu düşünmektedir. Saha deneylerinde temel fikir, gerçek dünyadaki temel özellikleri yakalayan ve rastgele seçilen bir ortam elde etmektir. Bu gibi ortamlarda deneyci, daha basit korelasyon ile daha fazla nedensellik bağının kurulabileceği değişkenleri elde etmek için avantaj elde etmektedir. Ancak laboratuvar çalışmalarında olduğu gibi çevresel etmenleri kontrol etmesi çok zordur. Saha çalışmalarını, laboratuvar çalışmalarından ayıran en önemli özellik, çevresel etmenlere müdahale etmesinin mümkün olmaması ya da minimum düzeyde olmasıdır.

Laboratuvar ve saha çalışmalarında en önemli ayrım sosyal bilimlerde ve fen bilimleri alanında yaşanmaktadır. Mesela, fizik biliminde hidrojen atomunu ele alalım. Hidrojen atomu, normal şartlar altında her zaman ve mekânda aynı davranışı gösterir. Ancak söz konusu sosyal bilimlerde bireyler olunca durum değişmektedir. Bireyler, aynı ortamda aynı durumlarda bile birbirinden farklı davranışlar sergileyebilmektedir.

Reiley ve List'e (2007: 2) göre hem saha hem de laboratuvar deneylerinde kullanılacak deneklerin seçiminde özenli davranılması gerekmektedir. Çalışma yapılacak grubun heterojen yani toplumun bütün kesimlerinin özelliklerini yansıtacak şekilde farklı seçilmesi gerekmektedir. Aksi halde seçilen örneklem grubu, tüm toplumu temsil etmeyecektir. Laboratuvar deneylerinin sakıncalı yanlarından birisi katılımcıların gerçeği yansıtmıyor olması ihtimalidir. Katılımcılar, gerçek hayatta sergilediği davranışı o ortamda göstermeyebilir. Olanı değil, olması

gereken davranışta bulunabilir. Mesela gerçek hayatta fakirlere yardım etmeyen bir kimse, orada yardımsever birisi gibi davranabilir. Doğal deneylerde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Katılımcılar hiçbir şeyden haberdar olmadıkları için tamamen gerçek davranış sergileyecektir. Davranışlarında tamamen gerçek tercihlerde bulunurlar.

3.4.DENEYSEL ÇALIŞMALARIN AMAÇLARI

Deneysel iktisat ve psikolojik araştırmalar arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Her iki bilim dalında da benzer çalışma alanları bulunmaktadır. Ayrıca yapılan deneylerde katılımcı olarak benzer kitlelerden (öğrenciler, meslek grupları, çalışanlar ve emekliler, bayanlar ve erkekler vb.) faydalanılmaktadır. Croson'a (2005: 135) göre hem psikoloji hem de iktisat deneylerinde katılımcıların kararlarını ve iç gözlemlerini ortaya çıkarma ve dünya görüşleri hakkında bilgi edinmek amaçlanmaktadır. Amaç yönüyle farklılıklar bulunmaktadır. Ekonomik deneylerde, ekonomik teoriler elde etmek amacıyla; psikolojik deneyler ise kuramlar elde etmek amacıyla tasarlanmaktadır.

Deneyler genellikle bilimsel bir soruya cevap bulabilmek amacıyla yapılmaktadır. Bu deneyler yapılırken, bulunabilecek sonuçlar çok farklı olabilmektedir. Ancak, nedensellik bağı kurularak deneylerin sonuçları tam olarak ifade edilmeye çalışılır. Örneğin, X hastalığına sahip iki grup insan ele alalım. Bu kişileri birbirinden tamamen izole edelim. Birinci guruba X hastalığının tedavisinde kullanılan Y ilacı verilsin. Diğer guruba ise hiçbir ilaç verilmesin. Zaman içerisinde birinci grupta iyileşme görülebilir. Diğer grupta ise hiçbir değişiklik gözlenmeyebilir. Birinci gruptaki kişilerde meydana gelen iyileşme nedensellik bağı kurularak Y ilacının kullanılmasına bağlanabilir. Birinci grup üzerinde genel sağlık, psikoloji, kullanılan diğer ilaçlar ve yaş gibi diğer etmenler de etkili olabilmektedir. Ancak diğer değişkenlerin hastalığın iyileşme sürecine etkisini tam olarak tespit etmek çok zordur (Guala: 2008, 3).

Yapılacak deneylerde, genel teorileri basit özel durumlarda geçerli hale getirmek amaçlanmaktadır. Laboratuvar teknolojisi, basit (ama gerçek) ekonomiler oluşturabilmek için kullanılabilir. Daha sonra bu basit ekonomiler, özel

durumlar için uygulanmaktadır. Bu deneyler, aynı şekilde genel teorileri test etmek ve değerlendirme yapma için de kullanılmaktadır. Bu şekilde veri ile genel teorilerin birleşmesi gerçekleşmektedir (Plott, 1991: 912).

Ekonomistler çeşitli alanlarda deneysel çalışmalarda bulunmaktadırlar. Bu çalışmalarında çevreden, kurumlardan ve insan davranışlarından faydalanırlar. Smith (1994: 113) deneysel iktisadın amaçlarını 7 başlık altında toplamaktadır:

1. Bir teoriyi sınamak veya teoriler arası ayırım yapmak:

Yapılan deneysel çalışmada, elde edilen gözlemleri ve gözlemlerin sonuçlarını karşılaştırılarak teoriler test edilir. Teorilerin doğrulanma olasılığı düşük olmasına rağmen tahminlerde bulunmaya devam edilir. Yapılan titiz çalışmalar sayesinde istenen sonuca varmaya çalışılır.

2. Bir teorinin başarısızlık nedenlerini araştırmak:

Yapılan bir çalışmada gözlemlenen sonuçlar istenilen şekilde olmayabilir. Bu durumda yapılacak ilk şey, tasarımı yeniden gözden geçirmek ve öngöründe hata olup olmadığını kontrol etmektir. Araştırmacı, bir teorinin bazı durum ve koşullarda geçerli olmadığını tespit edebilir. Deneysel çalışmalar yardımıyla, bu geçerli olmayan teoriye uygun ortam oluşturulur ve teorinin başarısız olma nedenleri tespit edilmeye çalışılır.

3. Yeni bir teori için temel deneysel düzenler oluşturmak:

Birçok bilim dalında iyi formüle edilmiş teoriler sürekli merak uyandırmıştır. Bu teorilerin geçerliliğinin test edilmesi gerekmektedir. Bu teorilerin test edilebilmesi için gerekli ortam, basit modeller yardımıyla kurulur. Varolan teoriler, laboratuvar ortamında oluşturulan bu ortamlarda test edilerek, gerçek hayata uygulanabilirliği araştırılma imkânı bulunmuştur.

4. Ortamları karşılaştırma yapabilme:

Aynı kurumda yer alan ancak farklı ortamlarda bulunan koşulları değerlendirme yapabilmek için deneysel çalışmalar yapılmaktadır. Bir teorinin hangi

koşullarda daha iyi sonuç verdiği veya hangi koşullarda geçerli olduğunu belirleyebilmemize yardımcı olmaktadır. Örneğin, Nash Modeli'nde 6-7 kişilik modellerin 3-4 kişilik modellere göre daha iyi performans sağladığı tespit edilmiştir.

5. Kurumları karşılaştırabilmek için:

Aynı ortamların geçerli olduğu ancak farklı işleyiş yapılarına sahip kurumlarda karşılaştırma yapabilmek için deneyler yapılabilmektedir. İhale yöntemlerinde açık arttırma veya kapalı zarf usullerinden hangisinin kurumların yapısına uygun olduğunu belirlemede yardımcı olmaktadır.

6. Politika önerilerini değerlendirebilmek için:

Hükümetler veya devletlerin, özel sektöre işletmesini veya yapımını verdiği veya vereceği alanlarda politikalar üretmesi gerekmektedir. Bilim adamları, bu politikaların belirlenmesine yardımcı olmak için deneysel araştırmalarda bulunabilirler. Örneğin, hava alanlarının yapımı ve işletilmesi, uzay çalışmalarında veya buna benzer büyük ve riskli yatırım alanlarında özel sektörün faaliyet göstermesinde bir takım sakıncalar bulunmaktadır. Bu yatırımların ihale yöntemlerinin belirlenmesinde, piyasa mekanizmasının bu alanlarda etkin ve verimli çalışmalarda bulunup bulunmayacağı gibi olası sorunların çözümünde en uygun politikaların belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

7. Kurumsal tasarımlar için test zemini oluşturmak:

Laboratuvar, yeni oluşturulan kurumsal tasarımların performans özelliklerini incelemek ve test edebilmek için en uygun ortama sahiptir. Mesela, uzun vadeli tahvillerin ihale sürecinin nasıl olacağı veya faiz tercihlerinin ne olacağının belirlenmesinde laboratuvar ortamı yardımcı olmaktadır.

3.5.VERGİ ALANINDA DENEYSEL ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ

Vergi konusunda, deneysel olarak yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların küçük bir kısmı sahada yapılmaktadır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu laboratuvar ortamında yapılmaktadır. Laboratuvar ortamında yapılan çalışmaların büyük bir kısmı bilgisayar desteği ile yapılmaktadır. Ayrıca, bu teknik desteğin ve

katılımcıların finanse edilmesi önemli bir konudur. Tüm bu deneysel tasarımların gerçekleştirilmesi için önemli miktarda mali kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Aşağıda, vergi, vergi kaçırma ve vergi ödemeyi etkileyen faktörler hakkında yapılmış olan bazı deneysel çalışmalar hakkında bilgi verilecektir.

Vergi kaçırma ile ilgili sahada yapılan deneysel çalışma Friedland vd. (1978) yapmıştır. Bu çalışma, 7'si bayan 8'i erkek 15 tane lisans düzeyinde psikoloji eğitimi gören üniversite öğrencisi ile vergi kaçırma konusunda yapılmıştır. Bu 15 öğrenciye çalışma kapsamında, aylık düzenli olarak 100 pound sahte ödeme yapılmıştır. Bu maaşlarını beyan usulüne göre vergilendirileceklerdir. Vergi oranı %25 ve %50 olacak ve hangi ay hangi oran kullanılacağı önceden belli değildir. Buna göre hiçbir beyanda bulunmayan birisi hiç vergi ödemeyecektir. Ancak her ay vergi denetimleri yapılacaktır.

Denetimlerin hangi sıklıkla ve hangi bireylere yapılacağı belli değildir. Vergi kaçırdıkları tespit edilirse, kaçırdıkları vergi miktarını ve cezasını ödeme yapacaklardır. Burada amaç: gelirlerini maksimize etmektir. Katılımcılar birbirlerinden habersiz hareket etmektedirler. Ayrıca, katılımcılar çalışma hakkında yalnızca vergi oranlarından haberdar edilmiş ve imin denetime uğradığı ve hangi sıklıkla denetime uğradıkları hakkında bilgi verilmemiştir.

Friedland ve arkadaşlarının (1978) çalışması 10'ar aylık 4 dönem sürmüştür. Bu çalışma bilgisayar simülasyon modeli yardımı ile desteklenmiştir. Böylelikle kimin ne kadar beyan ettiği ve vergi kaçırdığı tespit edilmiştir. 10'ar aylık dönemin sonunda elde ettikleri gelir tutarında gerçek para (dolar) ödeme yapılmıştır.

Çalışmanın sonucunda Friedland vd. (1978), öğrencilerin büyük çoğunluğunun beyan etmesi gerekenden daha az beyanda bulunduğunu ve normalden daha fazla gelir elde ettiğini tespit etmiştir. Çalışmadan elde ettiği sonuçlar, vergi oranları arttıkça vergi kaçırmanın arttığı yönündedir. Ayrıca, vergi oranlarının yükselmesi vergi kaçırma olasılığını arttırmaktadır. Buna göre, vergi oranı %25 olunca vergi kaçırma oranı %26,8 ve vergi kaçırma olasılığı %47 olmaktadır. Vergi oranı %50'ye çıktığında ise vergi kaçırma oranı %43,1' ve vergi kaçırma olasılığı %78'e çıkmaktadır.

Deneysel olarak laboratuvarında vergi uyumu ile ilgili yapılan bir diğer çalışma Alm vd. (1992) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada vergi cezalarının, vergi denetimlerinin ve hükümet harcamalarının vergi uyumu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma, laboratuvar ortamında öğrenciler ile yapılmıştır. Bu öğrenciler 3 gruba ayrılmıştır. Katılımcılar hem gruplar arası hem de kendi aralarında birbirlerinden habersizdir.

Katılımcıların her birine 2.00, 2.25, 2.50, 2.75 ve 3.00 değerinde rastgele 10'ar tane jeton (para yerine) verilmiştir. Bireyler gelirlerinin ne kadarını beyan edecekleri konusunda tamamen özgürdürler. Ancak denetimlerin ne zaman ve hangi sıklıkla yapılacağı belli değildir. Çalışma esnasında bilgisayarın seçtiği kişilere vergi denetimi yapılmıştır. Yakalanma olasılığı ve bunun sonucunda alacağı cezalar neticesinde, çalışma sonunda ellerinde kalan jeton (maddi değer) kadar 'para' alacaklardır. Burada motivasyon kaynağı 'para'dır. Katılımcılardan gelirini maksimize etmesi istenmektedir. Ayrıca çalışma devam ederken bilgisayarın rastgele seçeceği kişiler kamusal hizmet alacaklardır.

Alm vd. (1992) yaptıkları deneysel çalışma sonucunda, vergi oranlarının artmasının vergiye uyumu azalttığını tespit etmişlerdir. Vergi oranı %10 iken vergiye uyum %37 olmaktadır. Vergi oranının %30'a çıkması vergiye uyumu %33'e düşürmektedir. Vergi oranının %50'ye çıkması ise vergiye uyumu %20'ye düşürmektedir. Ayrıca, denetim oranı arttıkça vergiye uyum artmakta olduğunu belirlemiştir. Denetim oranı %2'den %6'ya çıktığı zaman vergiye uyum %32'den %36'ya çıkmaktadır. Kamu hizmetlerinin sunumu vergiye uyumu artırıcı bir faktör olarak belirlenmiştir. Kamu hizmeti sunulmazken vergiye uyum %33 iken kamu hizmeti sunulduktan sonra bu oran %37'ye yükselmiştir.

Vergileme ile ilgili yapılan diğer bir deneysel çalışma Güth ve arkadaşları tarafından 2003 yılında yapılmıştır. Deneysel çalışmada yerel vergilerin mi yoksa merkezi vergilerin mi daha etkin olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Yerel vergilerde toplanan vergiler, toplandığı şehir veya bölge için harcanmaktadır. Bu süreç oldukça hızlı ve kolay olmaktadır. Ayrıca mükellefler ödedikleri verginin karşılığını hızlı bir şekilde görmektedir. Ancak, merkezi vergilerde durum farklılık göstermektedir. Merkezde bir havuzda toplanan vergiler, illerin veya bölgelerin

nüfus büyüklüklerine göre dağıtılmaktadır. Bu süreç çok uzun sürmekte ve bireyler ödedikleri verginin tam karşılığını görememektedir.

Güth vd. (2003) çalışmasını 2002 yılında Almanya’da bir laboratuvar ortamında yapmıştır. 100 soru ile yapılan deneyde katılımcılara her soru için 0,25 euro verilmiştir. Çalışma 6’şar kişilik 16 farklı dönemde yapılmıştır. Katılımcıların birbirleri ile herhangi bir iletişime geçmeleri engellenmiştir. Katılımcılara çalışmanın başında kişi başına 10 ile 110 dolar arasında ödeme yapılmıştır. Vergi oranı %25 olarak belirlenmiştir. Katılımcılar birbirlerinden izole edilmiştir. Beyan usulü uygulanmaktadır, beyan yoksa vergi de olmayacaktır. Çalışmada denetim ve ceza mekanizması da bulunmamaktadır.

Katılımcılar 3’er kişilik X ve Y gruplarına ayrılmıştır. X yereli ve Y merkezi temsil etmektedir. Katılımcılar çalışmanın bundan sonraki aşamaları hakkında bilgilendirilmiştir. Çalışmada X bireylerinin ödedikleri vergiler (1) X Projesine, Y bireylerinin ödedikleri vergiler (2) Y Projesine aktarılmaktadır. Ayrıca, X grubundaki katılımcıların ellerinde kalan parayı (3) isterlerse X Projesine, Y grubundaki katılımcıların ellerinde kalan parayı (4) isterlerse Y Projesine aktarabilirler. Ayrıca beyan edilmeyen gelir kendilerinde kalabilecektir.

Çalışmanın devamında, X ve Y Projelerinde toplanan vergiler belirli oranlarla kendi katılımcılarına dağıtılacaktır. Bu oranlar şu şekilde belirlenmiştir:

X Projesinde X katılımcıları için kişi başına gelir:

$$\text{X kişi başı gelir} = \frac{(1+3)x\%60 + (2+4)x\%30}{\text{X kişi sayısı}}$$

Y Projesinde Y katılımcıları için kişi başına gelir:

$$\text{Y kişi başı gelir} = \frac{(1+3)x\%10 + (2+4)x\%60}{\text{Y kişi sayısı}}$$

Buna oranlara göre, X grubunda yer alan katılımcılar ödedikleri vergiden daha fazla pay alıyorlar. X yerel vergileri temsil ettiğinden dolayı katılımcılar vergi ödemeye daha fazla istekli olmaktadır. Y grubunda ise durum tersinedir. Bu kişiler

vergiden daha az pay aldıkları için vergi ödeme isteklilikleri azdır. Bundan dolayı yerel vergiler daha fazla tercih edilmekte ve daha etkin olmaktadır.

Danimarka’da yapılan bir saha deneyi (Kleven vd., 2008) 40.000 kişi ile yapılmıştır. Rastgele seçilen bu kişilerin yarısı o yıl denetime tabi olmuştur. Bu kişilerin adreslerine, bir sonraki yıl denetime uğrayabileceğini ve ağır yaptırımlara maruz kalabileceklerini yazan “tehdit mektubu” gönderilmiştir.

Vergiye uyum yüksek bir ülke olmasına rağmen, vergilendirmenin beyan usulü ile yapıldığı Danimarka’da vergi kaçakçılığı olmaktadır. Ülkede mükelleflerin çoğunluğu vergisel yükümlülüklerini zamanında ve ciddiyetle yapmaktadır. Kleven vd. (2008) yaptıkları deney sonucunda, tehdit mektubu gönderdikleri mükelleflerde, bir sonraki yılda vergi beyan oranının ve ödenen vergi miktarının arttığını gözlemlemiştir. Yükümlülüklerini ciddiyetle ve düzgün olarak yerine getiren mükellefler, vergi denetmenleriyle sorun yaşamamak için işlerini daha da ciddiyetle yapmaya başlamıştır.

Vergi kaçırma ile ilgili yapılan laboratuvar deneylerinden birisi McKee vd. (2013) tarafından yapılmıştır. Bu deney laboratuvar ortamında 25 bilgisayar yardımıyla 449 katılımcı ile yapılmıştır. Bu katılımcıların 254’ü Amerika’da çeşitli üniversitelerde okuyan lisans düzeyinde üniversite öğrencisi, geri kalanlar ise üniversitelerin idari personelidir.

McKee ve arkadaşları (2013) katılımcıları birbirinden izole ederek, bilgisayar ortamında herkese çeşitli miktarlarda laboratuvar doları verdi. Bu paranın beyan usulü ile vergilendirilmesi istendi. Vergi oranı sabit %35 olarak belirlenmiş. Beyan edip etmeme tamamen katılımcıya bırakılmış. Ancak yapılabilecek bir vergi denetiminde %150 oranında vergi cezası kesilmesi söz konusu olacaktır. Deneyde 1 gerçek dolar 80 “laboratuvar öğrenci doları”na ve 50 “laboratuvar idari doları”na eşittir. Deney sonucunda katılımcıların elinde kalan para nakit olarak ödenmiştir.

Bu çalışmada en önemli nokta, toplanan vergilerin öğrenciler için yapılan projeler için harcanacak olduğunun tüm katılımcılar tarafında bilinmesidir. Durum böyle olunca, öğrenciler daha fazla vergi ödeme istekliliği içinde bulunmuşlar ve

daha az vergi kaçırmışlardır. İdari personelde ise durum tam tersi olmuştur. Toplanan vergilerin kendileri için harcanmayacağını bilen idari personel daha fazla vergi kaçırmıştır. Deney sonunda öğrenciler kişi başına ortalama 18 dolar kazanırken, idari personel kişi başına ortalama 28 dolar kazanmıştır. Bu da öğrencilerin vergilerin kendi için harcadığını bildiği için daha fazla vergi ödediklerini göstermektedir.

Duch ve Solaz 2013 yılında yaptıkları deneysel bir çalışmada, vergi uyumunu oyun teorisinin bir parçası olan *Dictator Game** ile incelemiştir. Duch ve Solaz (2013), çalışmanın birinci kısmında katılımcılar ile bir anket çalışması yapmıştır. Bu çalışmanın birinci grubunu oluşturmaktadır. Bu anket çalışmasından hemen sonra *Dictator Game* oyununu uygulamıştır. Bu oyun sonrasında tekrar bir anket çalışması uygulamıştır. Bu da çalışmanın ikinci grubunu oluşturmaktadır.

Duch ve Solaz (2013) ikinci anket sonucunda, birinci ve ikinci gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit etmiştir. Birinci ankette %20 olan vergi uyum oranı, *Dictator Game* sonrasında ikinci ankette %30'a yükselmiştir. Ayrıca çalışmada, gelir dağılımında adaletsizliğin yüksek olduğu zamanlarda, yüksek gelir elde eden bireylerin vergi ödemeye daha fazla istekli oldukları sonucu elde edilmiştir.

**Dictator Game*, oyun teorisinin içerisinde yer alan bir kuramdır. Oyun teorisinde yer alan diğer bireyin tercihlerine göre tercihte bulunma, bu teoride yoktur. Buna göre, bu oyunda bir diktatör vardır ve diğer bireyler o kişinin tercihlerine boyun eğmek zorundadır. O kişiden başka kimsenin tercih hakkı bulunmamaktadır. Bu oyunda tercihler, kötü amaçlı olabildiği gibi diğer bireylerin yararına olacak şekilde yapılabilmektedir.

Duch ve Solaz'ın (2013) çalışmasında, iyi bir diktatörden bahsedilmektedir. Çalışmada, iyi bir diktatör toplanan vergileri bireylerin yararına harcamakta ve toplumun faydasını maksimize edecek politikalar uygulamaktadır. *Dictator Game* sonrasında vergiye uyumun %20'den %30'a çıkması bunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİYE UYUMU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Mükelleflerin vergiye uyumu konusunda ekonomik analizler çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Buradaki asıl sorun mükelleflerin bazılarının vergiye uyum göstermeleri bazılarının vergiye uyum göstermemeleridir. Mükelleflerin bir kısmı yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirirken, diğer kısmı ise yükümlülüklerini yerine getirmede gecikmekte veya hiç yerine getirmemektedir. Bu konuda ekonomik analizlerin yanı sıra ahlaki ve sosyal değerleri içeren sosyopsikolojik analizlerin yapılması gerekmektedir.

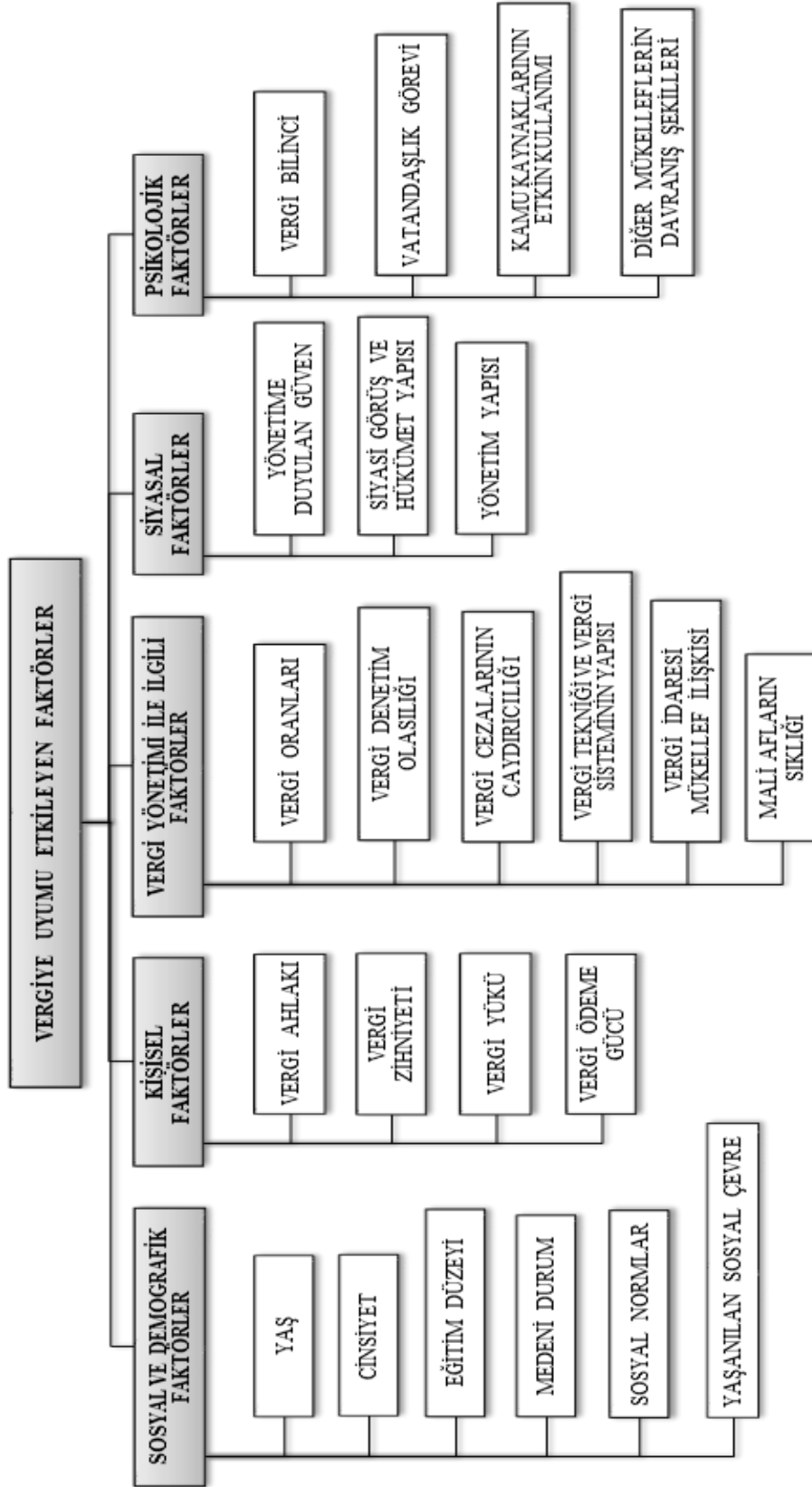
Vergileme sürecinde, devlet ve mükellef olmak üzere iki taraf vardır. Devlet, mükelleflere vergi ödemeyi egemenlik gücüne dayanarak zorunlu tutar. Mükellef bu durum karşısında çeşitli tutum ve davranışlarda bulunur. Mükelleflerin tutum ve davranışlarını etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Bunların bazıları mükelleften kaynaklanan etmenler bazıları ise dış kaynaklı etmenlerdir.

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyici birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler 5 ana başlıkta toplanmaktadır:

- Sosyal ve Demografik Faktörler,
- Kişisel Faktörler,
- Vergi Yönetimi ile İlgili Faktörler,
- Siyasal Faktörler,
- Psikolojik Faktörler.

Vergi ödemeyi etkileyen faktörler başlıklar halinde Şekil 1’de gösterilmiştir. Bu faktörler, alt başlıkları ile birlikte ayrıntıları ile aşağıda incelenecektir.

Şekil 1: Vergiye Uyumu Etkileyen Faktörler

1. SOSYAL VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLER

Vergiye uyumu etkileyen birçok sosyal ve demografik faktör bulunmaktadır. Yaptığımız çalışmada bu faktörler 6 başlıkta toplanmıştır. Bunlar: yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, sosyal normlar ve yaşanılan sosyal çevre faktörleridir. Bu faktörlerin vergi uyumunu nasıl etkilediği aşağıda ayrıntılarıyla incelenmiştir.

1.1. CİNSİYET

Bireylerin cinsiyeti, vergi kaçırma ve ödeme konusunda belirleyici faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyetin vergiye uyum üzerindeki etkisi hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Mükelleflerin cinsiyetinin vergi uyumu üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, elde edilen bulguların birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili yapılmış çalışmaların bazılarında bayanların vergiye daha fazla uyum gösterdiği, bazılarında da erkeklerin vergiye daha fazla uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Bazı çalışmalarda ise cinsiyetin vergi uyumu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Cinsiyetin vergi uyumu üzerindeki etkisini belirlemeye çalışan Demir (2008), çalışmasında bayanların erkeklere göre vergiye daha fazla uyum gösterdiğini belirlemiştir. Bu konuda, Spicer & Becker (1980), Jackson & Milliron (1986), Bardley (1987), Saruç ve Sağbaş (2003), Chung (2004), Torgler & Schneider (2004), McGee & Tyler (2006), Saraçoğlu (2008), Çiçek vd. (2008), Turan ve Yurdakul (2014) tarafından yapılan çalışmalarda, bayanların erkeklere göre vergiye karşı daha itaatkâr olduğu sonucuna varmıştır. Tuay ve Güvenç (2007), İpek ve Kaynar (2009) tarafından yapılan çalışmalarda ise bayanların vergi uyumu erkeklere göre daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Jackson ve Milliron'un (1986) vergi uyumu konusunda yapılan bir araştırma sonucunda kadınların, vergi değişikliklerine karşı erkeklere göre daha uyumlu oldukları sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada geleneksel yaşam tarzında olan bayanların sahip oldukları ahlaki sınırlamaları ve daha fazla muhafazakâr yaşam tarzı vergiye daha fazla uyum gösterdikleri belirlenmiştir.

Yaş, cinsiyet ve medeni durumun vergiye karşı tutumun üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik yapılan bir çalışma sonucunda, erkeklerin kadınlara göre

vergi oranlarını daha yüksek bulduğu belirlenmiştir (Saraçoğlu, 2008). Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde Turan ve Yurdakul (2014) tarafından, vergi ahlakını belirlemeye yönelik yapılan çalışmada, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerindeki kadınların erkelere göre daha yüksek vergi ahlakına sahip oldukları belirlenmiştir. Çiçek vd. (2008), mükelleflerin vergi kaçıran kimseler hakkındaki düşüncelerini belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmada benzer sonuçlar elde etmiştir. Şöyle ki, vergi kaçıran bir kimseyi hoş karşılamam ifadesine katılım erkeklerde %52,8 iken, bu oran bayanlarda %62,6'ya çıkmaktadır.

1.2. YAŞ

Yaş faktörünün, vergiye uyum üzerindeki etkisini belirlemede kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Hangi yaş grubunun vergiye uyumunun daha fazla olduğunu belirlemek için yapılan çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Yaşı genç olan bireyler gelirlerinin büyük çoğunluğunu harcamaktadırlar. Gençler, gelirlerini ya eğlence gibi yerler harcamakta veya geleceklerini hazırlamak için eğitim veya aile kurmak için harcamaktadırlar. Bu sebeple her türlü vergi, bu kişiler için yük olmaktadır. Vergiye karşı bir isteksizlik söz konusu olacaktır (Şenyüz, 1995: 47). Yine aynı şekilde, orta yaş ve ileri yaştaki bireyler ailelerinin geçimi için oldukça fazla harcama yapmaktadır. Bu durum da vergiye uyumu azaltıcı bir etkiye sahiptir. Genç mükellefler risk almaya daha istekli ve yaptırımlara karşı daha duyarsızdır. Bu durum nesiller arası sosyal ve psikolojik farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Öz (2011: 98-99), mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini ölçmeye yönelik yaptığı bir çalışmada, *mükelleflerin yaşı ilerledikçe vergi kaçırma eğilimleri azalır* ifadesine yanıt aramıştır. Çalışma sonucunda, mükelleflerin %36'sı bu ifadeye katılırken, %44'ü katılmamıştır. Mükelleflerin %20'si ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Vogel (1974), Spicer & Lundsted (1976), Slemrod (1984), Wahlund (1985), Baldry (1986), Feinstein (1991), Blumenthal & Slemrod (1992), Orviska & Hudson (2002), Richardson (2006), Çiçek vd. (2008), Öz (2011) tarafından yapılan çalışmalarda, yaşı ilerleyen bireylerin vergiye daha fazla uyum sağladığı tespit edilmiştir. Wallschutzky (1984), Çoban (2004), İpek ve Kaynar (2009) tarafından

yapılan çalışmalarda ise, genç bireylerin vergiye daha fazla uyum sağladığı belirlenmiştir.

1.3. EĞİTİM DÜZEYİ

Toplumdaki bireylerin eğitim düzeylerinin artması, verginin toplumdaki öneminin kavranması bakımından önemlidir. Bireyler eğitim seviyeleri arttıkça devlete karşı görev ve yükümlülüklerini bilen sorumlu bir vatandaş olma bilinçleri oluşur. Bilinçli ve sorumlu bireyler vergisel yükümlülüklerini yerine getirmede daha istekli olacaktır. Bu durum toplumun gelişmesine ve kalkınmasına yardımcı olur.

Ancak bu durum bazı sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Kişinin eğitim düzeyinin artması bireylerin daha kolay vergi kaçırmasına neden olacaktır. Aynı zamanda verginin etkin bir şekilde harcanmadığını gören bilinçli mükellef, vergiye karşı tavır alacaktır.

Vergi kaçırma veya vergi bilinci ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda, eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma eğiliminin azaldığı sonucuna varılmıştır. 2013 yılında yapılan bir ampirik çalışmada, katılımcıların %67'si eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma eğiliminin azaldığını düşünmektedir (Yalama ve Gümüş, 2013: 93).

1.4. MEDENİ DURUM

Medeni durumun vergi uyumu üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda birbirinden farklı bulgular elde edilmiştir. Konu ile ilgili yapılmış çalışmaların bir kısmında evli mükelleflerin bekâr mükelleflere göre vergi ödemeye daha istekli olduğu bulunurken, bir kısım çalışmalarda da tam tersi bulgular elde edilmiştir. Bu nedenle, medeni durumun vergi uyumu üzerindeki etkisi hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

Bireyler, evli değilken harcamaları genellikle bireyseldir. Ancak evlendikleri zaman, harcamaları çeşitlenmekte ve artmaktadır. Kendinin yanı sıra ailesinin de geçimini sağlaması gerekmektedir. Gelirinin büyük kısmını harcayan bireyler, vergiye karşı daha hassas olmaktadır. Konulan her vergi kişinin gelirini azaltacağından dolayı vergiye karşı olumsuz bir tavır sergileyeceklerdir. Aynı zamanda vergi kaçırmanın yollarını arayacaklardır.

Clotfelter (1983) yapmış olduğu çalışmada, ticari ve tarım kazancı sağlayanlar dışında, evli mükelleflerin bekâr mükelleflere göre vergi kaçırmaya daha eğilimli olduklarını belirlemiştir. Torgler (2006) tarafından vergi ahlakını belirleme amacıyla 32 ülkede yapılan bir çalışmada, evli mükelleflerin bekâr mükelleflere göre vergi ödemeye daha istekli oldukları belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak, evli kimselerin yaşadıkları sosyal çevreden etkilendikleri ve çevrelerine uyum sağlama olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde evli bireylerin sosyal çevresinden ve bekârların daha fazla risk alma eğilimlerinden gibi nedenlerden dolayı, medeni durum ile vergi uyumu arasında tam bir ilişki kurulamamaktadır.

Yapılan çalışmalarda elde edilen birbirinden farklı bulgular bunu ortaya koymaktadır. Clotfelter (1983), Crane & Nourzad (1990) ve Feinstein (1991) çalışmalarında evli mükelleflerin vergi kaçırmaya daha fazla eğilimli olduğunu tespit etmiştir. Slemrod (1985), Crane & Nourzad (1992) yaptıkları çalışmalarda medeni durum ile vergiye uyum arasında herhangi bir ilişki belirleyememiştir. Çoban (2004), Torgler & Schneider (2004), Torgler (2006), Demir (2008), İpek ve Kaynar (2009) yaptıkları çalışmalarda, evli mükelleflerin bekâr mükelleflere göre vergiye uyum düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

1.5. SOSYAL NORMLAR

Sosyolojik açıdan bakıldığında, insan davranışları büyük ölçüde sosyal normlar tarafından belirlenmektedir. Sosyal normlar, kişinin çeşitli durumlarda nasıl davranması veya davranmaması gerektiğini belirlemede önemli bir role sahiptir. Bu bazen ekonomik davranışların yanı sıra vergisel davranışları da içermektedir (Edling & Aberg, 2002: 203). Bu sosyal normlar, toplumdaki farklılıkları göstermektedir. Aynı ekonomik sisteme sahip ülkeler bile farklı sosyal normlara sahip olabilmektedir.

Torgler'e (2007: 66) göre sosyal normlar, toplumu oluşturan bireyler tarafından paylaşılan ve kabul edilen veya kabul edilmeyen davranış kalıplarından meydana gelmektedir. Torgler (2007: 67) yapmış olduğu çalışmada sosyal normlarla ilgili şu bulguları elde etmiştir:

- Sosyal uyum duygusu güçlü olan ülkelerdeki bireylerin vergi uyum düzeyleri daha yüksek düzeydedir.
- Vergi mükelleflerinin ahlaki değerlerinin yüksek tutulması, vergiye gönüllü uyumu arttırmaktadır.
- Vergiye uyum gösteren mükellefler, vergi kaçakçılığını ahlak dışı bir davranış olarak görmektedir.

1.6. YAŞANILAN SOSYAL ÇEVRE

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarının belirlenmesinde sadece bireysel etmenler etkili değildir. Bireysel etmenlerin yanı sıra, toplumsal etmenler de etkilidir. Bir olay veya durum karşısında bireysel ve ekonomik karar alma yeterli olmayabilir. Bireyin ait olduğu toplumun kurallarına ve kanunlarına uymak zorundadır. Bireylerin davranışları yaşadıkları toplumsal çevreden oldukça etkilenir. Mükellefin yaşadığı sosyal çevre vergiye olumsuz bir tavır içerisinde olduğu zaman, vergiye karşı olumsuz tutum içerisinde olmayan birey bu durumdan etkilenebilmekte ve vergiye karşı olumsuz bir tutum içine girebilmektedir.

Torgler (2007:67) yapmış olduğu bir çalışmada, vergiye uyum gösteren sosyal çevreye sahip bireylerin, vergiye uyum göstermelerinin daha kolay olduğunu ve vergi uyum düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bayraklı vd.'nin (2004) yaptığı çalışmada, vergi kaçırın bireylerin yakalandıkları zaman duydukları utanç ve saygınlık kaybını ölçmeye çalışmıştır. Katılımcıların yarısı, utanç duyacaklarını ve saygınlıklarını kaybedeceklerini düşünürken, %36 kesimi ise bu ifadeye katılmadıklarını ifade etmiştir.

Dell'Anno (2009), vergi kaçırın mükelleflerin, toplum tarafından nasıl karşılandığını belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada, vergi kaçırınların toplum içerisinde saygınlıklarını kaybedeceklerini belirlemiştir. Dell'Anno (2009), saygınlıklarını kaybetme duygularını *sosyal stigma** kavramı ile açıklamaktadır.

* Stigma, eski dilde, hayvanların ve esirlerin ayırt edilebilmesi için vücutlarının görülen yerlerine yapılan işaretler olarak tanımlanmaktadır. Buradaki 'sosyal stigma' kavramı ise, vergi kaçırın kimselerin toplumda ayırt edilerek, saygınlıklarının azaltılmasını ifade etmektedir.

Buna göre, bireylerin sosyal stigmatı ne kadar azalır, vergi kaçırma eğilimleri o kadar artmaktadır.

2. KİŞİSEL FAKTÖRLER

Vergiye uyumu etkileyen faktörlerden bir diğeri, kişisel faktörlerdir. Kişisel faktörler, 4 alt başlıkta sıralanmaktadır. Bunlar: vergi ahlakı, vergi zihniyeti, vergi yükü ve vergi ödeme gücüdür. Bu faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkileri aşağıda ayrıntıları ile incelenmiştir.

2.1. VERGİ AHLAKI

Vergi ahlakı Demir (2008: 46) tarafından, yakalanma riski olmamasına rağmen mükelleflerin vergilerini eksiksiz ve gönüllü olarak ödemelerini ifade eden içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır.

Schmölders'e (1967: 122) göre vergi ahlakı, mükelleflerin vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında aldıkları tavır ve tutumlardır. Buna göre vergi ahlakı kavramı, bireylerin toplumdaki görevlerini yerine getirebilmesi için, yaşadığı toplumda uyulması gereken hukuksal ve geleneksel kuralları içtenlikle benimsemesi ve samimiyetle uygulaması olarak açıklanmaktadır. Yapılmış birçok çalışmada, vergi ahlakının yüksek olduğu toplumlarda, vergi kaçırma eğilimi düşük seviyede olmaktadır (Alm & Torgler (2006), Feld, Torgler & Dong (2008), Demir (2008), Demir ve Gülten (2013)).

Torgler de (2005: 526) vergiyi içsel motivasyon olarak tanımlamaktadır. Torgler içsel motivasyonu, bireylerin ahlaki olarak kendilerini vergi ödeme zorunluğunda hisseden veya vergi ödeyeceği zaman topluma katkı sağlayacağına inanmaları şeklinde açıklamaktadır. Aynı zamanda mükelleflerin vergi kaybına neden oldukları veya vergi ödemedikleri zaman pişmanlık hissetmeleri vergi ahlakını belirlemektedir. Bu suçluluk duygusunun ve pişmanlığın derecesi ne kadar yüksek ise bireylerin vergi ödeme istekleri o derece yüksek olacaktır.

2.2. VERGİ ZİHNİYETİ

Schmölders (1967: 122) vergi zihniyetini, mükelleflerin özel olarak vergileme ve vergi ile ilgili kendilerine yüklenen mükellefiyetler karşısında göstermiş oldukları tavır olarak tanımlamaktadır. Bu tavır toplumdan topluma, aynı toplum içinde zamandan zamana ve aynı toplum içerisinde mekândan mekâna farklılık gösterebilmektedir. Vergi zihniyetinin yüksek olduğu toplumlarda, vergiye uyum daha yüksek olmaktadır.

Vergi zihniyetini belirlemede etkili birçok etmen bulunmaktadır. Lewis (1979: 250) tarafından yapılan bir çalışmada vergi zihniyetini belirlemede etkili olan birçok etmen belirlenmiştir. Bu faktörler, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, mükelleflerin vergileri yük olarak hissedip hissetmedikleri, vergilemenin adil yapılması olarak sıralanabilir. Bireylerin kişisel olarak ödedikleri verginin miktarı vergi zihniyetinin belirlenmesinde en önemli unsurdur. Çünkü bireylerin gelir seviyeleri, vergi ödemede önemlidir. Yine aynı şekilde, vergi kaçırınların ağır bir şekilde cezalandırılması vergi zihniyetinin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.

2.3. VERGİ YÜKÜ

Devrim (1998: 231) vergi yükünü, mükelleflerin ödemiş oldukları vergilerin oranlarının gelir, harcama ve servetlerinde meydana getirdiği azalmayı, matematiksel olarak bir oran olarak ve belirli bir yük olarak ifade etmektedir. Mükelleflerin vergiye karşı olan tutum ve davranışlarını belirlemede birçok unsur bulunmaktadır. Bir anlamda vergi yükü, bu unsurların belirleyicisi olabilecek en önemli etmelerden biridir.

Eker'e (2005: 177) göre vergilerin doğrudan karşılığının olmaması, verginin bir yük olarak algılanmasına neden olmaktadır. Mükellefler gelirlerinin bir kısmını devlete vergi olarak aktarırlar ve bu durum mükelleflerin gelirlerinde azalmaya neden olur. Devletin sürekli olarak vergi vasıtasıyla özel kesimden kamu kesimine kaynak aktarımı yapması birey ve toplum üzerinde bir yük oluşmasına neden olmaktadır. Vergi yükü, toplam ödenen vergilerin toplam gelire oranı olarak ifade edilmektedir.

$$\text{Vergi Yüğü} = \frac{\text{ödenen vergilerin toplamı}}{\text{toplam gelir}}$$

Mükelleflerin vergisel yükümlülükler karşısında vergi yükünü oluşturan faktörler önemli bir yere sahiptir. Vergi toplamada verimi tam olarak sağlayabilmek için, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları önemlidir. Vergi yükünün az hissedilmesi mükellefin davranışlarına olumlu yansiyacaktır. Vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmesi mükellefin kullanılabilir gelirinde azalmaya neden olacaktır. Bu durum mükelleflerin yatırım ve tüketim gibi ekonomik faaliyetlerini etkileyecektir. Ödenen verginin hissedilmesinde vergi yükü önemli yere sahiptir (Ashworth vd., 2003: 745).

Vergi yükü kavramı incelenirken objektif ve sübjektif vergi yükü ayrımının yapılması önemlidir. Objektif vergi yükü, belirli bir dönem içerisinde ödenen vergi ve benzeri ödemelerin, aynı dönem içerisinde elde edilen gelir olarak tanımlanmaktadır. Sübjektif vergi yükü ise, vergi yüküne ilişkin görelî algılama olarak kabul edilmektedir (Demir, 2013b: 7-23). Bu ayrımın yapılmasının en önemli nedeni, vergi yükünün algılanmasının kişiden kişiye göre değişiklik göstermesidir. Aynı miktarda ve/veya oranda vergi ödeyen mükelleflerin yük algılaması birbirinden farklı olabilmektedir. Birisi bu yükü az hissederken bir diğeri daha fazla hissedebilmektedir.

Mükelleflerin vergi yükü algılamaları ile ilgili yapılmış olan birçok çalışmada, mükelleflerin vergi yükünü fazla hissettikleri ortaya çıkmıştır. Bayraklı vd. (2004), Demir (2008), Çiçek (2006), Çiçek vd. (2008), Alkan (2009), Demir ve Gülten (2013) yaptıkları çalışmalarda, vergi yükünün fazla hissedildiği ve bunu vergi kaçırmaya neden olan etmenlerden biri olarak tespit etmiştir.

2.4. VERGİ ÖDEME GÜCÜ

Mükelleflerin ödeme güçleri birbirinden farklıdır. Mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi adaletin sağlanması konusunda önemlidir. Bu sebepten dolayı ödeme gücünün belirlenmesinde en önemli etmen, gelir kabul edilmektedir. Ödeme gücünün diğeri belirleyicileri ise, harcamalar ve servet gösterilmektedir.

Vergi ödeme gücünün belirlenmesinde tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Buna karşın vergi ödeme gücünün belirlenmesinde ve ona göre vergi politikasının uygulanmasında çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Akdoğan'a (2003: 213) göre özellikle gelir vergisinde vergi ödeme gücünün belirlenmesinde 3 araç/teknik kullanılmaktadır. Bunlar, en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma kuramıdır. Due'ya göre (1967: 113) ise, ödeme gücünün göstergeleri tek başına yeterli olmamaktadır. Gelir, servet ve harcamaların birleşimi olan belirleyiciler çok karmaşık bir yapıda olabilmektedir. Ayrıca daha yüksek gelir elde edenlerin daha fazla vergi ödemesi fazla bir anlam ifade etmeyebilir. Burada daha fazla gelirin seviyesinin belirlenmesi ve bu kimselere nasıl bir vergi farklılaştırmasına gidileceği önem kazanmaktadır.

3. VERGİ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ FAKTÖRLER

Vergiye uyumu etkileyen vergi yönetimi ile ilgili faktörler, dışsal faktörler olarak ele alınmaktadır. Bu faktörler, bireyi dışarıdan etkilemektedir. Mükelleflerin bu faktörler üzerine herhangi bir müdahalesi bulunmamaktadır. Vergi yönetimi ile ilgili faktörler şu şekilde sıralanmaktadır: Vergi oranları, vergi denetim olasılığı, vergi cezalarının caydırıcılığı, vergi tekniği ve vergi sisteminin yapısı, vergi idaresi-mükellef ilişkisi, mali afların sıklığı. Bu faktörlerin vergiye uyumu üzerindeki etkileri aşağıda incelenmiştir.

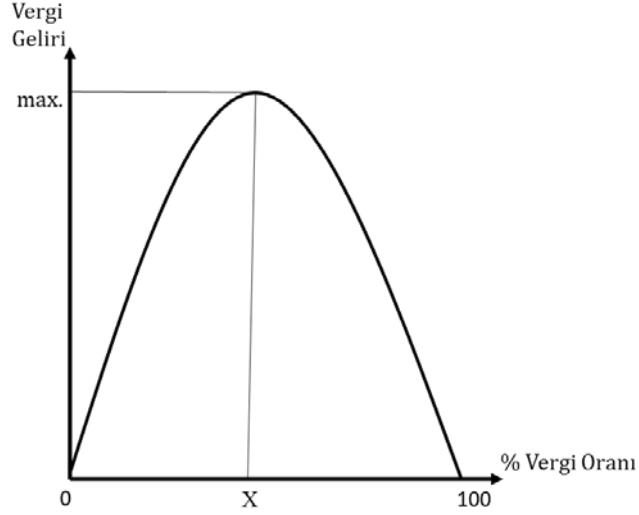
3.1. VERGİ ORANLARI

Vergi oranları, vergi uyumunu etkileyen dışsal bir faktör olarak ele alınmaktadır. Buna göre, ödenecek vergi mükelleflerin gelirlerinde azalmaya sebep olacağından, vergi oranlarındaki bir artış vergi kaçırma eğilimini arttıracaktır. Andreoni vd. göre (1998: 823) vergi oranlarındaki artışların vergi kaçakçılığını kesin olarak arttıracığını göstermemektedir. Vergi oranlarının yüksek, vergi cezalarının ve yakalanma olasılığının sabit olduğu bir ortam mükellefleri vergi kaçırmaya cesaretlendirecektir.

Vergi oranı ile vergi geliri arasındaki ilişki Laffer Eğrisi ile açıklanmaktadır. Şekil 2'de gösterildiği üzere vergi oranındaki artış bir noktaya kadar (% X) vergi gelirlerini arttıracaktır. Bu seviyeden sonra vergi oranı artmasına rağmen vergi geliri

artmayacaktır. Aksine gelirden azalma meydana gelecektir. Mükellefler bu %X oranının üzerinde vergileme karşısında gerçek gelirlerini gizleyecek veya vergi kaçırmanın yollarını arayacaktır. Bu % X *optimal veri oranı* olarak kabul edilmektedir.

Şekil 2: Vergi Oranı ve Vergi Geliri Arasındaki İlişki (Laffer Eğrisi)

Vergi oranları ile vergi uyumu arasında negatif bir ilişki tam olarak ortaya konulamamıştır. Vergi oranlarının vergi uyumuna etkisi temelde iki şekilde olmaktadır. Bunlar, vergi oranlarındaki bir artışın geliri reel olarak azaltması ve vergi kaçakçılığının marjinal faydayı arttırmasıdır. Kılıç (2004: 89) vergi oranının mükellefleri üç aşamalı bilince yönlendirdiğini varsaymaktadır. Birinci aşamada düşük oranlı vergiler ve buna karşı duyarsız mükellefler, ikinci aşamada orta oranlı vergiler ve mükelleflerin antipatik (itici) bilinci ve üçüncü aşamada ise yüksek oranlı vergiler ve mükelleflerin nefret niteliğindeki bilinçleri bulunmaktadır.

Crane ve Nourzad (1990) yapmış oldukları çalışmada vergi oranlarının vergi uyumu üzerinde iki zıt etkisi olduğunu tespit etmiştir. Bunlardan birincisi, vergi oranlarındaki artışa bağlı olarak ödeyeceği vergi miktarı artmaktadır. Bununla beraber, vergi kaçırma sonucunda elde edeceği gelir de artmaktadır. Bu durum kişileri vergi kaçırma teşvik edici olabilmektedir. Diğerisi ise daha fazla bir verginin varlığı, vergi sonrası gelirden ek bir gelir azalmasına neden olmakta ve mükelleflerin risk alma davranışlarına bağlı olarak daha az vergi kaçırmasına neden olmaktadır. Vihanto'ya (2003: 119) göre dolaylı vergiler üzerinde yapılacak bir artış vergi

yükünün daha az hissedilmesine neden olacaktır. Böylelikle yükün az hissedilmesi vergiye karşı tepkinin azalmasına neden olacaktır. Vergi oranlarının, vergi uyumu üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla, Clotfelter (1983), Crane & Nourzad (1990), Alm, Jackson & McKee (1992), Pommerehne & Weck-Hannemann (1996), Andreoni vd. (1998), Vihanto (2003), Tuay ve Güvenç (2007), Saraçoğlu (2008), Demir ve Gülten (2013) tarafından yapılan çalışmalarda vergi oranlarının arttırılmasının vergiye uyumu azaltıcı etki yaptığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, hissedilen vergi yükünün artması gösterilmektedir. Ancak, Feinstein (1991) yaptığı çalışmada, marjinal vergi oranının arttırılmasının vergi kaçakçılığını azalttığı yönünde bulgular elde etmiştir.

3.2. VERGİ DENETİMİ OLASILIĞI

Vergi denetiminde temel amaç vergi mükelleflerinin kanunlara uygun olarak davranış göstermelerini sağlamaktır. Mükellefler, her an denetlenebileceklerini bildikleri zaman kanunlara uygun davranış göstermektedir. Vergisel yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirmeyen mükellefler için önemli bir etmendir. Cezai yaptırımlar ne kadar fazla olursa olsun, denetimlerin yetersiz olduğu bir durumda mükellefler vergi kaçırmaya devam edeceklerdir.

Vergi denetimlerinin mükellef üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik Dubin & Wilde (1988), Dubin & Graetz (1990), Alm, Jackson & McKee (1992), Feld & Frey (2002), Saruç (2003), Bayraklı vd. (2004) tarafından yapılan çalışmalarında denetimlerin yetersiz ve yakalanma ihtimalinin az olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca, Alm, Jackson & McKee (1992), Alm, McClelland & Schulze (1992), Tuay ve Güvenç (2007), Demir (2008) yaptıkları çalışmalarda da etkin bir vergi denetiminin, vergiye uyumu arttırıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Savaş (2000) vergi denetiminin nedenleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Vergi Kaçakçılığının Önlenmesi,
- Mali Nedenler (Kaynak İhtiyacının Karşılanması),
- Sosyal Nedenler (Gelir Dağılımında Adaleti Sağlamak),

- Hukuki Nedenler (Vergi İle İlgili Kanun Ve Mevzuatın Doğru Bir Şekilde Uygulandığının Tespit Edilmesi).

İnan'a (2006: 224) göre, vergi denetiminde etkinliğin sağlanması sadece vergi idaresinin etkinliğinin artmasını sağlamayacakla kalmayacak, aynı zamanda vergi bilincinin ve devlete duyulan güvenin artmasına olumlu katkı sağlayacaktır. Akdoğan (1979), vergi incelemelerinin amaçlarına uygun hizmet edebilmesini büyük ölçüde inceleme elemanının yeterliliğine ve mükellefe karşı davranışına bağlamaktadır (s.11). Vergi denetim elemanı mükellefe yardımcı olmak, bilgi vermek ve gerektiğinde mükellefi uyarmak ile yükümlüdür. Denetim elemanının yeterliliği ve mükellefe karşı davranışı, vergide verimin artırılması, hataların düzeltilmesi ve vergi bilincinin geliştirilmesinde yardımcı olacaktır.

Saruç (2003) yapmış olduğu bir çalışmada vergi kaçakçılığının en önemli nedenlerini belirlemeye çalışmıştır. Katılımcılar, birinci sırada (%18) vergi kaçırmanın en önemli nedeni olarak denetim oranının yetersiz olduğu cevabı vermiştir. Bununla birlikte, Feld ve Frey (2002) İsviçre Kantonlarında yapmış olduğu bir çalışmada, vergi denetimlerinde meydana gelen aşırı bir artışın vergi kaçakçılığını arttırdığını ve buna karşılık vergi cezalarında yapılacak bir artışın vergi kaçırmayı azalttığını tespit etmiştir. Burada vergi denetimleri yapılmamalı anlamı çıkarılmamalıdır. Denetim faaliyetlerinin aşırı yapılmasının mükellefler üzerinde olumsuz bir etkiye ve vergi kaçırmaya neden olduğu ifade edilmektedir.

3.3. VERGİ CEZALARININ CAYDIRICILIĞI

Vergi kaçırmanın önlenmesi için konulan cezalar önemlidir. Yapılacak denetim ve incelemelerin, faydasının ve etkinliğinin artırılması için cezaların caydırıcı nitelikte olması gereklidir. Aksi halde mükellefler kolaylıkla vergi kaçırma yoluna başvurabilmektedir. Vergi cezaları sadece vergi mükelleflerine uygulanmamaktadır. Ayrıca, vergi sorumluları, kanuni temsilciler ve bunların suçlarına yardım ve iştirak edenler ile kanunlarla belirlenen görev ve yetkilerini yerine getirmeyen devlet görevlilerine de vergi cezaları uygulanmaktadır (Ünsal, 1987: 13).

Alm, Jackson ve McKee (1992a) tarafından yapılan deneysel çalışmada, vergi denetim sayısının artmasının vergiye uyumu arttırdığı ancak vergi cezalarındaki değişimin vergiye uyumu önemsiz düzeyde arttırdığını sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada vergi cezalarının denetimler ile desteklenmesi gerektiği aksi halde cezaların tek başına yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Vergi kaçıranlara uygulanan cezaların yanı sıra bu cezaların etkinliği önemlidir. Snow ve Warren Jr. (2005) yapmış oldukları çalışmada vergi cezalarının etkinliğinin önemini tespit etmiştir. Buna göre, mükelleflerin vergi kaçırma sonucunda yakalanıp yakalanmama belirsizliğinde, denetimler sonucunda yakalanma ve cezalandırma fikri eğilimleri fazla ise vergiye gönüllü uyum düzeyleri yüksek seviyede olmaktadır (s.99).

Geleneksel yaklaşımlarda, vergisel yükümlülüklerini yerine getirmeyen mükellefleri cezalandırıcı veya vergi kaçırma eyleminden caydırıcı önlemler niteliğinde yasalar hazırlanmıştır. Feld ve Frey (2007: 109) bu görüşe alternatif bir yaklaşım olarak, yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz olarak yerine getiren mükelleflerin ödüllendirilmesi ve kazanç arttırılmasını öngörmektedir. Feld ve Frey'e göre ödüllendirmede temel koşul şu olmalıdır: verilen ödülün yarattığı gelir etkisinin, ödül olmadığı zamanki gelir etkisinden büyük olmasıdır. Verilen ödül küçük olursa gelir etkisi de küçük olacaktır.

Vergi cezalarının etkinliği ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Alm, Jackson ve McKee (1992a), Pommerehne & Weck-Hanneman (1996), Andreoni, Erard & Feinstein (1998), Bayraklı vd. (2004), Tuay ve Güvenç (2007), Tunca (2011), Demir ve Gülten (2013) tarafından yapılan çalışmalarda, vergi kaçıranlara uygulanan cezaların yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Demir (2008), Bağdiğen ve Erdoğan (2010) yaptıkları çalışmalarda, vergi cezalarının etkin olarak uygulandığı ve vergi uyumunu arttırıcı etkileri olduğuna dair bulgular elde etmişlerdir.

3.4. VERGİ SİSTEMİNİN YAPISI

Aktan ve Çoban'a (2006: 147) göre ideal bir vergi sistemi tarafsız, mükellefler arasında adaleti sağlayıcı, mükellefler ile devlet arasında optimum etkinliği amaç edinen bir yapıda ve tüm mükellefler tarafından anlaşılır basitlikte olmalıdır. Mükellef tarafından anlaşılmayan bir vergi sistemi istenmeyen yanlışların yapılmasına ve vergi kaybına neden olabilmektedir. Ayrıca vergi sistemi üzerinde sık sık değişiklikler yapılmamalıdır. Yapılan bu değişiklikler, vergi mevzuatında boşlukların oluşmasına neden olmakta ve mükellefler üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmaktadır. Bu durum vergiye gönüllü uyum maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır.

Vergi idaresi kanunların hızla değişmesi nedeniyle mükelleflerin sorunlarını çözmede zorlanmaktadır. Şenyüz (1992) bunun nedenini, kanunların hazırlanma aşamasında öngörülmeleyen birçok unsurun kanunların uygulanma aşamasında ortaya çıkmasını öngörmektedir (s.212). Vergi idaresi bu karışıklığın çıkmasına fırsat vermeden konu ile ilgili tebliğ, genelge ve açıklamalarla konuya açıklık getirmelidir.

Vergi mevzuatındaki karmaşıklık vergiye uyumun azalmasına neden olmaktadır. Mevzuat, bazen sadece kanunları bazen hem kanunları hem de tüzük ve yönetmelikleri kapsamaktadır. Vergi mevzuatı bazen de bunların yanında emsal yargı kararlarını, Bakanlar Kurulu Kararları ile Maliye Bakanlığı'nın Genel Tebliğ'leri, iç genelgeleri, sirküleri, özelgeleri vb kapsamaktadır. Bu kadar çok yazılı metni hukuka uygun olarak uygulamak zorlaşmaktadır. Bu sebeple vergi mevzuatının anlaşılması imkansız hale gelmektedir (Karakoç, 2007:94). Vergi mevzuatında gereğinden fazla değişiklik yapılması vergi hukukçularının mevzuatı takibini zorlaştırmaktadır. Bu durum işletmelerin faaliyetlerinin aksamasına ve mükelleflerin işletme planları yapmasını zorlaştırmaktadır. Vergi sisteminin yapısının, vergi uyumu üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik Brand (1996), Richardson (2006), Çiçek (2006), Alkan (2009), Çetin (2010), Tunca (2011) tarafından yapılan ampirik çalışmalarda elde edilen bulgular, vergi mevzuatındaki karmaşık durumun vergiye uyumu olumsuz etkilediği yönündedir.

3.5. VERGİ İDARESİ – MÜKELLEF İLİŞKİSİ

Vergi İdaresi'nin temel amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (GİB, 2014: 32):

- Vergiye gönüllü uyumu arttırmak,
- Her türlü ekonomik aktiviteyi geliştirmek, kavramak ve gözetlemek,
- Hizmet kalitesini iyileştirmek,
- Küresel boyutta katılımcı ve üretken bir kuruluş haline gelmek.

GİB'nın vergiye gönüllü uyumu artırma amacı doğrudan mükellefler ile ilgilidir. Bu amacın üç hedefi bulunmaktadır (s.32). Birinci hedef, mükelleflere verilen hizmet kalitesini sürekli iyileştirmek ve yeni hizmet seçenekleri geliştirmektir. İkinci hedef, mükellef işlemlerini basitleştirmek ve standartlaştırmaktır. Üçüncü hedef ise toplumun tüm kesimlerinde vergi bilincini arttırmaktır.

Vergilemede etkinliğin sağlanmasında vergi dairesine önemli rol düşmektedir. Vergi idaresinde çalışan tüm personelin mükellefe karşı davranışları ve bakışları vergi bilincinin gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Schaffer ve Turley'e (2000: 17) göre vergi idaresinin asıl görevi daha çok vergi toplamak değildir. Asıl amaç daha etkin ve adil bir şekilde vergi toplanmasına yardımcı olmaktır.

Gill'e (2003) göre kişisel başvuru hakkı veya temyiz vergi uyumu konusunda anahtar kavramlardır. Kişisel başvuru hakkı bazen oldukça pahalı ve zaman alıcı olabilmektedir. Bu durum mükelleflerin vergiye uyumunu azaltmakta ve vergi kaçakçılığının artmasına neden olmaktadır. İyi bir şekilde yapılanmış, şeffaf, hızlı çalışan ve maliyetleri düşük bir temyiz süreci vergi idaresine olan güveni artırarak vergiye uyumun yükselmesini sağlayacaktır (s.17).

Vergileme sürecinde yaşanan bürokrasi de vergiye uyumu etkileyen önemli bir faktördür. Verginin tarh ve tahsil sürecinde yaşanan kırtasiyecilik işlemleri mükellefi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum aşırı olduğu zaman mükellef vergi kaçırma yollarını tercih edebilir. Bunun için kırtasiyecilik ve formalite işlemlerinin en aza indirilmesi gerekmektedir (Batrel: 1996: 52). Riahi-Belkaoui (2008)

tarafından, bürokrasinin vergiye uyumu üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan çalışmada, bürokrasinin yoğun olarak yaşandığı toplumlarda, mükelleflerin vergi kaçırmaya daha fazla istekli oldukları tespit edilmiştir.

Vergi idaresinin mükellefe karşı davranışını belirlemeye yönelik Çoban ve Sezgin (2004) tarafından yapılan anket çalışmasında, katılımcıların yaklaşık %65'i vergi idaresinin mükellefe karşı davranışlarını olumsuz bulmaktadır. Ayrıca, Demir (1999), Frey & Feld (2002), Tuay ve Güvenç (2007), Çiçek vd. (2008), Demir (2008), Çetin (2010), Tunca (2011) tarafında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

3.6. MALİ AFLARIN SIKLIĞI

Aktan (2006) vergi aflarını, vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmeyen mükelleflerin, kanunlarda belirlenen vergilerinin ve/veya vergi cezalarının bir kısmının veya tamamının kaldırılması olarak tanımlamaktadır (s.200). Yalçın ve Baser'e (1996: 1) göre vergi afları en geniş anlamda, vergi kanunlarına aykırı hareket eden mükelleflere karşı uygulanan yaptırımların ortadan kaldırılması şeklinde tanımlanmaktadır.

Vergi afları sonrasında bir takım faydaları ve maliyetleri beraberinde getirmektedir. Bu faydaları ve maliyetleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Vergi aflarının faydaları (Marchese & Cassone, 2000: 21):

- Vergi gelirinde ani yükseliş meydana gelmektedir.
- Yönetim maliyetlerinde ve vergi yargı yükünde azalma oluşmaktadır.
- Af sonrasında güçlendirilmiş vergi uygulamaları ile vergiye gönüllü uyumda artış meydana gelebilir.
- Güçlendirilen vergi uygulamaları, kapsamlı bir reformun bir parçası olduğu takdirde yeni sisteme geçişte kolaylık sağlayabilir.

Vergi aflarının maliyetleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (Leonard & Zeckhauser, 1987: 21):

- Kısa dönemde vergi gelirlerinde ani yükselme ancak uzun dönemde gelirden azalma meydana gelmektedir.
- Vergi aflarının dürüst mükelleflerde adalet duygusunun zedelenmesi ve idarenin itibarının azalmasına neden olmaktadır.
- Vergi afları, mükelleflerin suç kavramını algılamaları zayıflar ve suç kavramı itibarsızlaşır.

Vergi afları, Akbulut'a (2003: 96) göre uzun vadede vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Vergisel yükümlülüklerini eksiksiz yerine getiren dürüst mükellefler, bu durumun kendilerine yapılan bir haksızlık olduğunu düşünüyor ve tepki gösteriyorsa, bu durum hem kendilerinin hem de diğer mükelleflerin vergiye uyumunun azalmasına neden olacaktır. Bu afların bir kereye mahsus olduğunu düşünmeyen ve ileride tekrar vergi aflarının olacağını düşünen mükelleflerin vergiye uyumları tekrar azalacaktır.

Vergiler, devletin en büyük gelir kaynağıdır. Alm ve Beck (1993), devletin bu gelir kaynağının bir kısmından vazgeçmesinin, yükümlülüklerin eksiksiz ve zamanında yerinde getiren mükelleflerde huzursuzluk yaratacağını düşünmektedir. Aynı zamanda vergi aflarının uygulanması ile birlikte vergi kayıp ve kaçakların boyutları görülmektedir. Burada kamuoyunun, devletin yaptığı denetimler hakkında bilgi sahibi olması kaçınılmazdır. Vergi kayıp ve kaçaklarının boyutu ne kadar fazla olursa, mükellefler devleti o kadar fazla sorgulayacak ve mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu olumsuz etkilenecektir (s.53).

Vergi aflarının mükellefler üzerindeki genellikle olumsuz olmaktadır. Aflar, sonrasında iyileştirici politikalar yardımıyla desteklenmezse istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Vergi afları uygulanması ile birlikte mükelleflere daha etkin bir hizmet sunulabilir ve yükümlülükleri ile ilgili eğitim programları verilebilirse vergiye uyum arttırılabilir. Bununla birlikte vergi uygulamalarının iyileştirilmesi ve vergi cezalarının arttırılması bir defa uygulanan vergi aflarının etkinliğinin ve vergiye uyumun artmasına yardımcı olacaktır. Alm vd. (1990), Alm & Beck (1993),

Savaşan (2006), Çetin (2007), Tuay ve Güvenç (2007), Çiçek vd. (2008), Demir (2008), Tunca (2011) tarafından yapılan ampirik çalışmalarda, vergi aflarının sürekli olmasının, vergilemede adaleti bozucu etkisinin olduğu sonucu ve bunun vergiye uyumu azaltıcı etkisi olduğu belirlenmiştir.

4. SİYASAL FAKTÖRLER

Vergiye uyumu etkileyen siyasal faktörler, 3 alt başlıkta aşağıda ayrıntılarıyla incelenmiştir. Bunlar, yönetime duyulan güven, mükellefin siyasi tercihi ve siyasi yönetim yapısıdır.

4.1. YÖNETİME DUYULAN GÜVEN VE BAĞLILIK

Bireylerin ihtiyaçları çok çeşitli ve fazladır. Bu ihtiyaçların önem sırasına göre kısıtlı olan kaynaklarla en yüksek tatmin düzeyini sağlayacak şekilde karşılanması gerekmektedir. Akdoğan (2003: 24), katlanılan mali yük sonucu oluşturulan hizmetler ve bunların mükellefe yansıtılmasının yönetime duyulan güven ile ilişkili olduğunu düşünmektedir. Vergilerin karşılığı olarak yapılan hizmetler ne kadar çok olursa ve vatandaşlar bu hizmetlerden ne kadar çok faydalanırsa devlete güven ve bağlılık o derecede fazla olur. Torgler (2003b), yapmış olduğu çalışmada devlet kurumlarına ve hukuk düzenine duyulan güven ve bağlılığın artmasının vergi ödeme istekliliğini arttırdığını belirlemiştir.

Vergi mükelleflerinin devletin gücünü her zaman ve her durumda yanında göreceğine inanması çok önemlidir. Tanzi ve Parthasarathi (1993: 818), kamu otoritesinin alacağı kararlarda, kendileri açısından güven ortamı sağlamasının, vergiye karşı bir tepkinin oluşmasına engel olacağını düşünmektedir. Mükellefler bu güven ortamında vergisel yükümlülüklerini devlete bağlılık içinde yerine getirirler. Kamu otoritesini kabul etmeyen, devlete güvenmeyen bir mükellefin vergiye gönüllü uyum göstermesi beklenemez.

Teyler'a (1990: 42) göre, yöneticilerin kendilerine ve diğer vatandaşlara nasıl davrandıklarına ilişkin algılamalar, yönetime duyulan güven ve bağlılığı belirlemede temel göstergelerdir. Bu algılamalar aynı zamanda vatandaşların yasalara uyumunu belirlemektedir. Devletin kendilerine kamu hizmetlerini sunarken tarafsız ve saygılı

davranıldığını gören ve buna gönülden inanan mükellefler, devlete daha fazla bağlılık göstermekte ve vergiye uyumları yüksek olmaktadır. Cullis & Lewis (1997), Scholz & Lubell (1998), Bergman (2001), Torgler (2003b), Wenzel (2004), Torgler & Schneider (2004a), Demir (2008) yaptıkları çalışmalarda, devlete güvenen ve bağlılık duyan bireylerin vergiye uyum düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

4.2. MÜKELLEFLERİN SİYASİ TERCİHİ

Vergi politikaları siyasi iktidar tarafından belirlenmektedir. İktidarda olan siyasiler, uygulayacakları vergi politikaları ile mükellefleri bir yük altında bırakacaklardır. Siyasiler, uygulayacakları vergi politikalarıyla mükellefi fazla yük altında bırakmak istemiyorsa, bu durum vergiye uyumu arttıracaktır. Ancak tam tersi bir durumda, vergi oranlarında indirim yerine, vergi oranlarında artış politikasıyla daha fazla gelir elde etmek isteyebilir. Ağır vergi yükü altında kalan mükellefin vergiye uyumu azalacaktır ve mükellef vergi kaçırmanın yollarını aramaktadır. Bu durum, vergi gelirlerini arttırmak yerine vergi gelirlerinde bir azalma meydana getirecektir. Bu sebeple iktidardaki siyasilerin, mükellef davranışlarını olumsuz etkileyecek kararlar almaktan kaçınmaları gerekmektedir.

Vergi politikaları, seçmenlerin tercihlerini belirlemede en önemli etmenlerden biridir. Tuay ve Güvenç (2007), Tunca (2011) ve Demir (2013a) tarafından yapılan çalışmalarda vergi politikaları, seçmen tercihlerini belirlemede en önemli faktör olarak tespit edilmiştir. Çoban (2004) yapmış olduğu çalışmada, vergi politikalarının seçmen tercihlerinde önemli bir faktör olduğunu belirlemiştir. Buna göre, katılımcılara sorulan oy verdiğiniz siyasi parti, vergileri arttırdığı zaman yine oy verir misiniz ifadesine, katılımcıların %76'sı oy vermeyeceklerini beyan etmiştir. Sağbaş ve Saruç (2003) tarafından yapılan çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Buna göre, çalışmaya katılanların çoğunluğu, oy verdikleri siyasi partinin vergileri arttırması durumunda, aynı siyasi partiye oy vermeyeceklerini ifade etmiştir. Fair (1978), Alkan (2009), Demir (2008), Çiçek vd. (2008), Sausgruber & Tran (2011), Demir (2013a) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

4.3. SİYASİ YÖNETİM YAPISI

Torgler ve Schneider' e (2004a: 27) göre vergi politikaları ile ilgili kararların alınması ülkelerin yönetim yapısına göre farklılık göstermektedir. Ülkeler sahip oldukları otoriter veya demokratik yönetim yapısına göre vergi politikaları hazırlamakta ve uygulamaktadır. Bu sebepten dolayı, mükelleflerin vergiye bakış açıları buldukları ülkelere göre değişmektedir.

Siyasetçilere karşı kamuoyunda oluşan politik güven duygusu oldukça önemlidir. Hammer vd. (2009: 239) yapmış oldukları çalışmada siyasetçilere karşı oluşan güven duygusunun vergiye uyumu olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir. Söz konusu çalışmada, siyasetçilere karşı duyulan güvenin artması, vergilerin eksiksiz ve zamanında beyan edilme eğilimini arttırdığı yönünde bulgular elde edilmiştir.

Torgler (2003a: 246), demokrasi ile vergi uyumu arasında oldukça yüksek bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Demokratik yönetim yapısı ne kadar güçlü olursa, vergiye uyum o derece artmaktadır. Doğrudan demokrasinin olduğu yönetimlerde vergiye uyum daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebi olarak, doğrudan demokrasilerde, vatandaşların vergi politikalarına etkin bir şekilde müdahale edebilmesi görülmektedir.

Ayrıca siyasetçiler yeniden seçilme ile ilgili kaygılar taşımaktadır. Kendilerine oy verecek seçmen kitlelerini zor duruma sokacak vergi uygulamalarından uzak durmak isterler. Işık ve Acar (2003: 122) siyasetçilerin yeniden seçilme ve oy kaybı gibi kaygıları olduğu için seçmen kitlesinin kayıt dışı faaliyetlerine göz yumduğunu veya yasal yollardan vergi dışı bırakıldığını öne sürmektedir.

5. PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Vergi uyumunu etkileyen psikolojik faktörleri 4 alt başlıkta sınıflandırmak mümkündür. Bunlar: vergi bilinci, verginin bir vatandaşlık görevi olduğu yaklaşımı, kamu kaynaklarının etkin kullanımı ve diğer mükelleflerin davranış şeklidir.

5.1. VERGİ BİLİNCİ

Vergi bilinci, Akdoğan (2006: 180) tarafından kamu hizmetlerinin eksiksiz ve zamanında gerçekleştirilebilmesi için verginin ne kadar önemli olduğunun farkında olan bireylerin, vergisel yükümlülüklerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Torgler vd.'ne göre (2008: 2) vergi bilincinin temel amacı, mükelleflerin ödemiş oldukları vergilerin gereksiz bir ödeme olmadığı konusunda bilgilendirilmesidir. Aynı zamanda vergiye karşı önyargılı yaklaşımlar ve vergilerin kullanım alanları vergi bilincini etkileyen etmenlerdir.

Devletin üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirebilmesi için gerekli olan maliyet büyük ölçüde vatandaşların ödeyecekleri vergiler ile karşılanmaktadır. Bu süreçte oluşabilecek vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi ile ilgili hukuki ve idari tedbirler yeterli olmamaktadır. Vatandaşların elde ettikleri gelirin bir kısmını kanunla belirlenmiş usul ve esaslara göre devlete vermesi gerektiğini bilme, fark etme ve hatırlama yeteneğine sahip olması gerekmektedir (Nafta, akt. Şahin, 2009: 50). Yani mükelleflerin vergi bilincine sahip olması gerekmektedir.

Vatandaşların bizzat vergilemeye ve kendilerine yüklenen vergisel yükümlülükler karşısında gösterdikleri tavır olarak tanımlanan vergi bilincini etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Bu etmenlerden bazıları, şeffaf ve hesap verilebilir devlet anlayışı, adil bir vergileme, vergi ceza ve denetimlerin etkinliği, kamu harcamalarının etkinliği hakkında şüphenin olmaması sayılabilir (Ömürbek vd., 2007: 121; Niemirowski vd., 2003: 162). Demir ve Gülten (2013) yapmış oldukları çalışmada, vergi bilincinin artmasının vergiye uyumu artırıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Vergi bilinci, toplumdan topluma, zamandan zamana ve hatta aynı toplum içerisinde bile farklılık gösterebilmektedir. Torgler ve Schneider (2004b: 13) yaptığı bir çalışmada Doğu Almanya ve Batı Almanya arasındaki vergi bilinci farklılıklarını araştırmıştır. Doğu Almanya'da yaşayan vergi mükelleflerinin vergi bilincinin Batı Almanya'da yaşayanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. VERGİNİN BİR VATANDAŞLIK GÖREVİ OLDUĞU YAKLAŞIMI

Vergiler kamu giderlerini karşılama üzere herkesten ödeme gücüne göre alınan ekonomik değerlerdir. Vergi, zorunlu bir ödeme olmasının yanında bir vatandaşlık görevidir. Buna karşın vergiler birçok kimse tarafından bir yük olarak algılanmaktadır. Bu olumsuz algının kırılarak, bireylere verginin bir vatandaşlık görevi olduğu görüşü kazandırılması gerekmektedir. Vergi ödemeyi vatandaşlık görevi olarak algılayan bir birey yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirecektir. Devlet politikalarını benimsemeyen ve devlete güvenmeyen bir bireyin vergiye tam bir uyum göstermesi beklenemez.

Vatandaşlık bilinci bireylerin sahiplenme ve sadakat duyguları ile birlikte dürüst bir birey olma isteği ile şekillenmektedir. Vatandaşlık bilinci ile hareket etme büyük ölçüde bireyin kendi tercihleri ile olmaktadır. Orviska ve Hudson (2002), vatandaşlık bilincinin ve yasalara uyma davranışının vergiye uyum konusunda caydırıcı birer etmen olduğunu tespit etmiştir.

Torgler 2004 yılında yapmış olduğu çalışmada geçiş ülkelerindeki vergi ahlakını belirlemeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Bu araştırma sonucunda gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerdeki mükelleflerin geçiş ülkesi olan ülkelerdeki mükelleflere göre vergiyi vatandaşlık görevi olarak daha çok benimsemiş olduğu tespit edilmiştir. (s.20). Bunun nedeni olarak, gelişmiş ülkelerin devlet geleneğinin daha eskilere dayanıyor olması görülmektedir.

5.3. KAMU KAYNAKLARININ ETKİN KULLANIMI

Verginin toplanma süreci kadar vergilerin harcanması da vergi uyumunu etkilemektedir. Yapılan araştırmalar toplanan vergilerin nereye ve ne kadar harcandığının önemini vurgulamaktadır. Vergilerin tahsilinde adaletli ve eşit davranılmış olsa bile harcanırken denge bozulabilmektedir. Bu sebeple vergilerin harcandığı alanların kamuoyuna duyurulması gerekmektedir (Biçer, 1982).

Mükellefler ödedikleri vergilerin kendilerine etkin ve verimli bir hizmet olarak geri dönmesini isterler. Böylelikle ödedikleri vergilerin tam karşılığını almak yani vergilerin yükünü en aza indirmek isterler. Gemmel vd.'ne (2003: 273) göre,

kamu gelirlerinin etkin ve verimli kullanım sorunu sadece ekonomik nedenlerden kaynaklanmaz. İdari nedenlerden dolayı da kaynakların etkinsiz kullanımı söz konusu olabilmektedir. Özellikle bürokrasideki suiistimaller vatandaşların kamu kaynaklarının kullanımı ile ilgili görüşlerini olumsuz etkilemektedir.

Kirchler vd'ne (2003: 550) göre, devletin yaptığı kamu harcamalarının miktarını, nerelere ve nasıl harcadığının bilgisinin verilmesi vatandaşın devlete olan güvenini tazeleyecektir. Aynı zamanda yapılan harcamaların ihtiyaçlara uygun ve yerinde olması vergiye uyumu arttıracaktır. Toplumun genelini ilgilendiren, sosyal ve ekonomik kalkınma için önemli olan eğitim, sağlık ve adalet gibi konuların çözümlenmesi gerekmektedir. Yeniçeri (2004: 908), bu hizmetlerin yapılması dururken, lüks ve gereksiz alanlarda harcamaların yapılmasının, mükelleflerin vergi ödeme istekliliklerini azaltacağını düşünmektedir. Tuay ve Güvenç (2007) yaptıkları çalışmada, katılımcıların %65,6'sı vergilerin hangi oranda nerelere harcadığı hakkında bilgisi olmadığını ifade etmiştir.

Çiçek vd.'nin (2008), ödenen vergiler ile devletten alınan hizmetler arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yaptıkları çalışma sonucunda, katılımcıların %51,1'i hayır cevabını verirken, evet cevabını verenlerin oranı %12,1 olarak tespit edilmiştir. Buna göre, katılımcıların çoğunluğu ödedikleri vergilerin karşılığını alamadıklarını düşünmektedir. Aynı şekilde, kamu kaynaklarının kullanımının, mükellefler üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik Becker vd. (1987), Bayraklı vd. (2004), Çiçek (2006), Tuay ve Güvenç (2007), Demir (2008), Alkan (2009), Çetin (2010), Tunca (2011) tarafından yapılan çalışmalarda, katılımcılar kamu kaynaklarının etkinsiz kullanıldığı yönünde önyargıya sahiptir. Bulgular, vatandaşların kamu kaynaklarından daha fazla pay aldıkları zaman vergi ödeme istekliliklerini göstermektedir. Devlet tarafından yapılan transfer harcamalarında, mükellef diğer mükelleflerden daha az pay aldığını düşündüğü zaman vergi ödeme istekliliği azalmaktadır. Ayrıca Alm vd. (1992a: 110) diğer mükelleflerin kamu hizmetlerinin sunumuna katkıda bulduklarını hissederse mükelleflerin vergiye uyumunun arttığını savunmaktadır.

5.4. DİĞER MÜKELLEFLERİN DAVRANIŞ ŞEKLİ

Birey, yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Yaşadığı toplumdaki diğer bireylerin davranışlarından etkilenir ve ona göre hareket eder. Aktan ve Çoban'a (2007: 3) göre mükelleflerin vergiye uyumu yalnızca kendi tüketimleri ile ilgili değildir. Bunun yanında diğer mükelleflerin vergi kanunlarına uyum gösterip göstermedikleriyle de ilgilidir. Mükellefler kişisel algılamaları ile vergiye uyum gösterse bile, diğer mükelleflerin vergi uyumsuzluğu davranışları, bireylerin vergiye uyumunu zorlaştıracaktır. Wenzel (2005), Tuay ve Güvenç (2007), Demir (2008), Tunca (2011), Demir ve Gülten (2013) tarafından yapılan çalışmalar bu bulguları doğrulayıcı niteliktedir.

Avustralya'da yapılan bir araştırmada, ankette yer alan çoğu kimse vergisini zamanında ve eksiksiz ödemek istemiyor veya kaçmıyor ifadesine, katılımcıların yaklaşık yarısı katıldığını beyan etmiştir. Wenzel'in (2005: 864) bu çalışmasında elde ettiği bulgular önemlidir. Şöyle ki, mükellefler vergi kaçırma davranışının yanlış olduğunu bile bile bu yola başvurmaktadır. Bunun nedeni olarak da, diğer mükellefleri vergi kaçırma eğilimi içinde görmesi veya öyle olduklarına inanması gösterilmektedir. Yanlış algılanmalar veya eksik algı seviyesi mükelleflerin tercihlerini olumsuz etkilemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERGİ UYUMU VE VERGİ ALGISI ÜZERİNE DENEYSEL ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Vergi uyumu ve vergi algılaması ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların büyük çoğunluğu bireylerin salt vergi uyum veya vergi algılama düzeylerini ölçmeye yöneliktir. Bu çalışmada da bireylerin vergi algılama düzeyleri ölçülmüştür. Bununla birlikte çalışmanın asıl amacı, vergiye uyum sağlama konusunda teşvik edilmiş bireyler ile edilmemiş bireylerin, vergi algılama düzeylerinde istatistiksel bir farklılık olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçla deneysel bir çalışma yapılmıştır.

Yapılan deneysel çalışmada, öğrenciler bir ay süresince, yapmış oldukları her türlü kişisel alışverişlerin karşılığında fiş/fatura almaları konusunda teşvik edilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamı, gönüllü olarak çalışmada yer almıştır. Diğer doğal deneylerde olduğu gibi katılımcılar çalışmanın asıl amacı hakkında herhangi bir şekilde bilgilendirilmemiştir. Katılımcılar, bu fiş/faturaları, öğrencilerin tüketim alışkanlıkları ile ilgili bir çalışma için toplandığı, şeklinde yönlendirildi. Vergiye uyumu ile ilgili bir çalışma yapıldığı hakkında herhangi bir şekilde haberdar edilmediler. Bu öğrenciler çalışmanın deney grubunu oluşturmaktadır.

1.1. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİ

Bu deneysel çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri ile yapılmıştır. Maliye ve iktisat eğitimi almış, sorumluluk alabilecek ve yetişkin olarak kabul edilen 2. ve 3. sınıf öğrencileri ile anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Çalışma için 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni: 1. sınıf öğrencilerinin vergi konusu hakkında fazla bilgiye sahip olmaması ve son sınıf öğrencilerinin, mezuniyet sonrası sınavlar gibi konularla meşgul olmalarından dolayı bu çalışmaya gereken önemi vermeyecekleri düşüncesidir.

Çalışmaya 205 öğrenci katılmıştır. Örneklem, çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden öğrencilerden oluşmuştur. Bu 205 öğrenciden, 1 ay boyunca

yapacakları her türlü kişisel alışverişlerinde fiş ve/veya fatura almaları istendi. 1 ay sonunda öğrencilerin tamamı fiş ve/veya faturalarını getirdiler. Getirilen fiş ve faturalar incelendikten sonra 10 kişinin getirdiği fiş ve faturaların gerçeği yansıtmadığı tespit edildi ve çalışma kapsamı dışına çıkarıldı.

Fiş ve faturalarını eksiksiz olarak getiren 195 öğrenci ile, fiş ve faturalarını getirmelerinin hemen ardından anket çalışması yapıldı. Anket çalışmasının hemen yapılmasının sebebi vergiye tam uyum sağlamış bireylerin vergi algı düzeylerini belirlemektir. Bu öğrenciler çalışmanın **Deney Grubu**'nu oluşturmaktadır. Yapılan anketler incelendiğinde 5 anket formunun geçersiz olduğu tespit edildi.

Vergiye uyumun vergi algısı üzerindeki etkisini ölçebilmek için, çalışma yapılan öğrencilere sayıca denk olacak şekilde, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 2. ve 3. sınıflardan kolayda örnekleme yoluyla, 200 öğrenci daha seçilmiştir. Bu öğrencilerle de aynı anket çalışması yapıldı. Ardından, deney grubu ile sayıyı eşitlemek amacıyla, rastgele 5 anket formu çalışma dışına çıkarıldı. Bu öğrenciler çalışmanın **Kontrol Grubu**'nu oluşturmaktadır. Bu gruptaki öğrencilere vergiye uyum sağlamalarına neden olabilecek herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Katılımcılara, vergi algılama düzeylerini ölçmek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Bu ankette katılımcılara toplam 42 soruya cevap vermeleri istenmiştir. Anketin ilk kısmında yer alan sorularla katılımcıların cinsiyet, öğrenim türü, ikamet yeri, not ortalaması, anne ve baba meslekleri gibi demografik faktörler belirlenmiştir.

Anketin ikinci kısmında vergiyi, vergi kaçırmayı ve vergi mükelleflerini tanımlayıcı sorular yöneltilmiştir. Bu sorularla katılımcıların, vergi kavramını, vergi kaçırma eylemine karşı yaklaşımlarını ve vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir mükellefi nasıl tanımladıkları araştırılmıştır.

Anketin son kısmında ise katılımcıların vergiye karşı tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik çeşitli ifadeler sunulmuştur. Anketin ikinci ve son kısmındaki ifadeler 5'li Likert Ölçeği ile sorulmuştur. İfadelere verilen cevaplar, kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle

katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır. Anket yardımıyla toplanan veriler bilgisayar destekli programlar yardımıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, konu ile ilgili literatür yardımıyla yorumlanmıştır.

1.3. GÜVENİRLİK ANALİZİ

Anket çalışmasının geçerli olabilmesi için anket ölçeğinin güvenilir olması gerekmektedir. Alfa Değeri:

- $0 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenirlikte,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ ise ölçeğin yüksek güvenirlikte olduğu kabul edilir (Akgül ve Çevik, 2003).

Buna göre, yapılan anketin Alfa Katsayısı 0,647 olduğundan dolayı anket oldukça güvenilir olarak kabul edilir. Güvenirlik istatistikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Cronbach’s Alfa Katsayısı

Güvenirlik İstatistikleri		
Cronbach's Alpha	Standardize Edilmiş Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
0,647	0,656	34

2. KATILIMCILARIN FREKANS DAĞILIMI

Tablo 2’de katılımcıların cinsiyet dağılımları gösterilmiştir. Katılımcıların %28,7’si erkek, %71,3’ü bayan öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam	%
Erkek	59	50	109	28,7
Bayan	131	140	271	71,3
Toplam	190	190	380	100,0

Katılımcıların öğrenim türüne göre dağılımları Tablo 3’te gösterilmiştir. Buna göre katılımcılardan 249 kişi normal öğretim öğrencisi, 131 kişi ise ikinci öğretim öğrencisidir.

Tablo 3. Katılımcıların Öğretim Türü Dağılımı

	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam	%
Normal Öğretim	94	155	249	65,5
İkinci Öğretim	96	35	131	34,5
Toplam	190	190	380	100,0

Ankete katılan öğrencilerin ikamet yerlerin dağılımları Tablo 4’te gösterilmiştir. Buna göre, 137 kişi evde, 128 kişi özel yurttan ve 115 kişi devlet yurdunda ikamet etmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların İkamet Yeri Dağılımı

	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam	%
Ev	72	65	137	36,1
Özel Yurt	64	64	128	33,7
Devlet Yurdu	54	61	115	30,3
Toplam	190	190	380	100,0

Öğrencilerin not ortalamaları 2,00’den az, 2,00-2,50 arası, 2,51-3,00 arası ve 3,01-4,00 arası olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Katılımcı öğrencilerin not ortalamaları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Not Ortalaması Dağılımları

	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam	%
2,00’den az	19	5	24	6,3
2,00-2,50 arası	74	71	145	38,2
2,51-3,00 arası	78	81	159	41,8
3,01-4,00 arası	19	33	52	13,7
Toplam	190	190	380	100,0

Katılımcı öğrencilerin ailelerinin gelir durumları Tablo 6’da gösterilmiştir. Katılımcıların ailelerinin çoğunluğunun orta ve düşük gelir düzeyinde oldukları görülmektedir. Buna göre 103 ailenin geliri 0-1000 TL arasında, 140 ailenin geliri 1001-2000 TL arasında, 91 ailenin geliri 2001-3000 TL arasında ve 46 ailenin geliri 3000 TL ve üzerindedir.

Tablo 6. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Dağılımı

	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam
0-1000 TL arası	58	45	103
1001-2000 TL arası	65	75	140
2001-3000 TL arası	39	52	91
3001-4000 TL arası	21	12	33
4001TL'den fazla	7	6	13
Toplam	190	190	380

Katılımcıların ailelerinin meslek dağılımları Tablo 7 ve Tablo 8'de gösterilmiştir. Katılımcıların babalarının mesleklerine bakıldığında zaman, çoğunluğunun işçi/işçi emeklisi ve serbest meslek sahibi oldukları görülmektedir. Buna göre babalarının 153'ü işçi/işçi emeklisi, 76'sı memur/memur emeklisi, 32'si esnaf, 105'i serbest meslek sahibi ve 14'ü herhangi bir işe sahiptir.

Katılımcıların annelerinin büyük çoğunluğunun ev hanımı olduğu görülmektedir. 30 kişi işçi/işçi emeklisi, 17 kişi memur/memur emeklisi, 6 kişi esnaf, 8 kişi serbest meslek sahibi ve 319 kişi ev hanımıdır.

Tablo 7. Katılımcıların Babasının Meslek Dağılımı

	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam
İşçi/İşçi Emeklisi	68	85	153
Memur/Memur Emeklisi	35	41	76
Esnaf	18	14	32
Serbest Meslek (Avukat, Doktor vb.)	63	42	105
İşsiz	6	8	14
Toplam	190	190	380

Tablo 8. Katılımcıların Annesinin Meslek Dağılımı

	Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam
İşçi/İşçi Emeklisi	13	17	30
Memur/Memur Emeklisi	10	7	17
Esnaf	2	4	6
Serbest Meslek (Avukat, Doktor vb.)	5	3	8
Ev Hanımı	160	159	319
Toplam	190	190	380

3. VERGİYİ TANIMLAYICI FAKTÖRLER

Yapılan anket çalışmasının ikinci kısmında, tüm katılımcılara vergi kavramı hakkında çeşitli ifadeler sunulmuştur. Bu amaçla 11 tane çeşitli soru sorulmuştur. Katılımcılara, vergi kavramının onlar için ne ifade ettiğini belirlemeye yönelik 4 tane, vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir mükellefi nasıl tanımladıklarını belirlemeye yönelik 3 tane ve vergi kaçırmaya karşı olan tavır ve yaklaşımlarını belirlemeye yönelik 4 tane soru yöneltmiştir. Bunun sonucunda her iki katılımcı grubun bu ifadelere katılım düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. VERGİYİ TANIMLAYICI İFADELERİN DEĞERLENDİRMESİ

Vergi devletin en önemli gelir kaynaklarından biridir. Bunun için vergilerin mükelleflere ne anlam ifade ettiği önemlidir. Vergiler bazı mükellefler için olumlu bazıları için ise olumsuz bir anlam ifade edebilir. Anketin ikinci kısmında vergilerin mükellefler için ne anlam ifade ettiğini belirlemek amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorular:

- Vergi ödemek vatandaşlık görevidir,
- Vergiler, yapılan kamu harcamalarının karşılığıdır,
- Vergiler, devletin vatandaşa kestiği cezalardır,
- Vergi, devlete yapılan gereksiz bir ödemedir.

Katılımcıların “Vergi ödemek vatandaşlık görevidir” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. “Vergi ödemek vatandaşlık görevidir” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	2	1,1	3	1,6	5	1,3
katılmıyorum	4	2,1	3	1,6	7	1,9
fikrim yok	1	0,5	3	1,6	4	1,1
katılıyorum	80	42,1	81	42,6	161	42,4
kesinlikle katılıyorum	103	54,2	100	52,6	203	53,4
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	4,4632	-	4,4316	-	4,4474	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

“Vergi ödemek vatandaşlık görevidir” sorusu kişilerin vergiye karşı algısını ölçmede son derece önemlidir. Vatandaşların vergiyi vatandaşlık görevi ifade etmesi, kişilerin vergiye olan tavır ve davranışlarını belirleyen en önemli faktördür.

Her iki gruptaki katılımcıların vermiş olduğu yanıtlara bakıldığında, vergi ödemenin vatandaşlık görevi olduğu fikrine katılımlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların, %42,4’ü katılıyorum ve %53,4’ü kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Ayrıca, katılımcıların “Vergi ödemek vatandaşlık görevidir” sorusuna vermiş olduğu yanıtların deney grubunun ortalaması 4,4632 ve kontrol grubunun ortalaması 4,4316’tir. Bu ifadeye verilen yanıtlar incelendiği zaman, tüm katılımcıların vergiyi vatandaşlık görevi olarak algıladığı görülmektedir.

Çetin (2010) yapmış olduğu çalışmada benzer sonuçlar elde etmiştir. Vergi ödemek vatandaşlık görevidir ifadesine, katılımcıların %74,7’si kesinlikle katılıyorum ve %22,8’i katılıyorum yanıtını vermiştir.

Katılımcıların “Vergiler, yapılan kamu harcamalarının karşılığıdır” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. “Vergiler, yapılan kamu harcamalarının karşılığıdır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergiler, yapılan kamu harcamalarının karşılığıdır.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	12	6,3	3	1,6	15	3,9
katılmıyorum	20	10,5	15	7,9	35	9,2
fikrim yok	6	3,2	7	3,7	13	3,4
katılıyorum	98	51,6	110	57,9	208	54,7
kesinlikle katılıyorum	54	28,4	55	28,9	109	28,7
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	3,8526	-	4,0474	-	3,9500	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Vergiler, devletin egemenlik gücüne dayanarak gerçek ve tüzel kişilerden zorunlu ve karşılıksız aldığı parasal değerlerdir. Ancak, vergilerin alınmasının temel sebebi kamu harcamalarının ve kamu borçlanmasının finanse edilmesidir (Sağbaş, 2013: 2). Bu sebeple vergilerin karşılığının ne olduğunun belirlenmesi bakımından bu ifade önemlidir.

Vergilerin yapılan kamu harcamalarının karşılığıdır sorusuna verilen yanıtlar incelendiği zaman, bu ifadeye katılımın yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubunun ortalaması 3,8526 ve kontrol grubunun ortalaması 4,0474'tür. Grupların katılım düzeylerine bakıldığında, kontrol grubundaki kişilerin katılımlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubundaki katılımcıların %80'i ve kontrol grubundaki katılımcıların %86,8'i vergilerin yapılan kamu harcamalarının karşılığıdır ifadesine katılmaktadırlar. Buna göre, bu ifadeye deney grubunun katılım düzeyi daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çiçek (2006) yaptığı çalışmada, katılımcıların %41'i vergiyi yapılan kamu harcamalarının karşılığı olarak tanımladıklarını belirlemiştir. %27,9'u zorunlu bir ödeme, %20,7'si bir ödev, %6,6'sı bir yük ve %3,8'i ise teşebbüs kabiliyetini engelleyici bir faktör olarak tanımlamaktadır. Alkan (2009) ve Karaot (2010) yapmış olduğu çalışmalarda benzer sonuçlar elde etmiştir.

Katılımcıların "Vergiler, devletin vatandaşa kestiği cezadır" ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. "Vergiler, devletin vatandaşa kestiği cezadır" ifadesinin değerlendirilmesi

Vergiler, devletin vatandaşa kestiği cezadır.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	59	31,1	41	21,6	100	26,3
katılmıyorum	99	52,1	118	62,1	217	57,1
fikrim yok	7	3,7	12	6,3	19	5,0
katılıyorum	17	8,9	15	7,9	32	8,4
kesinlikle katılıyorum	8	4,2	4	2,1	12	3,2
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	2,0316	-	2,0684	-	2,0500	-

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Katılımcılara vergiyi tanımlayan olumlu iki sorudan sonra, iki tane de olumsuz soru yöneltildi. Bunlardan ilki vergiler devletin vatandaşa kestiği cezadır ifadesidir. Deney grubunun ortalaması 2,0316 ve kontrol grubunun ortalaması 2,0684 olması vergilerin vatandaşa kesilen bir ceza olduğunu düşünmediklerini göstermektedir.

Aynı zamanda deney ve kontrol grupları arasındaki algı düzeyleri arasındaki farklılık dikkat çekmektedir. Deney grubundaki katılımcıların yaklaşık %30'u (59) ve kontrol grubundaki katılımcıların yaklaşık %20'si (41) bu ifadeye kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Buna göre, deney grubundaki katılımcıların vergiyi ceza olarak algılama düzeyleri kontrol grubuna göre daha düşüktür.

Deney grubundaki katılımcıların 59'u (%31,1) kesinlikle katılmıyorum, 99'u (%52,1) katılmıyorum, 17'si (%8,9) katılıyorum, 8'i (%4,2) kesinlikle katılıyorum ve 7'si (%3,7) fikrim yok cevabını vermiştir. Kontrol grubunda ise, katılımcıların 41'i (%21,6) kesinlikle katılmıyorum, 118'i (%62,1) katılmıyorum, 15'i (%7,9) katılıyorum, 4'ü (%2,1) kesinlikle katılıyorum ve 12'si (%6,3) fikrim yok cevabını vermiştir.

Katılımcıların "Vergiler, devlete yapılan gereksiz bir ödemedir" ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. "Vergiler, devlete yapılan gereksiz bir ödemedir" ifadesinin değerlendirilmesi

Vergiler, devlete yapılan gereksiz bir ödemedir.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	73	38,4	55	28,9	128	33,7
katılmıyorum	101	53,2	117	61,6	218	57,4
fikrim yok	7	3,7	5	2,6	15	3,2
katılıyorum	7	3,7	10	5,3	17	4,5
kesinlikle katılıyorum	2	1,1	3	1,6	5	1,3
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	1,7579	-	1,8895	-	1,8237	-

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Vergiyi tanımlayıcı olumsuz ifadeden ikincisi, vergiler devlete yapılan gereksiz bir ödemedir sorusudur. Hem deney grubundaki hem de kontrol grubundaki katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar incelendiği zaman bu ifadeye katılımın oldukça düşük olduğu görülmektedir. Deney grubunun ortalaması 1,7579 ve kontrol grubunun ortalaması 1,8895 olması bu katılımın düşük olduğunu göstermektedir.

Bu soruya verilen cevaplar incelendiği zaman, deney ve kontrol grupları arasında algı düzeylerinde önemli farklılık görülmektedir. Deney grubundaki 73 katılımcı (%38,4) ve kontrol grubundaki 55 katılımcı (%28,9) vergilerin devlete

yapılan gereksiz bir ödeme olduğunu düşünmektedir. Kontrol grubundaki katılımcılar deney grubuna göre, vergilerin gereksiz ödeme olduğu fikrine daha fazla katılım göstermektedir.

3.2. SORUMLU MÜKELLEFLERİ TANIMLAYAN İFADELERİN DEĞERLENDİRMESİ

Katılımcılara, vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir bireyi nasıl tanımladıkları ile ilgili 3 adet soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan biri bireyi korkak bir mükellef olarak tanımlamaktadır. Diğer sorular mükellefi dürüst bir vatandaş ve sorumlu bir vatandaş olarak tanımlamaktadır.

Katılımcıların “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey namuslu-dürüst bir vatandaşdır” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey namuslu- dürüst bir vatandaşdır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey namuslu-dürüst bir vatandaşdır.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	13	6,8	14	7,4	27	7,1
katılmıyorum	26	13,7	38	20,0	64	16,8
fikrim yok	20	10,5	10	5,3	30	7,9
katılıyorum	65	34,2	82	43,2	147	38,7
kesinlikle katılıyorum	66	34,7	46	24,2	112	29,5
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	3,7632	-	3,5684	-	3,6658	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Katılımcılara sorulan, vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir bireyi nasıl tanımladıkları ile ilgili ilk soru, vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey namuslu- dürüst bir vatandaşdır.

Bu ifadeye verilen cevaplar itibariyle deney ve gruplar arası algı düzeylerinde farklılık bulunmaktadır. Deney grubundaki 66 katılımcı (%34,7) ve kontrol grubundaki 46 katılımcı (%24,2) bu ifadeye kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Buna göre deney grubundaki katılımcıların, bu ifadeye katılımları daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Deney grubundaki 190 katılımcının 13'ü (%6,8) kesinlikle katılmıyorum, 26'sı (%13,7) katılmıyorum, 20'si (%10,5) fikrim yok, 65'i (%34,2) katılıyorum ve 66'sı (%34,7) kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Kontrol grubundaki 190 katılımcının 14'ü (%7,4) kesinlikle katılmıyorum, 38'i (%20) katılmıyorum, 10'u (%5,3) fikrim yok, 82'si (%43,2) katılıyorum ve 46'sı (%24,2) kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir.

Katılımcıların “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey sorumlu bir vatandaş” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14. “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey sorumlu bir vatandaş” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey sorumlu bir vatandaş.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	8	4,2	5	2,6	13	3,4
katılmıyorum	7	3,7	13	6,8	20	5,3
fikrim yok	5	2,6	2	1,1	7	1,8
katılıyorum	85	44,7	100	52,6	185	48,7
kesinlikle katılıyorum	85	44,7	70	36,8	185	40,8
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	4,2211	-	4,1421	-	4,1816	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Katılımcılara vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen birisini nasıl tanımladıkları ile ilgili ikinci olumlu ifade, sorumlu bir vatandaş. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar incelendiğinde bu ifadeye katılım oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubunun ortalamasının 4,2211 ve kontrol grubunun ortalamasının 4,1816 olması bu ifadeye katılımın yüksek olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, deney ve kontrol grupları arası, sorumlu bir mükellefi tanımlama bakımından algı farklılıkları mevcuttur. Deney grubundaki 85 (%44,7) ve kontrol grubundaki 70 katılımcı (%36,8) bu ifadeye kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Deney grubundaki katılımcıların, vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir bireyi sorumlu bir vatandaş olarak tanımladıkları ifadesine katılım düzeyinin daha yüksektir.

Katılımcıların “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey korkak bir mükelleftir” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 15’te gösterilmiştir.

Tablo 15. “Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey korkak bir mükelleftir” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen bir birey korkak bir mükelleftir.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	84	44,2	77	40,5	161	42,4
katılmıyorum	88	46,3	96	50,5	184	48,4
fikrim yok	5	2,6	9	4,7	14	3,7
katılıyorum	5	2,6	5	2,6	10	2,6
kesinlikle katılıyorum	8	4,2	3	1,6	11	2,9
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	1,7636	-	1,7421	-	1,7516	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen birisini tanımlayan olumsuz ifade, “korkak bir bireydir” ifadesidir. Her iki gruptaki katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar incelendiği zaman, bu ifadeye katılımın oldukça düşük olduğu görülmektedir. Deney grubundaki katılımcıların %90,5’i (172), kontrol grubundaki katılımcıların %91’i (173) bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, deney grubundaki katılımcıların %6,8’i (13) ve kontrol grubundaki katılımcıların %4,2’si (8) bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Her iki grubun vermiş olduğu yanıtların ortalamalarına bakıldığında deney grubundaki katılımcıların (1,7636), kontrol grubundaki katılımcılara (1,7421) göre bu ifadeye katılımlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ayrıca, vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen birisini korkak biri olarak tanımlayan ifadeye, deney grubundan 84 katılımcı (%44,2) ve kontrol grubundan 77 katılımcı (%40,5) kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu durum, deney grubundaki katılımcıların bu ifadeye katılım düzeyinin daha düşük olduğunu göstermektedir.

3.3. VERGİ KAÇIRMAYI TANIMLAYICI İFADELERİN DEĞERLENDİRMESİ

Mükelleflerin vergi kaçırmanın bir kimseyi nasıl tanımladıkları ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Çetin (2010) yaptığı çalışmada, katılımcıların %40’ı vergi kaçırmanın vatan hainliği olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, katılımcıların %34,1’i hırsızlık, %23,4’ü uygun olmayan bir davranış ve %2,1’i ise haklı bir davranış olarak tanımlamaktadır.

Katılımcılara vergi kaçırmayı tanımlayan 4 tane soru sorulmuştur. Vergi kaçırmayı tanımlayıcı ifadelerden ilki, vergi kaçırmak göz ardı edilebilecek bir suçtur. İkincisi, vergi kaçırmak bir tür hırsızlıktır. Üçüncüsü, vergi kaçırmak kurnazlıktır. Sonuncusu ise vergi kaçırmak kurnazlıktır.

Katılımcıların “Vergi kaçırmak göz ardı edilebilecek bir suçtur” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. “Vergi kaçırmak göz ardı edilebilecek bir suçtur” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergi kaçırmak göz ardı edilebilecek bir suçtur.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	81	42,6	74	38,9	155	40,8
katılmıyorum	64	33,7	68	35,8	132	34,7
fikrim yok	2	1,1	4	2,1	6	1,6
katılıyorum	24	12,6	25	13,2	49	12,9
kesinlikle katılıyorum	19	10,0	19	10,0	38	10,0
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	2,1368	-	2,1947	-	2,1658	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Vergi kaçırmayı tanımlayıcı ifadelerden ilki, vergi kaçırmak göz ardı edilebilecek bir suçtur. Grupların ortalamalarına bakıldığı zaman, deney grubunun katılımının (2,1368) kontrol grubunun katılımına (2,1947) göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca deney grubundaki 81 katılımcı (%42,6) ve kontrol grubundaki 74 katılımcı (%38,9) vergi kaçırmamanın göz ardı edilebilecek bir suç olduğu fikrine tamamen katılmaması, deney grubunun katılım düzeyinin daha düşük olduğunu göstermektedir.

Deney grubundaki 190 katılımcının 81’i (%42,6) kesinlikle katılmıyorum, 64’ü (%33,7) katılmıyorum, 2’si (%1,1) fikrim yok, 24’ü (%12,6) katılıyorum ve 19’u (%10,0) kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Kontrol grubundaki 190 katılımcının 74’ü (%38,9) kesinlikle katılmıyorum, 68’i (%35,8) katılmıyorum, 4’ü (%2,1) fikrim yok, 25’i (%13,2) katılıyorum ve 19’u (%10,0) kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir.

Katılımcıların “Vergi kaçırmak bir tür hırsızlıktır” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. “Vergi kaçırmak bir tür hırsızlıktır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergi kaçırmak bir tür hırsızlıktır.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	9	4,7	8	4,2	17	4,5
katılmıyorum	15	7,9	11	5,8	26	6,8
fikrim yok	4	2,1	2	1,1	6	1,6
katılıyorum	67	35,3	85	44,7	152	40,0
kesinlikle katılıyorum	95	50,0	84	44,2	179	47,1
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	4,1789	-	4,1895	-	4,1842	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Vergi kaçırmayı tanımlayıcı ifadelerden ikincisi, vergi kaçırmak bir tür hırsızlıktır. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar incelendiği zaman bu ifadeye katılımın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubundaki 95 katılımcı (%50,0) ve kontrol grubundaki 84 katılımcı (%44,2) vergi kaçırmının bir tür hırsızlık olduğu fikrine tamamen katılmamaktadır. Buna göre deney grubundaki katılımcıların bu ifadeye katılımları daha düşük düzeydedir.

Deney grubundaki katılımcıların %85,3’ü bu ifadeye katılıyorum, %12,6’sı katılmıyorum ve %2,1’i fikrim yok cevabını vermiştir. Kontrol grubundaki katılımcıların %89’u bu ifadeye katılıyorum, %10’u katılmıyorum ve %1’i fikrim yok cevabını vermiştir. Verilen bu yanıtlar, katılımcıların vergi kaçırmayı bir tür hırsızlık olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Katılımcıların “Vergi kaçırmak kurnazlıktır” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18. “Vergi kaçırmak kurnazlıktır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergi kaçırmak kurnazlıktır.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	32	16,8	26	13,7	58	15,3
katılmıyorum	52	27,4	51	26,8	103	27,1
fikrim yok	12	6,3	7	3,7	19	5,0
katılıyorum	50	26,3	63	33,2	113	29,7
kesinlikle katılıyorum	44	23,2	43	22,6	87	22,9
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	3,1158	-	3,2421	-	3,1789	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Vergi kaçırmayı tanımlayan üçüncü ifade, vergi kaçırmak kurnazlıktır. Bu ifadeye katılım, kontrol grubunda deney grubuna göre daha yüksektir. Deney grubunun ortalaması 3,1158 ve kontrol grubunun ortalaması 3,2421 olması bu ifadeye katılımın yüksek olduğunu göstermektedir.

Deney grubundaki 190 katılımcının 32'si (%16,8) kesinlikle katılmıyorum, 52'si (%27,4) katılmıyorum, 12'si (%6,3) fikrim yok, 50'si (%26,3) katılıyorum ve 44'ü (%23,2) kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Kontrol grubundaki 190 katılımcının 26'sı (%13,7) kesinlikle katılmıyorum, 51'i (%26,8) katılmıyorum, 7'si (%3,7) fikrim yok, 63'ü (%33,2) katılıyorum ve 43'ü (%22,6) kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Verilen bu cevaplar incelendiği zaman, katılımcıların vergi kaçırmayı kurnazlık olarak algıladığı görülmektedir.

Katılımcıların “Vergi kaçırmak sıradan bir olaydır” ifadesine vermiş oldukları cevaplar Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19. “Vergi kaçırmak sıradan bir olaydır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergi kaçırmak sıradan bir olaydır.						
	Deney Grubu	%	Kontrol Grubu	%	Toplam	%
kesinlikle katılmıyorum	75	39,5	79	41,6	154	40,5
katılmıyorum	82	43,2	81	42,6	163	42,9
fikrim yok	7	3,7	11	5,8	18	4,7
katılıyorum	20	10,5	15	7,9	35	9,2
kesinlikle katılıyorum	6	3,2	4	2,1	10	2,6
Toplam	190	100,0	190	100,0	380	100,0
Ortalama*	1,9474	-	1,8632	-	1,9058	-

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Vergi kaçırmayı tanımlayan dördüncü ifade, vergi kaçırmak kurnazlıktır. Deney grubunun ortalaması 1,9474 ve kontrol grubunun ortalaması 1,8632’dir. Bu ifadeye verilen yanıtlar incelendiği zaman, katılımın oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Deney grubundaki 190 katılımcının 157’si (%82,7) bu ifadeye katıldıklarını, 26’sı (%1,7) bu ifadeye katılmadıklarını ve 7’si (%3,7) ise fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Kontrol grubundaki 190 katılımcının 160’ı (%84,2) bu ifadeye katıldıklarını, 19’u (%10) bu ifadeye katılmadıklarını ve 11’i (%5,8) ise fikrinin

olmadığını etmiştir. Verilen bu yanıtlar, katılımcıların vergi kaçırmayı sıradan bir olay olarak görmediğini göstermektedir.

4. GRUPLAR ARASI FARKLILIKLARI BELİRLEMeye YÖNELİK ANALİZLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Toplanan verilerin hangi yöntemle analiz yapılacağı önemlidir. Verilerin doğru olarak yorumlanabilmesi için hangi analiz yönteminin uygulanabileceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bunlar, en genel anlamda parametrik ve non-parametrik testler olarak adlandırılır.

Parametrik testlerin amacına uygun olarak uygulanabilmesi için asgari ölçüm şartlarının sağlanması gerekmektedir. Bunlar (Altunışık vd., 2010: 161):

- Verinin normal dağılım göstermesi veya normale yakın bir dağılıma sahip olması gerekmektedir,
- Hedef kitlede yer alan bütün grupların aynı varyans değerine sahip olması ve normal dağılım gösteren evrenlerden (ana küleden) seçilmiş olması gerekmektedir,
- Analiz sonucunda ortaya çıkan hata değerlerinin tesadüfi (random) olması (birbirinden bağımsız olması veya herhangi bir düzenli şekle sahip olmaması) gerekmektedir.

Parametrik analiz tekniklerinin uygulanabilmesi için verilerin en azından 'eşit' (interval) veya 'oran' (ratio) seviyesinde ölçülmüş olması gerekmektedir. Nominal ve ordinal (sıralama) ölçüm seviyesindeki veriler parametrik analizler için uygun değildir.

Verilere parametrik testlerin uygulanabilmesi için bu 3 varsayımın sağlanması gerekmektedir. Bu koşulların herhangi birinin yerine getirilmemesi parametrik analiz yöntemlerinin kullanılmasına neden olacaktır. Bu durumda, parametrik analiz şartlarını sağlamayan verilere uygulanabilen ve az sayıda şartlar öne süren analiz tekniklerine gerek duyulmaktadır (Akgül ve Çevik 2003: 181).

Normallikten çok uzak veri setinin olması durumunda iki bağımsız grupta, eşit varyanslı ve farklı varyanslı iki ortalama arasındaki farkı belirleyebilmek için t

testi uygulanmaz. Bu durumda iki grubun aynı olduğunu test etmek için Mann Whitney U testi kullanılır. Mann Whitney U testi, normal veya normale yakın bir dağılım gerektirmez. Ancak bir takım varsayımları sağlaması gerekmektedir:

- Rastgele örnekleme,
- Bağımsız örneklemeler,
- Her bir örneklem içinde bağımsız gözlemler.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için normallik testleri (test of normality) yapılmıştır. Örneklem sayısının 28 ve 28'den az olduğu durumlarda Shapiro-Wilks; örneklem sayısı 29 ve üzeri olduğu durumlarda Kolmogorow-Smirnov yöntemi kullanılır (Kalaycı, 2006: 10). Yapılan çalışmada örneklem sayısı 29'den fazla olduğu için Kolmogorow-Smirnov yöntemi kullanılmıştır.

H_{0v} : Verilerin dağılımı, normal dağılıma uygundur.

H_{av} : Verilerin dağılımı, normal dağılıma uygun değildir.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,0000$$

$$\text{p-value} < 0,05 \rightarrow H_{0v} \text{ Red}$$

Analizdeki ifadelerin tamamının sig. değerinin 0,05'ten büyük olması durumunda normal dağılım olduğu söylenir. Yapılan analizde her bir ifade için sig. değerinin 0,05'ten küçük olması sonucunda tüm ifadelerin normal dağılıma uygun olmadığı görülmüştür (Kalaycı, 2006:10). Normal dağılım şartı sağlanmadığından dolayı, verilere parametrik olmayan analiz teknikleri uygulanacaktır.

Gruplar arası farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla, normal dağılıma sahip olmayan veriler için parametrik olmayan analiz yöntemi olan 'Mann-Whitney U' testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda ayrıntıları ile verilmiştir.

4.1. KİŞİSEL FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ

4.1.1. Vergi Ahlakı Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Vergi kaçırma, ahlaki olarak yanlış bir davranıştır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20. “Vergi kaçırma, ahlaki olarak yanlış bir davranıştır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergi kaçırma, ahlaki olarak yanlış bir davranıştır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	4,34	191,62	36408,00	17837,00	-0,222	0,824
Kontrol Grubu	190	4,33	189,38	35982,00			
Toplam	380	4,34					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{01} : Katılımcıların, vergi ahlakına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a1} : Katılımcıların, vergi ahlakına yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

Sig. = p-value = 0,824

p-value > 0,10 $\rightarrow H_{01}$ Kabul

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,824 olarak bulunmuştur ve H_{01} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, vergi kaçırma, ahlaki olarak yanlış bir davranıştır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak, katılımcıların bu ifadeye verdikleri yanıtlara bakıldığı zaman, her iki grup da mükelleflerin vergi ahlakı değerlerinin çok yüksek olduğu görülmektedir.

Cinsiyetler arasında vergi ahlakı açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bunun sonucunda hem deney grubundaki (Sig. 0,898) hem de kontrol grubundaki (Sig. 0,784) katılımcılarda, vergi ahlakı bakımından cinsiyetler arasında %95 güven aralığında istatistiksel anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Hem deney hem de kontrol grubundaki katılımcıların ailelerinin geliri arasında, vergi ahlakı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte,

deney grubundaki katılımcıların ailelerinin anlamlılık düzeyi daha yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların babalarının ve annelerinin meslekleri ile vergi kaçırma arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, deney grubundaki katılımcıların babalarının mesleklerine göre anlamlı (Sig. 0,008) bir farklılık bulunmuştur ve Tablo 22’de gösterilmiştir. Deney grubundaki katılımcıların babaları işçi/işçi emeklisi ve esnaf olanların vergi ahlak düzeyleri daha yüksektir. Kontrol grubunda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Sig. 0,687).

Tablo 21. Deney Grubunun Baba Mesleğine Göre Vergi Ahlakı

Baba Mesleği		Vergi kaçırma, ahlaki olarak yanlış bir davranıştır.					
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	Toplam
İşçi/İşçi Emeklisi	Sayı	1	0	1	27	39	68
	Yüzde	1,5	0,0	1,5	39,7	57,4	100,0
Memur/Memur Emekli	Sayı	1	0	4	13	17	35
	Yüzde	2,9	0,0	11,4	37,1	46,6	100,0
Esnaf	Sayı	0	0	0	15	3	18
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	83,3	16,7	100,0
Serbest Meslek	Sayı	4	3	1	21	34	63
	Yüzde	6,3	4,8	1,6	33,3	54,0	100,0
İşsiz	Sayı	0	0	0	3	3	6
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	50,0	50,0	100,0
Toplam	Sayı	6	3	6	74	96	190
	Yüzde	3,2	1,6	3,2	41,6	50,5	100,0

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Tablo 22. Deney Grubu Baba Mesleği – Vergi Ahlakı Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	32,694	16	0,008
Likelihood Ratio	31,433	16	0,012
Linear-by-Linear Association	2,481	1	0,115
N of Valid Cases	190		

Ayrıca yapılan analiz sonucunda, hem deney grubundaki (Sig. 0,890) hem de kontrol grubundaki (Sig. 0,189) katılımcıların annelerinin mesleklerine göre, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

4.1.2. Vergi Yükü Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel

olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 23'te gösterilmiştir.

Tablo 23. “Ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	4,00	199,75	37952,00	16293,00	-1,794	0,073
Kontrol Grubu	190	3,90	181,25	34438,00			
Toplam	380	3,95					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.
** %10 anlamlılık düzeyinde

H_{0_2} : Katılımcıların, ödenmeyen vergilerin borç yükü oluşturacağı yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a_2} : Katılımcıların, ödenmeyen vergilerin borç yükü oluşturacağı yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,073$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0_2} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,073 olarak bulunmuştur. $p < 0,10$ olduğundan dolayı H_{0_2} hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık deney grubundan (199,75) kaynaklanmaktadır. Deney grubundaki katılımcılar, ödenmeyen vergilerin borç yükü oluşturacağı düşüncesine katılımları daha yüksek düzeydedir. Ayrıca katılımcıların, ödenmeyen vergilerin gelecek kuşaklar için borç ve vergi yükü olduğunu düşüncesine sahip olduğu görülmektedir.

Deney ve kontrol gruplarında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Buna göre, deney grubundaki katılımcıların cinsiyetleri arasında vergilerin borç yükü açısından %90 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu (Sig. 0,084) Tablo 25'te görülmektedir. Buna

karşılık, kontrol grubundaki katılımcıların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak (Sig. 0,157) anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 24. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Yükü Algılaması

Cinsiyet		Ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	4	6	5	24	20	59
	Yüzde	6,8	10,2	8,5	40,7	33,9	100,0
Bayan	Sayı	1	7	18	61	44	131
	Yüzde	0,8	5,3	13,7	46,6	33,6	100,0
Toplam	Sayı	5	13	23	85	64	190
	Yüzde	2,6	6,8	12,1	44,7	33,7	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 25. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Yükü Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,228	4	0,084
Likelihood Ratio	7,708	4	0,103
Linear-by-Linear Association	2,045	1	0,153
N of Valid Cases	190		

Katılımcıların ailelerinin gelirlerine göre, vergi yükü faktöründe anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, deney grubundaki katılımcıların ailelerinin gelirlerine (Sig. 0,073) göre %90 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 26 ve 27’de gösterilmiştir.

Tablo 26. Deney Grubunun Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Vergi Yükü

Ailenin Gelir Düzeyi		Ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
0-1000 TL arası	Sayı	1	3	9	28	17	58
	Yüzde	1,7	5,2	15,5	48,3	29,3	100,0
1001-2000 TL arası	Sayı	0	3	5	34	23	65
	Yüzde	0,0	4,6	7,7	52,3	35,4	100,0
2001-3000 TL arası	Sayı	2	6	4	17	10	39
	Yüzde	5,1	15,4	10,3	43,6	25,6	100,0
3001-4000 TL arası	Sayı	1	1	4	6	9	21
	Yüzde	4,8	4,8	19,0	28,6	42,9	100,0
4001TL’den fazla	Sayı	1	0	1	0	5	7
	Yüzde	14,3	0,0	14,3	0,0	71,4	100,0
Toplam	Sayı	5	13	23	85	64	190
	Yüzde	2,6	6,8	12,1	44,7	33,7	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 27. Deney Grubu Ailelerin Gelir Düzeyi – Vergi Yükü Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,831	16	0,073
Likelihood Ratio	26,480	16	0,048
Linear-by-Linear Association	0,281	1	0,596
N of Valid Cases	190		

Buna göre, deney grubunda ailelerinin gelirleri 2000 TL ve altında olan katılımcılar vergi yükünü fazla hissetmektedirler. Geliri 2000 TL'nin üzerinde olanlar ise vergi yükünü az hissetmektedir. Katılımcıların hem deney hem de kontrol grupları babalarının mesleklerine göre vergi yükü algılamaları bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte, kontrol grubundaki katılımcıların annelerinin mesleklerine göre vergi algılamaları bakımından %90 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar Tablo 28 ve 29'da gösterilmiştir. Deney grubunda ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buna göre, kontrol grubundaki katılımcıların anneleri işçi/işçi emeklisi ve ev hanımı olanların vergi yükü algılamaları, diğer mesleklere sahip annesi olanlara göre daha yüksektir.

Tablo 28. Kontrol Grubunun Anne Mesleğine Göre Vergi Yükü

Anne Mesleği		Ödenmeyen vergiler, gelecek kuşakların borç ve vergi yükünü arttırmaktadır.					
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	Toplam
İşçi/İşçi Emeklisi	Sayı	0	2	0	11	4	17
	Yüzde	0,0	11,8	0,0	64,7	23,5	100,0
Memur/Memur Emekli	Sayı	0	0	1	5	1	7
	Yüzde	0,0	0,0	14,3	71,4	14,3	100,0
Esnaf	Sayı	0	2	1	0	1	4
	Yüzde	0,0	50,0	25,0	0,0	25,0	100,0
Serbest Meslek	Sayı	0	0	2	1	0	3
	Yüzde	0,0	0,0	66,7	33,3	0,0	100,0
Ev Hanımı	Sayı	1	11	19	96	32	159
	Yüzde	0,6	6,9	11,9	60,4	20,1	100,0
Toplam	Sayı	1	15	23	113	38	190
	Yüzde	0,5	7,9	12,1	59,5	20,0	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 29. Kontrol Grubu Anne Mesleği – Vergi Yükü Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,360	16	0,082
Likelihood Ratio	21,444	16	0,162
Linear-by-Linear Association	0,001	1	0,971
N of Valid Cases	190		

4.1.3. Vergi Ödeme Gücü İlkesinin Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 30’da gösterilmiştir.

Tablo 30. “Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir” ifadesinin değerlendirilmesi

Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	3,48	196,12	37262,50	16982,50	-1,037	0,300
Kontrol Grubu	190	3,37	184,88	35127,50			
Toplam	380	3,43					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{0_3} : Katılımcıların, mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a_3} : Katılımcıların, mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,300$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{0_3} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,330 olarak bulunmuştur ve H_{0_3} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Katılımcıların bu ifadeye verdikleri yanıtlara bakıldığı zaman, her iki grup da mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirildiğini düşünmektedir.

Katılımcıların, vergi ödeme gücü faktöründe cinsiyete göre istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Buna göre, deney grubundaki katılımcıların %95 güven aralığında ve kontrol grubunda %90 güven aralığında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 31, 32,33 ve 34’te gösterilmiştir. Buna göre, hem deney hem de kontrol grubundaki bayan katılımcılar,

mükelleflerin ödeme gücüne vergilendirildiği fikrine katılım düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Deney Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ödeme Gücü

Cinsiyet		Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	8	18	4	16	13	59
	Yüzde	13,6	30,5	6,8	27,1	22,0	100,0
Bayan	Sayı	6	22	13	61	29	131
	Yüzde	4,6	16,8	9,9	46,6	22,1	100,0
Toplam	Sayı	14	40	17	77	42	190
	Yüzde	7,4	21,1	8,9	40,5	22,1	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 32. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,331	4	0,015
Likelihood Ratio	12,026	4	0,017
Linear-by-Linear Association	6,855	1	0,009
N of Valid Cases	190		

Tablo 33. Kontrol Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ödeme Gücü

Cinsiyet		Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	6	14	11	13	6	50
	Yüzde	12,0	28,0	22,0	26,0	12,0	100,0
Bayan	Sayı	11	22	21	56	30	140
	Yüzde	7,9	15,7	15,0	40,0	21,4	100,0
Toplam	Sayı	17	36	32	69	36	190
	Yüzde	8,9	18,9	16,8	36,3	18,9	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 34. Kontrol Grubu Cinsiyet – Vergi Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,430	4	0,077
Likelihood Ratio	8,416	4	0,077
Linear-by-Linear Association	6,843	1	0,009
N of Valid Cases	190		

Katılımcıların ailelerinin gelirlerine göre, mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirildiği görüşüne katılımlarında hem deney hem de deney grubunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Katılımcıların anne ve babalarının mesleklerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelendiğinde deney ve kontrol grubunda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre, vergi ödeme gücü faktöründe, deney grubundaki katılımcıların hem annelerinin (Sig.0,120) hem

de babalarının (Sig. 0,120) mesleklerine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte, kontrol grubundaki katılımcılarda anne ve baba mesleklerine göre %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Elde edilen bulgular Tablo 35, 36, 37 ve 38’de gösterilmiştir.

Tablo 35. Kontrol Grubunun Baba Mesleğine Göre Ödeme Gücü Faktörü

Baba Mesleği		Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir.					
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	Toplam
İşçi/İşçi Emeklisi	Sayı	10	13	8	30	24	85
	Yüzde	11,8	15,3	9,4	35,3	28,2	100,0
Memur/Memur Emekli	Sayı	1	4	11	21	4	41
	Yüzde	2,4	9,8	26,8	51,2	9,8	100,0
Esnaf	Sayı	2	2	4	4	2	14
	Yüzde	14,3	14,3	28,6	28,6	14,3	100,0
Serbest Meslek	Sayı	3	13	8	12	6	42
	Yüzde	7,1	31,0	19,0	28,6	14,3	100,0
İşsiz	Sayı	1	4	1	2	0	8
	Yüzde	12,5	50,0	12,5	25,0	0,0	100,0
Toplam	Sayı	17	36	32	69	36	190
	Yüzde	8,9	18,9	16,8	36,3	18,9	100,0

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Tablo 36. Kontrol Grubu Baba Mesleği – Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	31,424	16	0,012
Likelihood Ratio	31,993	16	0,010
Linear-by-Linear Association	6,786	1	0,009
N of Valid Cases	190		

Tablo 37. Kontrol Grubunun Anne Mesleğine Göre Ödeme Gücü Faktörü

Anne Mesleği		Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir.					
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	Toplam
İşçi/İşçi Emeklisi	Sayı	2	4	3	6	2	17
	Yüzde	11,8	23,5	17,6	35,3	11,8	100,0
Memur/Memur Emekli	Sayı	0	2	3	0	2	7
	Yüzde	0,0	28,6	42,9	0,0	28,6	100,0
Esnaf	Sayı	0	3	1	0	0	4
	Yüzde	0,0	75,0	25,0	0,0	0,0	100,0
Serbest Meslek	Sayı	0	1	2	0	0	3
	Yüzde	0,0	33,3	66,7	0,0	0,0	100,0
Ev Hanımı	Sayı	15	26	23	63	32	159
	Yüzde	9,4	16,4	14,5	39,6	20,1	100,0
Toplam	Sayı	17	36	32	69	36	190
	Yüzde	8,9	18,9	16,8	36,3	18,9	100,0

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Tablo 38. Kontrol Grubu Anne Mesleği – Ödeme Gücü Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,250	16	0,066
Likelihood Ratio	27,201	16	0,039
Linear-by-Linear Association	1,991	1	0,158
N of Valid Cases	190		

Tablo 35 ve 37'ye göre, babasının mesleği işçi/işçi emeklisi ve memur/memur emeklisi olan katılımcılar ve annesinin mesleği ev hanımı olan katılımcılar, mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirildiği fikrine daha fazla katılım göstermektedir.

4.2. VERGİ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ

4.2.1. Vergi Oranları Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Ülkemizde vergi oranları yüksektir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 39. “Ülkemizde vergi oranları yüksektir” ifadesinin değerlendirilmesi

Ülkemizde vergi oranları yüksektir.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	3,78	192,96	36662,00	17583,00	-0,456	0,648
Kontrol Grubu	190	3,75	188,04	35728,00			
Toplam	380	3,77					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{0_4} : Katılımcıların vergi oranlarına yaklaşımlarında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a_4} : Katılımcıların vergi oranlarına yaklaşımlarında, gruplara göre farklılık vardır.

Sig = p-value = 0,648

p-value > 0,10 → H_{0_4} Kabul

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,648 olarak bulunmuştur ve H_{0_4} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, ülkemizde vergi

oranları yüksektir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ülkemizde vergi oranları yüksektir ifadesine verilen yanıtların toplam ortalamasının (3,7737) yüksek olduğu görülmektedir. Her iki grupta yer alan katılımcılar ülkemizde vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedirler.

Deney ve kontrol gruplarında, cinsiyete göre vergi oranlarını algılama düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Bulgulara göre, her iki gruptaki erkek katılımcıların vergi oranlarını daha yüksek hissettiği vebayanların vergiye daha fazla uyum gösterdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlar Tablo 40, 41, 42 ve 43'te gösterilmiştir.

Tablo 40. Deney Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Oranı Faktörü

Cinsiyet		Ülkemizde vergi oranları yüksektir.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	4	7	5	17	26	59
	Yüzde	6,8	11,9	8,5	28,8	44,1	100,0
Bayan	Sayı	1	14	29	62	25	131
	Yüzde	0,8	10,7	22,1	47,3	19,1	100,0
Toplam	Sayı	5	21	34	79	51	190
	Yüzde	2,6	11,1	17,9	41,6	26,8	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 41. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Oranı Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,250	16	0,066
Likelihood Ratio	27,201	16	0,039
Linear-by-Linear Association	1,991	1	0,158
N of Valid Cases	190		

Tablo 42. Kontrol Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ödeme Gücü

Cinsiyet		Ülkemizde vergi oranları yüksektir.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	3	1	10	12	24	50
	Yüzde	6,0	2,0	20,0	24,0	48,0	100,0
Bayan	Sayı	2	15	42	52	29	140
	Yüzde	1,4	10,7	30,0	37,1	20,7	100,0
Toplam	Sayı	5	16	52	64	53	190
	Yüzde	2,6	8,4	27,4	33,7	27,9	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 43. Kontrol Grubu Cinsiyet – Vergi Oranı Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,317	4	0,001
Likelihood Ratio	19,111	4	0,001
Linear-by-Linear Association	5,770	1	0,016
N of Valid Cases	190		

Katılımcıların vergi oranlarına bakışlarında, ailelerinin gelirine göre deney ve kontrol gruplarında farklı bulgular elde edilmiştir. Deney grubundaki katılımcıların vergi oranlarına bakışında, ailelerinin gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar Tablo 44 ve 45'te gösterilmiştir. Kontrol grubunda ise ailelerinin gelirlerine (Sig. 0,245) göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 44. Deney Grubunun Ailelerin Gelir Düzeyine Göre Vergi Oranı Faktörü

Ailenin Gelir Düzeyi		Ülkemizde vergi oranları yüksektir.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
0-1000 TL arası	Sayı	1	6	13	25	13	58
	Yüzde	1,7	10,3	22,4	43,1	22,4	100,0
1001-2000 TL arası	Sayı	1	7	13	27	17	65
	Yüzde	1,5	10,8	20,0	41,5	26,2	100,0
2001-3000 TL arası	Sayı	0	7	3	17	12	39
	Yüzde	0,0	17,9	7,7	43,6	30,8	100,0
3001-4000 TL arası	Sayı	1	1	5	9	5	21
	Yüzde	4,8	4,8	23,8	42,9	23,8	100,0
4001TL'den fazla	Sayı	2	0	0	1	4	7
	Yüzde	28,6	0,0	0,0	14,3	57,1	100,0
Toplam	Sayı	5	21	34	79	51	190
	Yüzde	2,6	11,1	17,9	41,6	26,8	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 45. Deney Grubu Ailelerin Gelir Düzeyi – Vergi Oranı Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	32,211	16	0,009
Likelihood Ratio	23,602	16	0,099
Linear-by-Linear Association	0,042	1	0,838
N of Valid Cases	190		

Katılımcıların vergi oranlarına bakışlarında, anne ve babalarının mesleklerine göre bir farklılık olup olmadığı incelenmesi sonucunda, hem deney grubunda hem de kontrol grubunda mesleklere göre, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Katılımcılara sorulan “Vergi oranlarındaki artışlar, vergi kaçırmaı teşvik etmektedir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 46’da gösterilmiştir.

Tablo 46. “Vergi oranlarındaki artışlar, vergi kaçırmaı teşvik etmektedir” ifadesinin değeriendirilmesi

Vergi oranlarındaki artışlar, vergi kaçırmaı teşvik etmektedir.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	4,08	212,11	40300,50	13944,50	-4,260	0,000
Kontrol Grubu	190	3,65	168,89	32089,50			
Toplam	380	3,87					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.
** %5 anlamlılık düzeyinde

H_{0_5} : Katılımcıların, vergi oranlarının vergi kaçırmaı etkisine yaklaşımında gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a_5} : Katılımcıların, vergi oranlarının vergi kaçırmaı etkisine yaklaşımında gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,000$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0_5} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,000 olarak bulunmuştur. $p < 0,05$ olduğundan dolayı H_{0_5} hipotezi red edilmiştir. Bulguya göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, vergi oranlarındaki artışlar vergi kaçırmaı teşvik etmektedir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın kaynağı deney grubu (212,11) olarak tespit edilmiştir. Buna göre deney grubundaki katılımcıların, vergi oranlarında yapılacak artışların vergi kaçırmaı teşvik edeceği düşüncesine daha fazla sahip oldukları görülmektedir.

Katılımcılara sorulan “Vergilerin yüksek olması, piyasaya yeni giren bir firmanın vergi kaçırmasına neden olmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 47’de gösterilmiştir.

Tablo 47. “Vergilerin yüksek olması, piyasaya yeni giren bir firmanın vergi kaçırmasına neden olmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergilerin yüksek olması, piyasaya yeni giren bir firmanın vergi kaçırmasına neden olmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	3,95	214,09	40676,50	13568,50	-4,540	0,000
Kontrol Grubu	190	3,51	166,91	31713,50			
Toplam	380	3,73					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %5 anlamlılık düzeyinde

H_{0_6} : Katılımcıların, vergi oranlarının yeni firmalar üzerindeki etkisine yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a_6} : Katılımcıların, vergi oranlarının yeni firmalar üzerindeki etkisine yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,000$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0_6} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,000 olarak bulunmuştur. $p < 0,05$ olduğundan dolayı H_{0_6} hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, vergilerin yüksek olması, piyasaya yeni giren bir firmanın vergi kaçırmasına neden olmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın nedeni olarak, deney grubu (214,09) görülmektedir. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlara bakılarak, deney grubundaki katılımcıların kontrol grubundaki katılımcılara göre, vergilerin yüksek olması firmaların vergi kaçırmasına neden olduğu düşüncesine daha çok katıldıkları görülmektedir.

Katılımcılara sorulan “Vergilerde yapılacak bir indirim vergi ödemeyi teşvik edecektir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 48’de gösterilmiştir.

Tablo 48. “Vergilerde yapılacak bir indirim vergi ödemeyi teşvik edecektir” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergilerde yapılacak bir indirim vergi ödemeyi teşvik edecektir.							
Grup	N	Ortama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	4,21	198,58	37731,00	16514,00	-1,599	0,110
Kontrol Grubu	190	4,10	182,42	34659,00			
Toplam	380	4,15					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{07} : Katılımcıların, vergi oranlarındaki yapılacak bir indirime yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a7} : Katılımcıların, vergi oranlarındaki yapılacak bir indirime yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,110$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{07} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,110 olarak bulunmuştur ve H_{07} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, vergilerde yapılacak bir indirim vergi ödemeyi teşvik edecektir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak, katılımcıların bu ifadeye vermiş olduğu cevaplara bakıldığında zaman deney grubunun ortalamasının 4,21 ve kontrol grubunun ortalamasının 4,10 olduğu görülmektedir. Her iki grubun ortalamalarının yüksek olması, katılımcıların, vergi oranlarının düşürülmesi vergi ödemeyi teşvik edeceği düşüncesine katıldıklarını göstermektedir.

4.2.2. Vergi Denetim Olasılığı Faktörünün Değerlendirilmesi

Katılımcılara sorulan “Denetimlerin artması firmaların daha fazla fiş/ fatura vermesini sağlar” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 49’da gösterilmiştir.

Tablo 49. “Denetimlerin artması firmaların daha fazla fiş/ fatura vermesini sağlar” ifadesinin değerlendirilmesi

Denetimlerin artması, firmaların daha fazla fiş/fatura vermesini sağlamaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	4,06	192,34	36545,50	17699,50	-	0,353
Kontrol Grubu	190	4,08	188,66	35844,50			
Toplam	380	4,07					0,724

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{0_8} : Katılımcıların vergi denetimine yaklaşımlarında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a_8} : Katılımcıların vergi denetimine yaklaşımlarında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,724$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{0_8} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,724 olarak bulunmuştur ve H_{0_8} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, denetimlerin artması firmaların daha fazla fiş/ fatura vermesini sağlar ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak, denetimlerin artması firmaların daha fazla fiş/ fatura vermesini sağlar ifadesine verilen yanıtların ortalamalarına bakıldığında, hem deney grubunda (4,06) hem de kontrol grubunda (4,08) bu ifadeye katılım düzeyinin oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir.

Yapılan analizler sonucunda, vergi denetimi faktöründe, hem deney hem de kontrol gruplarında cinsiyetler, ailelerin gelirleri ve annenin meslekleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buna ilave olarak, deney grubunda katılımcıların babanın mesleğine göre bir farklılık tespit edilmezken, kontrol grubunda katılımcıların babalarının mesleklerine göre %90 güven aralığında (Sig. 0,061) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre, babaları serbest meslek sahibi ile memur/memur emeklisi olan katılımcıların, denetimlerin artmasının vergi kayıp ve kaçaklarının azalmasına neden olacağı fikrine katılımları daha yüksek düzeydedir.

4.2.3. Vergi Cezalarının Caydırıcılığı Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Vergi kaçıranlara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 50’de gösterilmiştir.

Tablo 50. “Vergi kaçıranlara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergi kaçıranlara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	3,14	200,79	38149,50	16095,50	-1,880	0,060
Kontrol Grubu	190	2,91	180,21	34240,50			
Toplam	380	3,03					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.
** %10 anlamlılık düzeyinde

H_{0_9} : Katılımcıların vergi cezalarına yaklaşımlarında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a_9} : Katılımcıların vergi cezalarına yaklaşımlarında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,060$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0_9} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,060 olarak bulunmuştur. $p < 0,10$ olduğundan dolayı H_{0_9} hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, vergi kaçıranlara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın nedeni olarak deney grubu (200,79) olarak görülmektedir. Buna göre, deney grubundaki katılımcılar vergi cezalarının caydırıcı nitelikte olduğu düşüncesine katılımları daha yüksek seviyededir.

Vergi cezalarına yaklaşımında, cinsiyetler arası istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 51, 52, 53 ve 54’te gösterilmiştir.

Tablo 51. Deney Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ceza Faktörü

Cinsiyet		Vergi kaçıranlara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	14	17	7	11	10	59
	Yüzde	23,7	28,8	11,9	18,6	16,9	100,0
Bayan	Sayı	9	28	24	52	18	131
	Yüzde	6,9	21,4	18,3	39,7	13,7	100,0
Toplam	Sayı	23	45	31	63	28	190
	Yüzde	12,1	23,7	16,3	33,2	14,7	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 52. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Ceza Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,261	4	0,002
Likelihood Ratio	16,994	4	0,002
Linear-by-Linear Association	7,773	1	0,005
N of Valid Cases	190		

Tablo 53. Kontrol Grubunun Cinsiyetine Göre Vergi Ceza Faktörü

Cinsiyet		Vergi kaçıranlara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	10	13	7	12	8	50
	Yüzde	20,0	26,0	14,0	24,0	16,0	100,0
Bayan	Sayı	11	48	33	37	11	140
	Yüzde	7,9	34,3	23,6	26,4	7,9	100,0
Toplam	Sayı	21	61	40	49	19	190
	Yüzde	11,1	32,1	21,1	25,8	10,0	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 54. Kontrol Grubu Cinsiyet – Vergi Ceza Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,833	4	0,043
Likelihood Ratio	9,225	4	0,056
Linear-by-Linear Association	0,012	1	0,913
N of Valid Cases	190		

Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların cinsiyete göre, vergi cezalarını algılamada farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, hem deney hem de kontrol grubundaki bayan katılımcılar, erkek katılımcılara göre vergi cezalarının daha fazla caydırıcı olduğunu düşünmektedir. Vergi ceza faktörü, katılımcıların ailelerinin gelir düzeyi, anne ve baba mesleklerine göre farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, hem deney hem de kontrol grubunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

4.2.4. Vergi Sisteminin Yapısı Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Ülkemizde adaletli bir vergileme sistemi bulunmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 55’te gösterilmiştir.

Tablo 55. “Ülkemizde adaletli bir vergileme sistemi bulunmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Ülkemizde adaletli bir vergileme sistemi bulunmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	2,73	200,07	38012,50	16232,50	-1,764	0,078
Kontrol Grubu	190	2,51	180,93	34377,50			
Toplam	380	2,62					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %10 anlamlılık düzeyinde

$H_{0,10}$: Katılımcıların, ülkemizdeki vergi sistemine yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a,10}$: Katılımcıların, ülkemizdeki vergi sistemine yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,078$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0,10} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,078 olarak bulunmuştur. $p < 0,10$ olduğundan dolayı $H_{0,10}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, ülkemizde adaletli bir vergileme sistemi bulunmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın kaynağı deney grubu (200,07) olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların, ülkemizde adaletli bir vergileme sistemi bulunduğu fikrine katılımlarının düşük olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, vergi sisteminin adaletli olup olmadığını algılamalarının katılımcıların cinsiyeti, ailelerinin gelir düzeyi, anne ve babalarının mesleklerine

göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Hem deney hem de kontrol grubundaki katılımcıların cinsiyeti, anne ve babalarının mesleklerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte, kontrol grubundaki katılımcıların ailelerinin gelir düzeylerine göre %90 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı (Sig. 0,084) bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre, gelir düzeyi arttıkça vergi sistemini adaletsiz olarak algılama artmaktadır.

4.2.5. Mali Af Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Sık sık çıkarılan vergi afları, mükelleflerin vergi idaresine duyulan güvenini azaltmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 56’da gösterilmiştir.

Tablo 56. “Sık sık çıkarılan vergi afları, mükelleflerin vergi idaresine duyulan güvenini azaltmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Sık sık çıkarılan vergi afları, mükelleflerin vergi idaresine duyulan güvenini azaltmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	3,48	186,60	35453,50	17308,50	-0,726	0,468
Kontrol Grubu	190	3,61	194,40	36936,50			
Toplam	380	3,55					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

$H_{0,11}$: Katılımcıların, vergi aflarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a,11}$: Katılımcıların, vergi aflarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,468$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{0,11} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,468 olarak bulunmuştur ve $H_{0,11}$ hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, sık sık çıkarılan vergi afları, mükelleflerin vergi idaresine duyulan güvenini azaltmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca, katılımcıların vermiş oldukları yanıtların ortalamalarına bakıldığında, katılımcılar sık sık çıkartılan vergi aflarının mükelleflerin idareye karşı güvenini azalttığını düşündüğü görülmektedir.

Katılımcıların vergi aflarına bakışlarında cinsiyete göre istatistiksel olarak farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, deney grubundaki katılımcılarda cinsiyete göre farklılık tespit edilirken, kontrol grubunda farklılık tespit edilememiştir. Elde edilen veriler Tablo 57 ve 58’de gösterilmiştir. Buna göre, bayanlarda afları mükellefin vergi idaresine güveni azaltacağı düşüncesi daha fazladır.

Tablo 57. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Afları Faktörü

Cinsiyet		Sık sık çıkarılan vergi afları, mükelleflerin vergi idaresine duyulan güvenini azaltmaktadır.					
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	Toplam
Erkek	Sayı	8	12	5	19	15	59
	Yüzde	13,6	20,3	8,5	32,2	25,4	100,0
Bayan	Sayı	5	24	22	54	26	131
	Yüzde	3,8	18,3	16,8	41,2	19,8	100,0
Toplam	Sayı	13	36	27	73	41	190
	Yüzde	6,8	18,9	14,2	38,4	21,6	100,0

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Tablo 58. Deney Grubu Cinsiyet – Vergi Afları Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,159	4	0,057
Likelihood Ratio	8,832	4	0,065
Linear-by-Linear Association	1,032	1	0,310
N of Valid Cases	190		

Katılımcıların vergi aflarına bakışlarında ailelerinin gelir düzeyleri, anne ve babalarının mesleklerine göre farklılık gösterip göstermedikleri incelendiğinde, hem deney hem de kontrol grubunun bu değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

4.3. SİYASAL FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ

4.3.1. Yönetime Duyulan Güven Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Devlet yetkililerine duyulan güvenin artması, vergi ödeme isteğini arttırmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 59’da gösterilmiştir.

Tablo 59. “Devlet yetkililerine duyulan güvenin artması, vergi ödeme isteğini arttırmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Devlet yetkililerine duyulan güvenin artması, vergi ödeme isteğini arttırmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	3,87	203,21	38610,00	15635,00	-2,477	0,013
Kontrol Grubu	190	3,66	177,79	33780,00			
Toplam	380	3,77					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.
** %5 anlamlılık düzeyinde

$H_{0_{12}}$: Katılımcıların, devlet yetkililerine güven duyması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a_{12}}$: Katılımcıların, devlet yetkililerine güven duyması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,013$$

$$\text{p-value} < 0,05 \rightarrow H_{0_{12}} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,013 olarak bulunmuştur. $p < 0,05$ olduğundan dolayı $H_{0_{12}}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, devlet yetkililerine duyulan güvenin artması, vergi ödeme isteğini arttırmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın nedeni deney grubudur (203,21). Buna göre, deney grubundaki katılımcılarda, devlet yetkililerine duyulan güvenin artması vergi ödeme isteğini arttırmakta olduğu düşüncesi daha hâkimdir. Ayrıca, katılımcılar devlet yetkililerine duyulan güvenin artması, vergi ödeme isteğini arttıracaklarını düşünmektedirler.

Deney grubundaki katılımcılarda, devlet yetkililerine duyulan güven yaklaşımında cinsiyetler arasında %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın kaynağı olarak bayan katılımcılar görülmektedir. Deney grubundaki bayan katılımcılar, devlet yetkililerine duyulan güvenin artmasının vergi ödeme istekliliğini arttıracakları fikrine daha fazla katılım göstermektedir. Elde edilen bulgular Tablo 60 ve 61’de gösterilmiştir.

Tablo 60. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Devlet Yetkililerine Güven Faktörü

Cinsiyet		Devlet yetkililerine duyulan güvenin artması, vergi ödeme isteğini arttırmaktadır.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	6	2	6	25	20	53
	Yüzde	10,2	3,4	10,2	42,4	33,9	100,0
Bayan	Sayı	3	12	11	76	29	131
	Yüzde	2,3	9,2	8,4	58,0	22,1	100,0
Toplam	Sayı	9	14	17	101	49	190
	Yüzde	4,7	7,4	8,9	53,2	25,8	100,0

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

Tablo 61. Deney Grubu Cinsiyet – Devlet Yetkililerine Güven Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,367	4	0,023
Likelihood Ratio	11,098	4	0,025
Linear-by-Linear Association	0,071	1	0,896
N of Valid Cases	190		

Katılımcıların devlet görevlilerine duyulan güven yaklaşımında ailelerinin gelir düzeyleri arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bunun sonucunda deney grubundaki katılımcıların arasında ailelerinin gelir düzeylerine göre %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık (Sig. 0,031) belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, gelir düzeyi arttıkça bu ifadeye katılım oranı azalmaktadır. Ayrıca, hem deney hem de kontrol grubundaki katılımcıların anne ve babalarının meslekleri ile bu ifadeye verdikleri yanıtların istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

4.4. PSİKOLOJİK FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ

4.4.1. Vergi Bilinci Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Toplanan vergilerin doğru yerlere harcanıyor olduğunu bilmemiz vergi bilincini arttırmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 62’de gösterilmiştir.

Tablo 62. “Toplanan vergilerin doğru yerlere harcanıyor olduğunu bilmemiz vergi bilincini arttırmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Toplanan vergilerin doğru yerlere harcanıyor olduğunu bilmemiz vergi bilincini arttırmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	4,06	200,10	38019,50	16225,50	-1,847	0,065
Kontrol Grubu	190	3,89	180,90	34370,50			
Toplam	380	3,98					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %10 anlamlılık düzeyinde

$H_{0_{13}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma yerlerinin vergi bilincine etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a_{13}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma yerlerinin vergi bilincine etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,065$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0_{13}} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,065 olarak bulunmuştur. $p < 0,10$ olduğundan dolayı $H_{0_{13}}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, toplanan vergilerin doğru yerlere harcanıyor olduğunu bilmemiz vergi bilincini arttırmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık deney grubundan (200,10) kaynaklanmaktadır. Deney grubundaki katılımcılar, toplanan vergilerin doğru yere harcandığının bilinmesi vergi bilincini arttıracığını fikrine daha fazla katılmaktadır.

Bu ifadeye verilen yanıtlar incelendiği zaman, hem deney hem de kontrol grubundaki katılımcıların cinsiyetler arası farklılık görülmektedir. Elde edilen veriler Tablo 63, 64, 65 ve 66’da ayrıntıları ile verilmiştir. Bayan katılımcıların bu ifadeye katılımlarının, erkek katılımcılara göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, bayanların vergi bilinçlerinin daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 63. Deney Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Bilinci Faktörü

Cinsiyet		Toplanan vergilerin doğru yerlere harcamıyor olduğunu bilmemiz vergi bilincini arttırmaktadır.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	4	8	6	16	25	59
	Yüzde	6,8	13,6	10,2	27,1	42,4	100,0
Bayan	Sayı	2	9	2	70	48	131
	Yüzde	1,5	6,9	1,5	53,4	36,6	100,0
Toplam	Sayı	6	17	8	86	73	190
	Yüzde	3,2	8,9	4,2	45,3	38,4	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 64. Deney Grubu Cinsiyet – Devlet Yetkililerine Güven Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,377	4	0,001
Likelihood Ratio	18,811	4	0,001
Linear-by-Linear Association	3,907	1	0,048
N of Valid Cases	190		

Tablo 65. Kontrol Grubunun Cinsiyete Göre Vergi Bilinci Faktörü

Cinsiyet		Toplanan vergilerin doğru yerlere harcamıyor olduğunu bilmemiz vergi bilincini arttırmaktadır.					Toplam
		kesinlikle katılmıyorum*	katılmıyorum*	fikrim yok*	katılıyorum*	kesinlikle katılıyorum*	
Erkek	Sayı	6	8	3	20	13	50
	Yüzde	12,0	16,0	6,0	40,0	26,0	100,0
Bayan	Sayı	3	11	8	75	43	140
	Yüzde	2,1	7,9	5,7	53,6	30,7	100,0
Toplam	Sayı	9	19	11	95	56	190
	Yüzde	4,7	10,0	5,8	50,0	29,5	100,0

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

Tablo 66. Kontrol Grubu Cinsiyet – Devlet Yetkililerine Güven Ki-Kare Test Sonuçları

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,640	4	0,020
Likelihood Ratio	10,323	4	0,035
Linear-by-Linear Association	8,116	1	0,004
N of Valid Cases	190		

Katılımcıların, ailelerinin gelir düzeylerine göre farklılık olup olmadığı incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında farklı sonuçlar elde edilmiştir. Deney grubundaki katılımcılarda ailelerinin gelirlerine göre farklılık (Sig. 0,092) bulunurken, kontrol grubunda anlamlı bir farklılık (Sig. 0,489) bulunamamıştır. Buna göre, deney grubundaki katılımcıların ailelerinin gelir düzeyi arttıkça vergi bilinci azalmaktadır. Ayrıca yapılan analizler sonucunda, katılımcıların anne ve baba mesleklerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

4.4.2. Kamu Kaynaklarının Etkin Kullanımı Faktörünün Değerlendirmesi

Katılımcılara sorulan “Toplanan vergilerin kamu harcamaları (yol, savunma vb) için kullanıldığını biliyorum” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 67’de gösterilmiştir.

Tablo 67. “Toplanan vergilerin kamu harcamaları (yol, savunma vb) için kullanıldığını biliyorum” ifadesinin değerlendirilmesi

Toplanan vergilerin kamu harcamaları (yol, savunma vb) için kullanıldığını biliyorum.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	3,77	200,37	38070,50	16174,50	-1,872	0,061
Kontrol Grubu	190	3,61	180,63	34319,50			
Toplam	380	3,69					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %10 anlamlılık düzeyinde

$H_{0_{14}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma alanlarına yaklaşımında gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a_{14}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma alanlarına yaklaşımında gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,061$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0_{14}} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,061 olarak bulunmuştur. $p < 0,10$ olduğundan dolayı $H_{0_{14}}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, toplanan vergilerin kamu harcamaları (yol, savunma vb) için kullanıldığını biliyorum ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın kaynağı olarak deney grubu (200,37) görülmektedir. Buna göre, deney grubundaki katılımcılar vergilerin kamu harcamalarının finansmanında kullanıldığını daha çok savunmaktadırlar. Buradan, deney grubunun vergi uyumunun daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan, toplanan vergilerin kamu harcamaları için kullanıldığının farkında oldukları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların, toplanan vergilerin kamu harcamalarının finansmanı için kullanıldığı fikrine katılım düzeylerinde, katılımcıların cinsiyetine, ailelerinin gelirlerine, anne ve babalarının mesleklerine göre hem deney hem de kontrol gruplarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenememiştir.

Katılımcılara sorulan “Toplanmış olan vergiler, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak harcanmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 68’de gösterilmiştir.

Tablo 68. “Toplanmış olan vergiler, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak harcanmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Toplanmış olan vergiler, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak harcanmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	3,01	198,62	37737,50	16507,50	-1,499	0,134
Kontrol Grubu	190	2,86	182,38	34652,50			
Toplam	380	2,93					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

$H_{0,15}$: Katılımcıların vergilerin ihtiyaca uygun harcanması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a,15}$: Katılımcıların vergilerin ihtiyaca uygun harcanması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,134$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{0,15} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,134 olarak bulunmuştur ve $H_{0,15}$ hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, toplanmış olan vergiler, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak harcanmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Katılımcılara sorulan “Vergilerin israf edilmesi vergi kaçırmayı teşvik etmektedir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 69’da gösterilmiştir.

Tablo 69. “Vergilerin israf edilmesi vergi kaçırmaı teşvik etmektedir” ifadesinin değeriendirmesi

Vergilerin israf edilmesi vergi kaçırmaı teşvik etmektedir.							
Grup	N	Ortama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	3,89	202,79	38531,00	15714,00	-2,327	0,020
Kontrol Grubu	190	3,64	178,21	33859,00			
Toplam	380	3,77					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %5 anlamlılık düzeyinde

$H_{0_{16}}$: Katılımcıların, vergilerin israf edilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a_{16}}$: Katılımcıların, vergilerin israf edilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,020$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0_{16}} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,020 olarak bulunmuştur. $p < 0,05$ olduğundan dolayı $H_{0_{16}}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, vergilerin israf edilmesi vergi kaçırmaı teşvik etmektedir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın nedeni olarak deney grubu görülmektedir. Buna göre, katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar incelendiğinde, özellikle deney grubundaki katılımcılarımız, vergilerin israf edilmesinin vergi kaçırmaı teşvik edeceğini düşünmektedir.

Katılımcılara sorulan “Kamu hizmetlerinden yeterince faydalandığımı düşünüyorum” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 70’te gösterilmiştir.

Tablo 70. “Kamu hizmetlerinden yeterince faydalandığımı düşünüyorum” ifadesinin değerlendirilmesi

Kamu hizmetlerinden yeterince faydalandığımı düşünüyorum.							
Grup	N	Ortama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	2,91	191,13	36314,50	17930,50	-0,117	0,907
Kontrol Grubu	190	2,90	189,87	36075,50			
Toplam	380	2,90					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{017} : Katılımcıların, kamu hizmetlerinden faydalanma yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a17} : Katılımcıların, kamu hizmetlerinden faydalanma yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,907$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{017} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,907 olarak bulunmuştur ve H_{017} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, kamu hizmetlerinden yeterince faydalandığımı düşünüyorum ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

4.4.3. Diğer Mükelleflerin Davranış Şekli Faktörünün Değerlendirilmesi

Katılımcılara sorulan “Çevremizdeki vergi kaçırın kimselerin varlığı, diğer vatandaşlarında vergi kaçırmasını haklı duruma getirmektedir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 71’de gösterilmiştir.

Tablo 71. “Çevremizdeki vergi kaçırın kimselerin varlığı, diğer vatandaşlarında vergi kaçırmasını haklı duruma getirmektedir” ifadesinin değerlendirilmesi

Çevremizdeki vergi kaçırın kimselerin varlığı, diğer vatandaşlarında vergi kaçırmasını haklı duruma getirmektedir.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	3,09	201,63	38310,50	15934,50	-2,046	0,041
Kontrol Grubu	190	2,81	179,37	34079,50			
Toplam	380	2,95					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %5 anlamlılık düzeyinde

$H_{0_{18}}$: Katılımcıların, çevresindeki vergi kaçırınlara yaklaşımlarında gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a_{18}}$: Katılımcıların, çevresindeki vergi kaçırınlara yaklaşımlarında gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,041$$

$$\text{p-value} < 0,05 \rightarrow H_{0_{18}} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,041 olarak bulunmuştur. $p < 0,05$ olduğundan dolayı $H_{0_{18}}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, çevremizdeki vergi kaçırın kimselerin varlığı, diğer vatandaşlarında vergi kaçırmasını haklı duruma getirmektedir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık deney grubundan (201,63) kaynaklanmaktadır. Buna göre, bu ifadeye deney grubundakilerin katılımları daha yüksek seviyededir.

Bayan ve erkek katılımcıların bu ifadeye verdikleri yanıtlar incelendiği zaman, deney grubundaki katılımcılar arasında %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı (Sig. 0,016) bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıkta erkek katılımcılardan kaynaklanmaktadır. Erkek katılımcılar çevremizdeki vergi kaçırınların varlığının diğer mükelleflerin vergi kaçırmasını haklı duruma getireceğini düşünmektedir. Ayrıca katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar katılımcıların ailelerinin gelir düzeyine, anne ve babalarının mesleklerine göre

anlamli farklilik olup olmadigi incelendiginde, olarak anlamli bir farklilik belirlenememistir.

Katilimcılara sorulan “Çevremizdeki kişilerin vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi, diğer kişilerin vergiye karşı tutumlarını olumlu etkilemektedir” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklilik olup olmadigi araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 72’de gösterilmiştir.

Tablo 72. “Çevremizdeki kişilerin vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi, diğer kişilerin vergiye karşı tutumlarını olumlu etkilemektedir” ifadesinin değerlendirilmesi

Çevremizdeki kişilerin vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi, diğer kişilerin vergiye karşı tutumlarını olumlu etkilemektedir.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	3,97	199,46	37898,00	16347,00	-1,831	0,067
Kontrol Grubu	190	3,82	181,54	34492,00			
Toplam	380	3,90					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %10 anlamlılık düzeyinde

$H_{0,19}$: Katılımcıların çevresindeki dürüst mükelleflere yaklaşımında, gruplara göre farklilik yoktur.

$H_{a,19}$: Katılımcıların çevresindeki dürüst mükelleflere yaklaşımında, gruplara göre farklilik vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,067$$

$$\text{p-value} < 0,10 \rightarrow H_{0,19} \text{ Red}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,067 olarak bulunmuştur. $p < 0,10$ olduğundan dolayı $H_{0,19}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, çevremizdeki kişilerin vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi, diğer kişilerin vergiye karşı tutumlarını olumlu etkilemektedir ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamli bir farklilik bulunmaktadır. Bu farklilik deney grubundan (199,46) kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bu ifadeye verilen yanıtlar incelendiginde, her iki gruptaki katılımcıların, çevremizdeki kişilerin vergisel yükümlülüklerini sorunsuz bir şekilde yerine

getirmesi diğer kişileri olumlu yönde etkilemekte olduğu düşüncesine sahip oldukları görülmektedir.

Katılımcılara sorulan “Tanıdığım bir kimse vergi kaçırırsa onu uyarırım” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 73’te gösterilmiştir.

Tablo 73. “Tanıdığım bir kimse vergi kaçırırsa onu uyarırım” ifadesinin değerlendirilmesi

Tanıdığım bir kimse vergi kaçırırsa onu uyarırım.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	3,87	190,57	36207,50	18037,50	-0,013	0,990
Kontrol Grubu	190	3,86	190,43	36182,50			
Toplam	380	3,87					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

$H_{0_{20}}$: Katılımcıların, tanıdığı birinin vergi kaçırması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a_{20}}$: Katılımcıların, tanıdığı birinin vergi kaçırması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,990$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{0_{20}} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,990 olarak bulunmuştur ve $H_{0_{20}}$ hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, tanıdığım bir kimse vergi kaçırırsa onu uyarırım ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bununla birlikte, katılımcılar tanıdıkları bir kimsenin vergi kaçırması durumunda onu uyaracaklarını ifade etmişlerdir. Tuay ve Güvenç (2007) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlar elde etmiştir.

4.5. DİĞER FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Katılımcılara sorulan “Fiş almazsam kaç olur? ifadesi alışverişlerde indirim için önemli bir pazarlık aracı olmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 74’te gösterilmiştir.

Tablo 74. “Fiş almazsam kaçta olur? ifadesi alışverişlerde indirim için önemli bir pazarlık aracı olmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

“Fiş almazsam kaçta olur?” ifadesi alışverişlerde indirim için önemli bir pazarlık aracı olmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	3,25	193,43	36751,50	17493,50	-0,544	0,586
Kontrol Grubu	190	3,20	187,57	35638,50			
Toplam	380	3,22					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{021} : Katılımcıların, vergilerin alışverişte pazarlık aracı olmasına yaklaşımlarında gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a21} : Katılımcıların, vergilerin alışverişte pazarlık aracı olmasına yaklaşımlarında gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,586$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{021} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,586 olarak bulunmuştur ve H_{021} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, fiş almazsam kaçta olur? ifadesi alışverişlerde indirim için önemli bir pazarlık aracı olmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Katılımcılara sorulan “Fiş vermeyen birisini görünce kendimi haksızlığa uğramış hissedirim” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 75’te gösterilmiştir.

Tablo 75. “Fiş vermeyen birisini görünce kendimi haksızlığa uğramış hissedirim” ifadesinin değerlendirilmesi

Fiş vermeyen birisini görünce kendimi haksızlığa uğramış hissedirim.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	3,74	182,34	34644,00	16499,00	-1,539	0,124
Kontrol Grubu	190	3,91	198,66	37746,00			

Toplam	380	3,83	
---------------	-----	------	--

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{022} : Katılımcıların, fiş vermeyen birine karşı olan yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a22} : Katılımcıların, fiş vermeyen birine karşı olan yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,124$$

$$\text{p-value} > 0,10 \rightarrow H_{022} \text{ Kabul}$$

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,124 olarak bulunmuştur ve H_{022} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, fiş vermeyen birisini görünce kendimi haksızlığa uğramış hissedirim ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca katılımcıların, bu ifadeye vermiş olduğu yanıtlar incelendiği zaman fiş/ fatura vermeyen bir kişi karşısında kendinin haksızlığa uğramış olarak hissettiği görülmektedir.

Katılımcılara sorulan “Vergiler, firmaların rekabet gücünü azaltmaktadır” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 76’da gösterilmiştir.

Tablo 76. “Vergiler, firmaların rekabet gücünü azaltmaktadır” ifadesinin değerlendirilmesi

Vergiler, firmaların rekabet gücünü azaltmaktadır.							
Grup	N	Ortalama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z	p
Deney Grubu	190	2,95	193,46	36756,50	17488,50	-0,545	0,586
Kontrol Grubu	190	2,89	187,54	35633,50			
Toplam	380	2,92					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

H_{023} : Katılımcıların, vergilerin rekabet gücüne etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

H_{a23} : Katılımcıların, vergilerin rekabet gücüne etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

$$\text{Sig} = \text{p-value} = 0,586$$

p-value > 0,10 → $H_{0_{23}}$ Kabul

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,586 olarak bulunmuştur ve $H_{0_{23}}$ hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, vergiler, firmaların rekabet gücünü azaltmaktadır ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Katılımcılara sorulan “Fiş/ fatura alınmaması karşılığında indirim yapılmasını kabul ederim” ifadesinin deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 77’de gösterilmiştir.

Tablo 77. “Fiş/ fatura alınmaması karşılığında indirim yapılmasını kabul ederim” ifadesinin değerlendirilmesi

Fiş/ fatura alınmaması karşılığında indirim yapılmasını kabul ederim.							
Grup	N	Ortama*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	Z**	p
Deney Grubu	190	2,32	178,45	33905,50	15760,50	-2,227	0,026
Kontrol Grubu	190	2,62	202,55	38484,50			
Toplam	380	2,47					

* kesinlikle katılmıyorum “1”, katılmıyorum “2”, fikrim yok “3”, katılıyorum “4”, kesinlikle katılıyorum “5” olarak kodlanmıştır.

** %5 anlamlılık düzeyinde

$H_{0_{24}}$: Katılımcıların, alışverişlerde fiş/fatura alınmaması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.

$H_{a_{24}}$: Katılımcıların, alışverişlerde fiş/fatura alınmaması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.

Sig = p-value = 0,026

p-value < 0,05 → $H_{0_{24}}$ Red

Yapılan analiz sonucunda, p değeri 0,026 olarak bulunmuştur. $p < 0,05$ olduğundan dolayı $H_{0_{24}}$ hipotezi red edilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının arasında, fiş/ fatura alınmaması karşılığında indirim yapılmasını kabul ederim ifadesi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Özellikle deney grubundaki katılımcılar, fiş/fatura almamaları karşılığında yapılacak bir indirim kabul etmeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 78: Mann-Whitney U Testi Sonuçları Özet Tablosu

Hipotezler	Ortalama*	Mann-Whitney U	Z	p	Kabul/Red
H_{0_6} : Katılımcıların, vergi oranlarının yeni firmalar üzerindeki etkisine yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_6} : Katılımcıların, vergi oranlarının yeni firmalar üzerindeki etkisine yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,73	13568,50	-4,540**	0,000	H_{0_6} red
H_{0_5} : Katılımcıların, vergi oranlarının vergi kaçırma etkisine yaklaşımında gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_5} : Katılımcıların, vergi oranlarının vergi kaçırma etkisine yaklaşımında gruplara göre farklılık vardır.	3,87	13944,50	-4,260**	0,000	H_{0_5} red
$H_{0_{12}}$: Katılımcıların, devlet yetkililerine güven duyması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{12}}$: Katılımcıların, devlet yetkililerine güven duyması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,77	15635,00	-2,477**	0,013	$H_{0_{12}}$ red
$H_{0_{16}}$: Katılımcıların, vergilerin israf edilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{16}}$: Katılımcıların, vergilerin israf edilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,77	15714,00	-2,327**	0,020	$H_{0_{16}}$ red
$H_{0_{24}}$: Katılımcıların, alışverişlerde fiş/fatura alınmaması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{24}}$: Katılımcıların, alışverişlerde fiş/fatura alınmaması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	2,47	15760,50	-2,227**	0,026	$H_{0_{24}}$ red
$H_{0_{18}}$: Katılımcıların, çevresindeki vergi kaçırana yaklaşımında gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{18}}$: Katılımcıların, çevresindeki vergi kaçırana yaklaşımında gruplara göre farklılık vardır.	2,95	15934,50	-2,046**	0,041	$H_{0_{18}}$ red
H_{0_9} : Katılımcıların vergi cezalarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_9} : Katılımcıların vergi cezalarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,03	16095,50	-1,880***	0,060	H_{0_9} red
$H_{0_{14}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma alanlarına yaklaşımında gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{14}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma alanlarına yaklaşımında gruplara göre farklılık vardır.	3,69	16174,50	-1,872***	0,061	$H_{0_{14}}$ red
$H_{0_{13}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma yerlerinin vergi bilincine etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{13}}$: Katılımcıların, vergilerin harcanma yerlerinin vergi bilincine etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,98	16222,50	-1,847***	0,065	$H_{0_{13}}$ red
$H_{0_{19}}$: Katılımcıların çevresindeki dürüst mükelleflere yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{19}}$: Katılımcıların çevresindeki dürüst mükelleflere yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,90	16347,00	-1,831***	0,067	$H_{0_{19}}$ red
H_{0_2} : Katılımcıların, ödenmeyen vergilerin borç yükü oluşturacağı yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_2} : Katılımcıların, ödenmeyen vergilerin borç yükü oluşturacağı yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,95	16293,00	-1,794***	0,073	H_{0_2} red
$H_{0_{10}}$: Katılımcıların, ülkemizdeki vergi sistemine yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{10}}$: Katılımcıların, ülkemizdeki vergi sistemine yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	2,62	16232,50	-1,764***	0,078	$H_{0_{10}}$ red

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

** %5 anlamlılık düzeyinde

*** %10 anlamlılık düzeyinde

Tablo 79: Mann-Whitney U Testi Sonuçları Özet Tablosu devamı

Hipotezler	Ortalama*	Mann-Whitney U	Z	p	Kabul/Red
H_{0_7} : Katılımcıların, vergi oranlarındaki yapılacak bir indirimde yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_7} : Katılımcıların, vergi oranlarındaki yapılacak bir indirimde yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	4,15	16514,00	-1,599	0,110	H_{0_7} kabul
$H_{0_{22}}$: Katılımcıların, fiş vermeyen birine karşı olan yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{22}}$: Katılımcıların, fiş vermeyen birine karşı olan yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.	3,83	16499,00	-1,539	0,124	$H_{0_{22}}$ kabul
$H_{0_{15}}$: Katılımcıların vergilerin ihtiyaca uygun harcanması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{15}}$: Katılımcıların vergilerin ihtiyaca uygun harcanması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	2,93	16507,50	-1,499	0,134	$H_{0_{15}}$ kabul
H_{0_3} : Katılımcıların, mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_3} : Katılımcıların, mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,43	16982,50	-1,037	0,300	H_{0_3} kabul
$H_{0_{11}}$: Katılımcıların, vergi aflarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{11}}$: Katılımcıların, vergi aflarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur.	3,55	17308,50	-0,726	0,468	$H_{0_{11}}$ kabul
$H_{0_{23}}$: Katılımcıların, vergilerin rekabet gücüne etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{23}}$: Katılımcıların, vergilerin rekabet gücüne etkisi yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	2,92	17488,50	-0,545	0,586	$H_{0_{23}}$ kabul
$H_{0_{21}}$: Katılımcıların, vergilerin alışverişte pazarlık aracı olmasına yaklaşımında gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{21}}$: Katılımcıların, vergilerin alışverişte pazarlık aracı olmasına yaklaşımında gruplara göre farklılık vardır.	3,22	17493,50	-0,544	0,586	$H_{0_{21}}$ kabul
H_{0_4} : Katılımcıların vergi oranlarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_4} : Katılımcıların vergi oranlarına yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,77	17583,00	-0,456	0,648	H_{0_4} kabul
H_{0_8} : Katılımcıların vergi denetimine yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_8} : Katılımcıların vergi denetimine yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	4,07	17699,50	-0,353	0,724	H_{0_8} kabul
H_{0_1} : Katılımcıların, vergi ahlakına yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. H_{a_1} : Katılımcıların, vergi ahlakına yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	4,34	17837,00	-0,222	0,824	H_{0_1} kabul
$H_{0_{20}}$: Katılımcıların, tanıdığı birinin vergi kaçırması yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{20}}$: Katılımcıların, tanıdığı birinin vergi kaçırması yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	3,87	18037,50	-0,013	0,900	$H_{0_{20}}$ kabul
$H_{0_{17}}$: Katılımcıların, kamu hizmetlerinden faydalanma yaklaşımında, gruplara göre farklılık yoktur. $H_{a_{17}}$: Katılımcıların, kamu hizmetlerinden faydalanma yaklaşımında, gruplara göre farklılık vardır.	2,90	17930,50	-0,117	0,907	$H_{0_{17}}$ kabul

* kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", fikrim yok "3", katılıyorum "4", kesinlikle katılıyorum "5" olarak kodlanmıştır.

** %5 anlamlılık düzeyinde

*** %10 anlamlılık düzeyinde

SONUÇ

Mükelleflerin vergiye gönüllü uyum göstermeleri önemlidir. Gönüllü uyumun sağlanması için içsel faktörler kadar dışsal faktörler de önemlidir. İçsel faktörler olarak, sosyal normlar, yaşanan sosyal çevre, vergi ahlakı, vergi zihniyeti, vergi ödeme gücü, vergi yükü, yönetime duyulan güven, mükelleflerin siyasi tercihi, vergi bilinci ve diğer mükelleflerin davranış şekli sayılabilir.

Vergi uyumunu etkileyen dışsal faktörler ise şöyle sayılabilir: vergi oranları, vergi denetim olasılığı, vergi cezalarının caydırıcılığı, vergi sisteminin yapısı, vergi idaresi-mükellef ilişkisi, mali afların sıklığı, siyasi yönetim yapısı ve kamu kaynaklarının etkin kullanımınıdır. Çalışmada vergi uyumunu etkileyen faktörler ayrıntıları ile incelenmiştir.

Cinsiyet ile vergi uyumu ilişkisi incelendiğinde, genellikle bayanların erkeklere göre vergiye daha fazla uyum gösterdiği görülmektedir. Mükelleflerin yaşı ile vergi uyumu ilişkisi incelendiğinde, elde edilen bulgular birbiri ile çelişmektedir. Yapılmış çalışmaların bir kısmında genç bireylerin vergiye daha fazla uyum gösterdiği tespit edilmişken, bazı çalışmalarda ise ileri yaş grubundaki bireylerin vergiye daha fazla uyum gösterdiği görülmüştür. Eğitim durumunun vergi uyumuna etkisini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar incelendiği zaman, eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin vergiye uyum düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Yaşadığımız sosyal çevrenin vergi uyumu üzerindeki etkisi önemlidir. Bireyler toplum içinde birbirleri ile uyumlu bir şekilde yaşamaktadır. Çoğu zaman toplumda kabul görmüş geleneklere göre hareket etmek zorunda kalırız. Yaşadığımız çevrenin vergi ile ilgili görüşleri olumsuz olduğu takdirde bizim de görüşlerimiz olumsuz olmaktadır. Mükelleflerin birçoğu vergi kaçırma davranışının yanlış olduğunu bile bile vergi kaçırmaktadır. Bunun nedeni olarak diğer mükelleflerin de vergi kaçırmaları görülmektedir.

Yakalanma riski olmamasına rağmen, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini eksiksiz olarak yerine getirmesi vergi ahlakı olarak tanımlanmaktadır. Yapılan çalışmalar vergi ahlakının yüksek olduğu mükelleflerin

vergiye uyumları da yüksek olduğunu göstermektedir. Vergi zihniyeti ise mükelleflerin bizzat vergileme ile ilgili ve kendi mükellefiyetlikleri ile ilgili göstermiş oldukları tepki olarak tanımlanmaktadır. Vergi zihniyeti, vergiye uyum konusunda en önemli faktörlerden biridir.

Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmektedir. Ödeme gücünün belirleyicileri gelir, harcama ve servet kabul edilmektedir. Burada mükelleflerin eşit ve adaletli vergilendirilmesi konusu önem kazanmaktadır. Mükelleflerin her zaman eşit düzeyde vergilendirilmesi adaleti sağlamamaktadır. Yüksek gelir elde eden bir birey ile düşük gelirli bir birey aynı miktarda vergilendirilmesi vergilemede adaleti sağlamaz. Yine aynı şekilde geliri yüksek mükelleflerin daha fazla vergi ödemesi bazen bir anlam ifade etmeyebilir. Bu noktada vergi ödeme gücünün belirlenmesinde en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma prensibi devreye girmektedir. Bu prensipler vergi ödeme gücünün adaletli bir şekilde belirlenmesinde önemli bir role sahiptir.

Vergi ödeyen mükelleflerin gelirinde bir azalma meydana geleceği için, vergi oranlarının arttırılması vergi kaçırma eğilimin arttıracaktır. Aynı zamanda vergi oranlarının sürekli arttırılması vergi gelirlerinin sürekli artmasına neden olmaz. Belli bir noktaya kadar gelir artışı yaşanırken, bu noktadan sonra gelirden azalma meydana gelir.

Vergi ödemeyi belirleyen en önemli dışsal faktörlerden birisi de vergi denetim olasılığı ve vergi cezalarının caydırıcılığıdır. Vergi denetimlerinde asıl amaçlanan mükelleflerin vergiye uyum göstermelerini sağlamaktır. Vergi denetimleri sadece vergi idaresinin etkinliğini arttırmaz. Aynı zamanda vergi bilincinin ve devlete duyulan güvenin artmasını sağlayacaktır. Denetimlerin beraberinde cezalar ile tamamlanmaması etkinliği tam olarak sağlamayacaktır. Caydırıcı bir ceza sistemi, yapılan denetimlerini tamamlayıcı nitelikte olması, vergiye uyumunu sağlamada önemli bir faktördür.

Vergi sisteminin tarafsız, adaletli ve tüm mükellefler tarafından açıkça anlaşılabilir nitelikte olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu durum mükellefler üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir. Mükelleflerin yanlış anlamasından veya hiç

anlamamasından dolayı vergiye uyumsuzluk gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Vergileme sürecinde vergi idaresine önemli görevler düşmektedir. Vergi idaresinin temel amacı vergiye gönüllü uyumu arttırmaktır. Vergiler toplanırken vergi idaresi ile mükellef arasında yaşanan ilişki vergiye uyumu oldukça etkilemektedir. Bu süreç ne kadar hızlı ve kolay olursa bireylerin vergi idaresine ve dolayısıyla vergiye karşı görüşleri olumlu hale gelir.

Vergi afları vergiye uyum konusunda mükellefleri etkileyen en olumsuz faktörlerden biridir. Vergisel yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz olarak yerine getiren mükellef, vergi afları ile kendine haksızlık yapıldığını düşünebilir. Vergisini ödemeyen mükelleflerin yükümlülüklerinin affedilmesi, bireylerin adalet duygusunu zedelemektedir. Vergi aflarının bazı faydaları bulunmakla birlikte bu sürecin ve sonrasının iyi yönetilmesi, vergiye uyum konusunda önemlidir.

Bireyler devletin gücünü her zaman yanlarında görmek isterler. Devlet aldığı her türlü kararda vatandaşları için güven ortamı sağlaması gerekmektedir. Bu vergiye uyumun artması için önemlidir. Devletin hizmet sunarken vatandaşlar arsında adil ve tarafsız davranması bireylerin devletine güvenmesine ve bağlılık duymasına neden olur. Devletine bağlılık ve güven duyan bir birey vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirecektir.

Bireylerin, kamu hizmetlerinin aksamaması için vergi gelirinin ne kadar gerekli olacağını bilmesi ve vergi ödeme istekliliklerinin düzeyine vergi bilinci denilmektedir. Vergi bilinci adil bir vergileme sisteminden, şeffaf ve hesap verilebilir bir devlet anlayışından ve kamu harcamalarının etkinliğinden etkilenmektedir.

Vergiler zorunlu bir ödeme olmalarının yanında bir vatandaşlık görevidir. Bireylerin vergiyi vatandaşlık görevi olarak benimsemeleri önemlidir. Vergi ödemeyi vatandaşlık görevi olarak görmeyen kimsenin vergiye uyum göstermesi beklenemez. Vergilerin konulmasından toplanmasına kadar süreçte yaşananlar kadar, vergilerin harcanma süreci de önemlidir. Mükellefler ödedikleri verginin karşılığını tam olarak

almak isterler. Böylelikle vergi yükü en aza indirilecektir. Vergiler ile gereksiz ve lüks harcamalar yapıldığı zaman mükelleflerin vergiye uyumu azalmaktadır.

Çalışmanın üçüncü kısmını oluşturan deneysel çalışma bir 'doğal deney'dir. Çalışmanın yapıldığı öğrencilere başka bir konu hakkında çalışma yapıldığı söylenerek, öğrencilere çalışmanın asıl amacı söylenmemiştir. Böylelikle, tam olarak, çalışmanın asıl amacına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Deneysel çalışmanın asıl amacı, bu bir aylık süreçte katılımcıların vergiye uyum göstermelerini sağlamaktır. Deneysel çalışmanın bitiminden hemen sonra vergi algılamaları ile ilgili kapsamlı bir anket çalışması yapıldı. Aynı anket çalışması, diğer öğrencilerle de yapıldı. Bu diğer katılımcılara herhangi bir müdahalede bulunulmadı ve kolayda örnekleme yoluyla seçildi. Bu katılımcılar çalışmanın kontrol grubunu oluşturmaktadır.

Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler bilgisayar destekli istatistiksel analiz programı yardımıyla analiz edildi. Analiz sonuçları ve değerlendirmeleri tezin üçüncü kısmında ayrıntıları ile verildi. Anket çalışmasında yer alan vergi uyumunu etkileyen faktörlerin yarısında gruplar arası farklılık olduğu tespit edilmiştir. Diğer yarısında ise gruplar arasında herhangi bir farklılık tespit edilememiştir. Farklılık tespit edilemeyen faktörlerin birçoğunda, deney grubunda algı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Vergiye tanımlayıcı faktörlerin değerlendirmesinde, vergiye uyum gösteren deney grubundaki katılımcıların vergiyi algılama düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Vergi ödemeyi bir vatandaşlık görevi olduğu ifadesinde deney grubunun katılım düzeyleri daha yüksektir. Vergileri kamu harcamalarının karşılığı olarak görme yaklaşımında ise kontrol grubunun katılım düzeyleri daha yüksektir.

Vergilerin vatandaşa kesilen bir ceza ve gereksiz bir ödeme olduğu yaklaşımlarında, deney grubundaki katılımcıların katılımlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyen mükellefleri tanımlayıcı ifadeler incelendiğinde, namuslu-dürüst ve sorumlu birey olarak tanımlayan ifadelerde deney grubunu katılımları daha yüksektir. Vergisini eksiksiz ve zamanında

ödeyen birey korkak bir mükelleftir ifadesinde kontrol grubun katılımları daha fazladır.

Katılımcılara sorulan vergi kaçırmayı nasıl tanımlarsınız sorusunda, göz ardı edilebilecek bir suç ve sıradan olaydır ifadesine kontrol grubunun katılımları daha yüksektir. Vergi kaçırmayı göz ardı edilebilecek bir suç ve kurnazlık olarak tanımlayan ifadelerde ise deney grubundakilerin katılım düzeyi daha fazladır.

Katılımcıların, vergi oranlarının yeni firmalar üzerindeki etkisine ve vergi oranlarının vergi kaçırmaya etkisi yaklaşımlarında, gruplar arasında bir farklılık bulunmuştur. Bu ifadelerde deney grubundakilerin katılım düzeyleri daha yüksektir.

Vergilerin harcama alanları ile ilgili ifadelerine katılımlarında, gruplar arası farklılıklar incelendiği zaman deney grubundakilerin katılım düzeylerinin daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Şöyle ki, katılımcıların, vergilerin israf edilmesi, vergilerin harcama alanları ve vergilerin harcama alanlarının vergi bilincine etkisi yaklaşımlarında gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve bu ifadelerde deney grubunun katılımları daha fazladır.

Katılımcıların, çevresindeki vergi kaçırıcılara ve dürüst mükelleflere yaklaşımında, deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Vergi kaçırıcılara karşı yaklaşımlarında ve çevresindeki dürüst mükelleflere yaklaşımlarında deney grubunun katılım düzeyleri daha fazladır.

Her iki gruptaki katılımcıların devlete duydukları güven oldukça fazladır. Katılımcıların, devlet yetkililerine güven duyması yaklaşımında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Devlet yetkililerine duyulan güven yaklaşımında deney grubunun katılım düzeyi daha fazladır.

Vergi kaçırıcılara uygulanan cezalar caydırıcı niteliktedir ifadesinde, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Deney grubundaki katılımcılar, vergi cezalarına uygulanan cezaların caydırıcı olduğunu fikrine daha çok katılım göstermektedirler.

Çalışmaya katılan öğrencilerin, ülkemizde adaletli bir vergileme sistemini bulunduğu fikrine katılım düzeyleri düşüktür. Katılımcıların, ülkemizdeki vergileme sistemine yaklaşımlarında gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ve kontrol grubunun katılım düzeyi daha düşüktür. Ayrıca katılımcıların, ödenmeyen vergilerin gelecek kuşaklar için bir borç yükü olacağı ifadesine katılımları oldukça yüksektir. Bu ifade bakımından gruplar arası anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ve deney grubunun katılım düzeyleri daha yüksektir. Anket çalışmasında yer alan diğer ifadeler için, deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yapılmış olan deneysel çalışma sonucunda, vergiye uyum konusunda teşvik edilmiş bireyler ile diğer bireyler arasında, vergi algılaması açısından anlamlı farklılık bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Andreoni J., Erard, B. & Feinstein, J. (1998). Tax Compliance, *Journal of Economic Literature*, 35.
- Akbulut, A.R. (2003). Tax Compliance (Vergiye Gönüllü Uyum), *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 266, 89-97.
- Akdoğan, A. (1979). Vergi İncelenesi, Ankara: A.Ü.İ.T.İ.A. Yayınları, Yayın No:127.
- Akdoğan, A. (2003). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri: SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*, Ankara: Emek Ofset.
- Aktan, C.C. ve Çoban, H. (2006). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* (1.Baskı) içinde (137-153), Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aktan, C.C. (2006). Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* (1.Baskı) içinde (189-221), Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aktan, C.C. ve Çoban, H. (2007). Kamu Maliyesine Güven ve Ekonomik Yasa, *Çimento İşveren Dergisi*, Cilt:21 Sayı:6.
- Aktan, C.C., Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2002). *Vergi Zulüm ve İsyân*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alkan A. (2009). *Vergi Bilinci Ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Allingham, M. & Sandmo, A. (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis, *Journal of Public Economics*, 1, 323–338.
- Alm, J. & Beck, W. (1993). Tax Amnesties and Compliance in The Long Run: A Time Series Analysis, *National Tax Journal*, 46(1), 53-60.
- Alm, J. & Torgler, B. (2004). Estimating the Determinants of Tax Morale, *National Tax Association - Tax Institute of America*, Proceedings of The Annual, 2004; ABI/INFORM Global: 269-274.
- Alm, J. & Torgler, B. (2006). Culture Differences and Tax Morale in The United States and in Europe, *Journal of Economic Psychology*, 26, 224-246.

- Alm, J., Jackson, B. & McKee, M. (1992a). Institutional Uncertainty and Taxpayer Compliance, *American Economic Review*, 82, 4.
- Alm, J., Jackson B.R. & McKee, M. (1992b). Estimating The Determinants of Taxpayer Compliance With Experimental Data, *National Tax Journal*, 45(1), 107-114.
- Alm, J., Bloomquist, K.M. & McKee, M. (2013). On The External Validity of Laboratory Policy Experiments, <http://economics.appstate.edu/sites/economics.appstate.edu/files/McKee2013.pdf>, [20 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir].
- Alm, J., McKee, M. & Beck, W. (1990). Amazing Graze: Tax Amnesties and Tax Compliance, *National Tax Journal*, 43(1), 23-38.
- Alm, J., McClelland, G.H. & Schulze, W. (1992). Why Do People Pay Taxes?, *Journal of Public Economics*, 48(1), 21-38.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Andreoni, J., Erard, B. & Feinstein J. (1998). Tax Compliance, *Journal of Economic Literature*, 36, 818-860.
- Ashworth, J., Heyndels, B. & Smolders, C. (2003). Psychological Taxing in Flemish Municipalities, *Journal of Economic Psychology*, 24, 741-762.
- Bağdıçen, M. ve Erdoğan, A. (2010). Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli örneği, *Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar*, 47(548), 95-111.
- Baldry, J.C. (1987). Income Tax Evasion and The Tax Schedule: Some Experimental Results, *Public Finance*, 42(3), 357-383.
- Batirel, Ö.F. (1996). Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 175.
- Bayraklı, H.H., Saruç, N.T. ve Sağbaş, İ. (2004). *Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları*, Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Uludağ Üniversitesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004, Antalya.

- Becker, W., Büchner, H.J. & Sleeking, S. (1987). The Impact of Public Transfer Expenditures on Tax Evasion, *Journal of Public Economics*, 34, 243-252.
- Bergman, M.S. (2001). *On Trust, Deterrence and Compliance: The Sociology of Tax Evasion in Argentina*, (PhD Thesis), University of California, San Diego.
- Berksoy, T. ve Demir, İ. (2004). *Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yükü Üzerine Politik Etkiler*, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Uludağ Üniversitesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10–14 Mayıs 2004, Antalya.
- Biçer, H. (1982). Vergi Sistemi ve Denetim, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 11.
- Blumenthal, M.& Slemrod, J. (1992). The Compliance Cost of the U.S. Individual Income Tax System: A Second Look After Tax Reform, *National Tax Journal*, 45(2), 185-201.
- Brand, P. (1996). Compliance: A 21st Century Approach, *National Tax Journal*, 49(3), 413-419.
- Bulu, A. (2013). *Bilim Ve Din Arası Bitmeyen Kavga*, http://web.itu.edu.tr/~bulu/recent_pubs_files/bilim_ve_din.pdf [25 Ocak 2013 tarihinde erişilmiştir]
- Chamberlin, E.H. (1948). An Experimental Imperfect Market, *The Journal of Political Economy*, 56(2), 95-108.
- Chung, J. (2004). The Effect of Friendly Persuasion and Gender on Tax Compliance Behavior, *Journal of Business Ethics*, 15, 133-145
- Clotfelter, T.C. (1983). Tax Evasion and Tax Rates: An Analysis of Individual Returns, *The Review of Economic and Statistics*, 65(3),363-373.
- Crane, S.E. & Nourzad F. (1990). Tax Rates and Tax Evasion: Evidence From California Amnesty Data, *National Tax Journal*, XLIII(2), 188-199.
- Croson, R. (2005). The Method of Experimental Economics, *International Negotiation*, 10, 131-148.
- Cullis, J.G. & Lewis, A. (1997). Why People Pay Taxes: From a Conventional Economic Model to a Model of Social Convention, *Journal of Economic Psychology*, 18, 305-321.
- Çetin, G. (2007). Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi, *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 171-187

- Çetin, G. (2010). *Mükellef Hakları ve Vergiye Gönüllü Uyum*, (yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Çiçek, H. (2006). *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tepkileri (İstanbul İli Anket Çalışması)*, İstanbul: İSMMMOMO Yayınları.
- Çiçek, H., Karakaş, M. ve Yıldız A. (2008). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama Ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No. 2008/381.
- Çoban, H. (2004). *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karsısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Pamukkale.
- Çoban, H. ve Sezgin S. (2004). *Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*, Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Uludağ Üniversitesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004, Antalya.
- Dell'Anno, R. (2009). Tax Evasion, Tax Morale and Policy Makers Effectiveness, *The Journal of Socio-Economics*, 38, 988- 997.
- Demir, İ.C. (1999). *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışları: Afyon İli Anket Çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Demir, İ.C. (2008). *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Demir, İ.C. (2013a). Seçmen Tercihlerinin Oluşumunda Vergi Propagandası: Ampirik Bir Çalışma, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 37-55.
- Demir, İ.C. (2013b). *Türkiye'de Vergi Yükü (Objektif ve Subjektif Yönleriyle)*, Afyonkarahisar: Dora Yayıncılık.
- Demir, İ.C. ve Gülten, Y. (2013). Maliye Politikasının Sosyal Amacı: Vergi Yükünün Adaletli ve Dengeli Dağılımı Üzerine Türkiye Geneli Anket Çalışması, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 269-286.
- Devrim, F. (1998). *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Due, J.F. (1967). Maliye, (S. Görgün ve İ. Önder çev.), Maliye Enstitüsü Yayın No:27, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

- Dubin, J.A. & Graetz, M.J. (1990). The Effect of Audit Rates on The Federal Individual Income Tax 1977-1986, *National Tax Journal*, 43(4), 395-409.
- Dubin, J.A. & Wilde, L.L. (1988). An Empirical Analysis of Federal Income Tax Auditing and Compliance, *National Tax Journal*, 41(1), 61-73.
- Duch, R.M. & Solaz, H. (2013). Why We Cheat: Experimental Evidence on Tax Compliance, *Centre for Experimental Social Sciences*.
- Dülgeroğlu, E. (1975). Vergilemenin Psikolojik Etkileri, *Bursa İ.T.İ.A. Dergisi*,4(Temmuz-Kasım), 223–244.
- Edlung, J & Aberg, R. (2002). Social Norms and Tax Compliance, *Swedish Economic Policy Review*, 9, 201-228.
- Eker, A. (2005). *Kamu Maliyesi*, İzmir: Birleşik Matbaa.
- Etzioni, A. (1986), Rationality is Anti-Entropic, *Journal of Economic Psychology*, 7(1),17-36.
- Fair, R.C. (1978). The Effect of Economic Events on Votes for President, *The Review of Economics and Statistics*, 60(2), 159-173.
- Feinstein, J.S. (1991). An Econometric Analysis of Income Tax Evasion and Its Detection, *RAND Journal of Economics*, 22(1), 14-35.
- Feld L.P. & Frey B.S. (2007). Tax Compliance As a Result of Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation, *Law&Policy*, 29(1), 102-120
- Feld, L.P. & Frey B. (2002). *The Tax Authority And The Taxpayer: An Exploratory Analysis*. <http://citeseerx.ist.psu.edu> [20 Şubat 2014 tarihinde erişilmiştir].
- Feld, L. P., Torgler, B. & Dong, B. (2008). Coming Closer? Tax Morale, Deterrence and Social Learning After German Unification, *QUT School of Economics and Finance, Working/ Discussion Paper*, 232.
- Ferber, R. & Hirsch, W.Z. (1982). *Social Experimentation and Economic Policy*, London: Cambridge University Press.
- Flood, M.M. (1952). *On Game Learning Theory And Some Decision-Making Experiments*, <http://www.dtic.mil> [15 Mart 2014 tarihinde erişilmiştir].
- Friedland N., Maital S. & Rutenberg A. (1978). A Simulation Study of Income Tax Evasion, *Journal of Public Economics*, 10, 107-116.

- Gelir İdaresi Başkanlığı, 2013 Yılı Faaliyet Raporu, Nisan 2014, www.gib.gov.tr [20 Haziran 2014 tarihinde erişilmiştir].
- Gill, J.B.S. (2003), *The Nuts and Bolts of Revenue Administration Reform*, The World Bank (WB), <http://siteresources.worldbank.org/INTTPA/Resources/NutsBolts.pdf> [10 Eylül 2013 tarihinde erişilmiştir].
- Goldscheid, R. (1981). Kamu Maliyesi Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım (B. Erdem çev.), *Eskişehir İ.İ.B.F. Dergisi*, XVII(2), 363–378.
- Goode, R. (1980). Vergilemenin Sınırı, *İTİA Ekonomi Fakültesi Kamu Maliyesi Enstitüsü Yayınları*, 2, 250-272.
- Guala, F. (2008). Experimentation in Economics, *Prepared for The Elsevier Handbook of the Philosophy of Science*, 13. (Philosophy of Economics ed. Uskali Maki)
- Güth, W., Levati, M.V. & Sausgruber, R. (2005). Tax Morale and (De-) Centralization An Experimental Study, *Public Choice*, 125, 171-188.
- Hammar, H., Jagers S.C. & Nordlom, K. (2009). Perceived Tax Evasion and Importance of Trust, *The Journal of Socio-Economics*, 38, 238-245.
- Işık, N. ve Acar, M. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 21, 117-136.
- İnan, M. (2006). “Seçilen Bazı İllerin Vergi Yapısı ve KDV Açısından Vergi Yükünün İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 209-226.
- İpek, S. Ve Kaynar, İ. (2009). Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları, *Maliye Dergisi*, 157, 116-130.
- Jackson, B.R. & Milliron, V.C. (1986). Tax Compliance Research Findings, Problems and Prospects, *Journal of Accounting Literature*, 5, 125-165.
- Kagel, J.H. & Roth, A.E. (1995). *The Handbook of Experimental Economics*. Princeton, USA: Princeton University Press.
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karakoç, Y. (1995). Vergi Kaçağı Kavramı ve Türleri, *Vergi Dünyası Dergisi*, 163, 97–108.

- Karakoç, Y. (2004). *Hukuki Nedenlerden Kaynaklanan Vergi Kayıp ve Kaçakları, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, Uludağ Üniversitesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10–14 Mayıs 2004, Antalya.
- Karaot, A. (2010). *İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergi Bilinç Düzeyleri: İzmir İli Aliğa İlçesi Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Kılıç, S. (2004). Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler, *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı: 68, 81-90.
- Kirchler, E., Boris M. & Friedrich S. (2003). Everyday Representations Of Tax Avoidance, Tax Evasion and Tax Flight: Do Legal Differences Matter?, *Journal of Economic Psychology*, 24, 535-553.
- Kirmanoglu, H. (2011). *Kamu Ekonomisi Analizi (3. Baskı)*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kleven, H.J., Kunudsen, M., Kreiner, C., Pedersen, S. & Saez, E. (2008). *An Experimental Evaluation of Tax Evasion and Tax Enforcement in Denmark*, <https://www.bus.umich.edu/otpr/papers/Henrik.pdf>, [04 Aralık 2013 tarihinde erişilmiştir].
- Laufenburger, H. (1967). *Maliye’nin Ekonomik ve Psikolojik Teorisi*, (İ.H. Ülkmen çev.). Ankara: Maliye Enstitüsü Yayınları, No:25.
- Leonard, H.B. & Zeckhauser, R.J. (1987). *Amnesty, Enforcement and Tax Policy*, Tax Policy and the Economy, Lawrence H. Summers (Ed.), NBER and MIT Press Journals, 1.
- Levitt, S.D. & List J.A. (2008). Field Experiments in Economics: The Past, The Present and The Future, *National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper*, 14356.
- Lewis, A. (1979). An Emprical Assesment of Tax Mentality, *Public Finance*, 34(2), 245-257.
- Lewis, A. (1989). A Positive Approach To Taxpayer Compliance, *Public Finance*, 44, 249-267.
- Marchese, C. & Cassone, Al. (2000). Tax Amnesty as Price-Discriminating Behavior by a Monopolistic Government, *European Journal of Law and Economics*, 9, 1-15.

- McGee, R.W. & Tyler, M. (2006). Tax Evasion and Ethics: A Demographic Study of 33 Countries, *Andreas School of Business Working Paper*, 1-20.
- Mercan, S. (2006). Vergi Adaleti ve Türk Vergi Sisteminin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Mosteller, C. F. & Noguee, P. (1951). An Experimental Measurement of Utility, *Journal of Political Economy*, 59, 371-404.
- Musgrave, R. A. (2004). *Kamu Maliyesi Teorisi*, (Çev. O. Şener, Y. Methibay). Ankara: Asil Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (1992). *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Narta, M.E. (2014). *Vergi Bilinci*, www.maliye.gov.tr
- Neumann, J. & Morgenstern, O. (1944). *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton University Press.
- Niemirowski, P., Baldwin, S. & Jwearing, A. (2003). Tax Related Behaviours, Beliefs, Attitudes and Values and Taxpayer Compliance in Avustralia, *Journal of Australia Taxation*, 6(1), 133-165.
- Orviska, M. ve Hudson, J. (2002). Tax Evasion, Civic Duty and Law Abiding Citizen, *European Journal of Political Economy*, 19, 83-102.
- Ömürbek, N., Çiçek, H.G. ve Çiçek, S. (2007). Vergi Bilinci üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları, *Maliye Dergisi*, 153(Temmuz –Aralık).
- Önder İ. (1993). İktisat Psikolojisi, *Prof. Dr. Memduh Yaşa'ya Armağan, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, Otuzdördüncü Seri, 76, İstanbul, 1993, 178-187.
- Öz, G. (2011) Vergi Kaçırma Eğilimini Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Çalışma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Pommerehne, W. W. & Weck-Hannemann, H. (1996). Tax Rates, Tax Administration and Income Tax Evasion in Switzerland, *Public Choice*, 88, 161-170.
- Plott, C.R. (1991). Will Economics Become an Experimental Science?, *Southern Economic Journal*, 57, 901-919.

- Reiley, D.H. & List, J. (2007). *Field Experiments in Economics*, http://econ.arizona.edu/downloads/working_papers/Econ-WP-07-15.pdf [10 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir].
- Riahi-Belkaoui, A. (2008). *Bureaucracy, Corruption and Tax Compliance*. In Robert W. McGee (Ed.), *Taxation and Public Finance in Transition and Developing Economies*, Springer.
- Richardson, G. (2006). Determinants Of Tax Evasion: A Cross-Country Investigation, *Journal of International Accounting, Auditing And Taxation*, 15(2), 150–169.
- Roth,A.E. (1988). Laboratory Experimentation in Economics: A Methodological Overview, *The Economic Journal*, 98(393), 974-1031.
- Roth, J.A., Scholz, J. T. & Witte, A.D. (Eds.). (1989). *Taxpayer Compliance An Agenda for Research Vol. 1*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Rousseas, S.W. & Hart, A.G. (1951). Experimental Verification of a Composite Indifference Map, *Journal of Political Economy*, 59, 288-318.
- Sağbaşı, İ. (2013). *Vergi Teorisi*, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Sağbaşı, İ. ve Saruç, N.T. (2003). Vergi Politikalarının Seçmenlerin Parti Tercihini Üzerindeki Etkisi: Ankete Dayalı Bir Çalışma, *Vergi Sorunları Dergisi*, 130, 130-146.
- Saraçoğlu, F. (2008). Yaş-Cinsiyet-Medeni Durum ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutum Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *KMÜ İİBF Dergisi*, Sayı 15.
- Saruç, N.T. (2003). Vergi Ödemeyi Etkileyen Faktörler: Anket Araştırmalarının Sonuçları, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı.178.
- Saruç, N.T. ve Sağbaşı, İ. (2003). Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 79-96.
- Saruç, N.T. ve Sağbaşı İ. (2004). Mükelleflerin Vergi Eşitliğini Algılaması Vergi Kaçırma Eğilimi, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 482, 64-74.
- Sausgruber, R. ve Tyran, J.R. (2011). Are We Taxing Ourselves? How Deliberation and Experience Shape Voting on Taxes, *Journal of Public Economics*, 95, 164-176.

- Savaş H.H. (2000). Vergi Gelirlerinin Denetimi Ve Denetimde Etkenlik Kavramı, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:3 Sayı:36.
- Savaşan, F. (2006). Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları), *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(1).
- Schaffer, M.E. & Gerard T. (2000). Effective versus Statutory Taxation: Measuring Effective Tax Administration in Transition Economies, *NBER Working Paper*, 347, 1-51.
- Schmölders, G. (1968). *Mali Psikoloji*, Maliye Enstitüsü Konferansları, Onbeşinci Seri, İstanbul, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yayınları,34, 11–18.
- Schmölders, G. (1976).*Genel Vergi Teorisi*, (S. Turhan çev.).İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Scholz, J.T. & Lubell, M. (1998). Adaptive Political Attitudes: Duty, Trust and Fear as Monitors of Tax Policy, *American Journal of Political Science*, 42, 903-920.
- Slemrod, J. (1984). An Empirical Test For Tax Evasion, *University of Minnesota And National Bureau Of Economic Research*, 16.
- Slemrod, J. (1985). An Empirical Test for Tax Evasion, *The Review of Economics and Statistics*, 67, 232-238.
- Smith, V.L (1962). An Experimental Study of Competitive Market Behavior, *The Journal of Political Economy*. 70(2), 111-137.
- Smith, V.L. (1994). Economics in the Laboratory, *The Journal of Economic Perspectives*, 8(1), 113-131
- Snow, A. & Warren Jr., R.S. (2005). Tax Evasion under Random Audits with Uncertain Detection, *Economic Letters*, 88, 97-100.
- Spicer, M.W. & Becker, L. A. (1980). Fiscal Inequity and Tax Evasion: An Experimental Approach, *National Tax Journal*, 33(2), 171-175.
- Spicer, M.W. & Lundstedt, S.B. (1976). Understanding Tax Evasion, *Public Finances*, 31(2), 295-305.
- Stadler, I. & Castrillo, D. P. (2004). Settlement in Tax Evasion Prosecution, *Economica*, 71 (283),349-368.

- Şahin S. (2009). *Vergiye Direncin Azaltılabilmesi İçin Kamu Hizmetlerine Yönelik Algılamalar Nasıl İyileştirilebilir?* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şenyüz, D. (1992). Vergilemede İstikrar İlkesi ve Türk Vergi Mevzuatı, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Bedii N. Feyzioğlu'na Armağan, Otuz beşinci Seri*, Yayın No:77, 207–216.
- Şenyüz, D. (1995). *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*, Bursa.
- Tanzi, V. & Parthasarathi S. (1993). Primer on Tax Evasion, *IMF Staff Papers*, 40(4). 807–828.
- Tanzi, V. & Shome P. (1993). *Primer On Tax Evasion*, IMF Working Paper
- Taylor T.R. (1990). *Why People Obey the Law*, New Haven: Yale University Press
- Thurstone, L. (1931). The Indifference Functions, *Journal of Social Psychology*, 2, 139-167.
- Torgler, B. & Schneider F. (2004a). Attitudes Towards Paying Taxes in Austria: An Empirical Analysis, *Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA) Working Paper Series*, 2004-27.
- Torgler, B. & Schneider F. (2004b). Does Culture Influence Tax Morale? Evidence from Different European Countries. *Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA) Working Paper Series*, 2004-17.
- Torgler, B., Schneider F. & Schaltegger C.A. (2008). Local Autonomy, Tax Morale and The Shadow Economy, *Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), Working Paper*, 2008-24.
- Torgler, B. (2003a). *Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*, Universitat Basel, Basel.
- Torgler, B. (2003b). Tax Morale and Institutions, *Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA), Working Paper*, 2003-09.
- Torgler, B. (2004). Tax Morale Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries, *Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA) Working Paper Series*, 2004-5.
- Torgler, B. (2005). Tax Morale and Direct Democracy, *European Journal of Political Economy*, 21, 525-531.

- Torgler, B. (2006). The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 61(1), 81-109.
- Torgler, B. (2007). *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*, İngiltere: Edward Elgar.
- Tosuner, M. ve Demir İ.C. (2008). Ege Bölgesi'nin Vergi Ahlâk Düzeyi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt.X,Sayı.II, 355-373.
- Tuay, E. ve Güvenç, İ. (2007). *Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Gelir İdaresi Başkanlığı Yayınları, Yayın No.51.
- Tunçer, M. (2002). Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 57, Sayı 3.
- Turan, D. ve Yurdakul, A. (2014). Geçiş Ülkelerinde Vergi Ahlakı, *Business and Economics Research Journal*, 5(1), 123-141.
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tunca E. (2011). *Sosyo-Psikolojik Açıdan Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları (Nevşehir İli Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- User, İ. (1992). *Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ünsal, Ş. (1987). *Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etkenler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Vihanto, M. (2003). Tax Evasion and the Psychology of the Social Contract, *Journal of Socio Economics*, 32, 111-125.
- Vogel, J. (1974). Taxation and Public Opinion in Sweden: An Interpretation of Recent Survey Data, *National Tax Journal*, 27(1), 499-513.
- Wahlund, R. (1992). Tax changes and economic behavior: The case of tax evasion, *Journal of Economic Psychology*, 13(4), 657-677.
- Wallis, W.A. & Friedman, M. (1942). *The Empirical Derivation of Indifference Functions*. In O. Lange, F. McIntyre, & T. O. Yntema, (Eds.), *Studies in Mathematical Economics and Econometrics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wallschutzky, I.G. (1984). Possible Causes of Tax Evasion, *Journal of Economic Psychology*, 5(4), 371-384.

- Wenzel, M. (2004). An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance, *Journal of Economic Psychology*, 25(2), 213-228.
- Wenzel, M. (2005). Misperceptions of Social Norms About tax Compliance: From Theory to Intervention, *Journal of Economic Psychology*, 26, 862-883.
- Yalama, G. ve Gümüş, E. (2013). Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörler: Eskişehir'den Bulgular, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt.9, Sayı 20.
- Yalçın, H. ve Baser A. (1996). Türkiye'de Mali Aflar ve Vergi Sistemi Üzerine Etkileri, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı:176.
- Yeniçeri, H. (2004). *Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma*, Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Uludağ Üniversitesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10–14 Mayıs 2004, Antalya.